

”Raportti rappion politiikasta”

Peter Kankkosen kirja Suomettuva Suomi ja sen vastaanotto 1976–1980

Perttu Ojanperä
Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian maisterin tutkielma
maaliskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistorian laitos
Tekijä – Författare Perttu Ojanperä		
Työn nimi – Arbetets titel "Raportti rappion politiikasta" – Peter Kankkonen kirja Suomettuva Suomi ja sen vastaanotto 1976–1980		
Oppiaine – Läroämne Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art maisterin tutkielma	Aika – Datum maaliskuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal 73
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää vuonna 1976 julkaistun Suomettuva Suomi -nimisen teoksen kirjoittamisen syitä ja seurauksia. Tavoitteena on ottaa selville miksi teologian ylioppilas Peter Kankkonen kirjoitti teoksen ja mitä hän tavoitteli teoksen julkaisulla. Tutkimus selvittää myös, miten kirja otettiin vastaan Suomessa sekä muissa maissa, joissa sitä luettiin. Tutkimuksessa käytetään hyväksi laajaa arkistoaineistoa sekä aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta.</p> <p>Peter Kankkonen julkaisi teoksen Suomettuva Suomi: Raportti rappion politiikasta vuonna 1976. Julkaistessaan teoksensa Kankkonen oli teologian ylioppilas ja opiskeli Åbo Akademissa. Kankkonen oli aktiivinen ylioppilaspoliitikko ja vastusti voimakkaasti presidentti Kekkosen valta-asemaa Suomessa. Kankkonen oli myös mukana Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen toiminnassa sen perustamisesta saakka.</p> <p>Suomettuva Suomi kuvasi tapausesimerkkien kautta sitä, minkä Kankkonen kuvasi suomettumis-prosessiksi Suomessa. Tämä tarkoitti niitä tapauksia, joissa Neuvostoliitto tai suomalaiset poliitikot itse pyrkivät vaikuttamaan Suomen sisäpolitiikkaan tai muuhun toimintaan Suomessa Neuvostoliiton edun mukaisesti.</p> <p>Teosta ei Suomessa juurikaan huomioitu, vaan se pyrittiin vaientamaan sen epätoivotun sisällön vuoksi. Tämä onnistuikin siihen saakka, kunnes se julkaistiin Ruotsissa vuonna 1979 nimellä Finlandiseringen – "frivillig" underkastelse. Teos sai Ruotsissa huomattavasti suuremman näkyvyyden ja tämän myötä se huomioitiin muuallakin Euroopassa. Tämä johti osaltaan siihen, että suomettuminen nousi laajaan keskusteluun myös Suomessa vuonna 1980.</p> <p>Tämän tutkimuksen tulokset tuovat esiin sen todellisuuden, joka Suomessa vallitsi presidentti Kekkosen valtakauden lopulla. Valtion johdon toimintaa ei voinut julkisesti kritisoida, vaan kriittiset äänet vaiennettiin tehokkaasti. Peter Kankkonen nuorena hieman ulkopuolisena toimijana onnistui luomaan tarkan kuvauksen siitä, millainen Suomi oli 1970-luvulla ja miten Neuvostoliiton etu pyrittiin suomalaisessa politiikassa ottamaan huomioon kaikessa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord suomettuminen, sisäpolitiikka, ulkopoliitiikka, itsesensuuri, Kekkonen, Kankkonen		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	1
1.2	SUOMETTUMINEN SEKÄ ALISTUMISEN ETTÄ MENESTYMISEN KÄSITTEENÄ	5
1.3	PRESIDENTTI KEKKOSEN VALTAKAUTTA VÄRITTÄVÄT SISÄPOLIITTISET KRIISIT	8
1.3.1	<i>Suomen poliittinen tilanne Kekkosen presidenttikaudella .....</i>	<i>8</i>
1.3.2	<i>Perustuslailliset irtautuvat konsensuksesta Ehrnroothin johdolla.....</i>	<i>12</i>
1.3.3	<i>Suhtautuminen Neuvostoliittoon eriytyy Pohjoismaissa .....</i>	<i>14</i>
1.4	PETER KANKKONEN – TEOLOGI LÄHTEE MUKAAN POLITIIKKAAN	16
2	SUOMETTUVA SUOMI – TEOKSEN SISÄLTÖ JA JULKAISUN MOTIIVI.....	21
2.1	KANKKONEN JYRÄHTELEE SEKÄ VASEMMALLE ETTÄ OIKEALLE	21
2.1.1	<i>Kekkosen valta-asema johtaa itsesensuuriin .....</i>	<i>21</i>
2.1.2	<i>Poliittiset puolueet ja viranomaiset saavat osansa .....</i>	<i>26</i>
2.1.3	<i>Myös kirkko ja koululaitos kohtaavat Kankkosen kritiikin .....</i>	<i>30</i>
2.2	TEOKSEN JULKAISUN SYYT JA TAVOITE.....	34
3	HUOMAAKO KUKAAN? MITEN SUOMETTUVA SUOMI OTETAAN VASTAAN?	39
3.1	KOTIMAASSA PYRITÄÄN VAIKENEMAAN AIHEESTA, NORJASSA HUOMIO JÄÄ VÄHÄISEKSI	39
3.2	TEOS JULKAISTAAN VIIMEIN MYÖS RUOTSISSA 1979.....	44
3.3	COMMENTARY JA PARIS MATCH PAKOTTAVAT KESKUSTELUUN SUOMESSA	51
4	PÄÄTELMÄT.....	60
5	LYHENNELUETTELO	66
6	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	67
6.1	PAINAMATTOMAT LÄHTEET	67
6.1.1	<i>Arkistolähteet.....</i>	<i>67</i>
6.1.2	<i>Televisio-ohjelmat .....</i>	<i>67</i>
6.1.3	<i>Haastattelut .....</i>	<i>67</i>
6.2	KIRJALLISET LÄHTEET	67
6.3	SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET.....	69
6.4	INTERNET-LÄHTEET	70
6.5	KIRJALLISUUS	70
7	HENKILÖHAKEMISTO	73

1 Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Teologian ylioppilas Peter Kankkonen julkaisi vuonna 1976 kirjan *Suomettuva Suomi: Raportti rappion politiikasta*¹ (myöh. *Suomettuva Suomi*). Teos edusti Kankkosen näkemystä siitä, millainen oli Suomen ulko- ja sisäpoliittinen liikkumatila suhteessa Neuvostoliittoon ja mikä oli presidentti Urho Kekkosen (1900–1986) asema kotimaassa. Kirja julkaistiin tilanteessa, jossa presidentti Kekkonen oli ollut vallassa kaksikymmentä vuotta ja hänen asemansa kotimaan politiikan ylimpänä johtajana oli kiistaton. Kirja julkaistiin ensin Suomessa Alea-kirja -nimisen kustantajan toimesta. Samana vuonna kirja ilmestyi myös Norjassa osana *NÅ-debatt*-julkaisusarjaa. Kankkonen teki kirjaan myöhemmin muutamia lisäyksiä ja näiden kanssa kirja julkaistiin myös Ruotsissa vuonna 1979. Norjassa ja Ruotsissa kirja julkaistiin nimellä *Finlandiseringen*². Tässä tutkimuksessa painotukseni on Suomessa julkaistussa teoksessa, mutta teoksen vastaanottoa käsittelevässä osuudessa käytän lähdeaineistoa, joka käsittelee näitä kaikkia. Teokset olivat pääosin samankaltaisia, joten sisältöjä ei ole tarpeen analysoida erikseen. Suomenkielinen teos *Suomettuva Suomi* on myös tutkimukseni pääasiallinen lähde.

Tutkimukseni tutkimuskysymys jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisenä selvitän, mitä itse teos *Suomettuva Suomi* sisälsi ja millaisen kuvan Suomesta se pyrki esittämään. Koska teos käsittelee suomettumista, on luonnollista, että käsittelen myös sitä, millaisen kuvan presidentti Kekkosesta se tuo esille, koska suomettuminen käsitteenä liitetään usein Kekkosen persoonaan. Toiseksi selvitän, miksi Peter Kankkonen päätyi kirjoittamaan teoksensa. Oleellisena tavoitteena on saada selville, mitä Kankkonen tavoitteli kirjan kirjoittamisella ja saavuttiko hän asettamiaan tavoitteita. Kolmanneksi tutkimukseni keskeinen osa käsittelee kirjan saamaa vastaanottoa sekä kotimaassa että ulkomailla. Tavoitteenani on selvittää, miten kirja otettiin vastaan niissä maissa, joissa se julkaistiin, sekä mitä siitä mahdollisesti kirjoitettiin näiden maiden ulkopuolella.

Tämä tutkimukseni on jatkoa syyskuussa 2018 valmistuneelle kandidaatintutkielmalleni *Suomettuva Suomi 1976*.³ Tutkielmani valmistuessa kävi selväksi, että aiheessa on vielä paljon lisää tutkittavaa ja kandidaatintutkielman laajuus ei riittänyt aiheen riittävän tarkkaan

---

¹ Kankkonen 1976a.

² Kankkonen 1976b; 1979.

³ Ojanperä 2018.

käsittelyyn. Tämä tutkielma antoi kuitenkin jo kuvan siitä, millainen ristiriita Kankkosen teoksen vastaanoton suhteen oli kotimaassa ja ulkomailla.⁴ Kotimaassa kirja ei ole yleisesti kovinkaan tunnettu ja siksi oletukseni ennen tutkielmani tekoa oli, että sillä ei ole ollut suurta näkyvyyttä muuallakaan.

Toteutan tutkimukseni tutustumalla suometumisesta tehtyyn tutkimukseen laajasti kirjallisuuden avulla ja sitomalla tämän yleiseen historian tutkimukseen saadakseni kattavan käsityksen ajankohdan historiallisesta kontekstista. Kankkosen teoksen analysoin siten, että olen lukiessani kirjassa esitettyjä tapausesimerkkejä suometumisesta verrannut niistä nousevia tietoja tutkimuskirjallisuuden yleiseen käsitykseen tapahtumien syistä ja seurauksista. Näin olen muodostanut itsenäisen käsityksen siitä, oliko Kankkosen tekemä analyysi oikea nykyhetken tutkimuksen valossa, vai oliko hän tulkinut väärin ajankohdan tapahtumia ja siksi tehnyt vääriä päätelmiä asioiden tilasta. Tuon tutkimuksessani esiin Kankkosen kirjassaan käsittelemät esimerkit, joiden avulla hän pyrki perustelemaan näkemystään suometumisesta. Näiden esimerkkien ja tutkimukseen vertaamisen kautta tutkimukseni lukija saa käsityksen siitä, mitä Kankkonen asiasta kirjoitti ja oliko hänen analyysinsä oikea.

Teoksen saamaa vastaanottoa käsittelemäni kotimaisessa ja ulkomaisessa lehdistössä julkaistujen lehtiartikkelien avulla. Näiden artikkelien avulla muodostan kuvan siitä, miten teos otettiin vastaan niissä maissa, joissa se julkaistiin. Tutkimukseni keskeinen osa painottuu kirjan Suomessa saaman vastaanoton vertailuun sen saamaan vastaanottoon Ruotsissa ja Norjassa. Tämän vertailun ja lehtiartikkelien tarkastelun avulla voidaan muodostaa käsitys siitä, millainen osa suomettumiskeskustelua Kankkosen kirja todellisuudessa oli.

Koska *Suomettuva Suomi* julkaistiin vuonna 1976 ja ruotsinkielinen versio *Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse* vuonna 1979 on tutkimukselleni merkityksellistä keskittyä teoksen julkaisun jälkeisiin vuosiin eli vuosiin 1976–1980. Olen kuitenkin luonut katsauksen myös Suomen yleiseen poliittiseen ilmapiiriin presidentti Kekkosen aikakaudella aiemmin, jotta julkaisun motiiveja voidaan paremmin ymmärtää. Keskeistä on nähdä tiivis yhteys Kekkosen toiminnan ja Kankkosen julkaisun välillä. Tutkimukseni tulosten kannalta keskeinen aikarajaus on mainitsemani 1970-luvun loppu. Koska tutkimukseni käsittelee yhtä teosta ja tämän saamaa vastaanottoa, ei tutkimuksen sisältöä ole tarvetta käsitellä kronologisessa järjestyksessä. Historiallisen kontekstin osalta olen esitellyt keskeisimmät tapahtumat kronologisesti, mutta itse teosta ja sen saamaa vastaanottoa käsittelemäni lähinnä

---

⁴ Ojanperä 2018.

temaattisesti. Kirjan saamaan vastaanoton osalta on huomioitava, että teos julkaistiin Ruotsissa kolme vuotta suomenkielisen julkaisun jälkeen. Tästä syystä vastaanotto Ruotsissa tapahtui myöhemmin. Tällä ei ole kuitenkaan suurta merkitystä tämän tutkimuksen näkökulmasta ja siksi käsittelen vastaanottoa kohdemaiden mukaisesti enkä kronologisesti.

Tutkimukseni sijoittuu sekä yleisen historian että varsinkin poliittisen historian tutkimuskenttään ja nämä ovatkin aloja, joiden valossa suomettumiseen liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty laajasti. Peter Kankkosen asema teologina ja myöhemmin myös pappina Helsingissä sekä kirkkoherrana Kokkolassa sijoittaa tutkimukseni myös kirkkohistorian kentälle. Tutkimukseni näkökulma onkin kirkkohistoriallinen ja sen tarkoitus on valottaa Kankkosen motiiveja myös kirkollisesta näkökulmasta. Tämä on yleisesti tutkimukselle tärkeä näkökulma, koska yleisen historian ja poliittisen historian tutkijoilta usein puuttuu teologisen kentän hallinta, jolloin tärkeitä vaikuttimia voi jäädä tutkimuksessa huomiotta. Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin liittyvää kirkkohistoriallista tutkimusta on yleisestikin niukasti, joten aihe on tärkeä.⁵ Aihe on kiinnostava myös itselleni henkilökohtaisesti, koska se sitoo yhteen omat kiinnostuksen kohteeni kirkkohistorian ja poliittisen historian.

Koska kirkkohistoriallista tutkimusta suometumisesta on tehty varsin vähän, nojaan tutkimuksessani vahvasti poliittisen historian tutkijoiden aiempiin tuloksiin. Kirkkohistoriallisesta tutkimuksesta käytän hyväksi etenkin Ville Jalovaaran väitöskirjaa *Kirkko, Kekkonen ja kommunismi poliittisina kriisivuosina 1958–1962* (2007) sekä tutkimusta *Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982* (2011) sekä Pekka Niirasen väitöskirjaa *Kekkonen ja kirkko* (2000). Tämän lisäksi omaan tutkimukseeni liittyen viittaan Riku Keski-Rauskan väitöskirjansa pohjalta kirjoittamaan elämäkertaan *Yksinäinen Ehrnrooth. Georg C. Ehrnrooth YYA-Suomen puristuksessa* (2015). Yleisen ajankuvan ja kontekstin luomiseksi käytän hyväksi Juhani Suomen teoksia *Kriisien aika* (1992) sekä *Liennytyksen akanvirrassa* (1998). Myös Jukka Tarkan teos *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990* (2012), Lasse Lehtisen väitöskirja *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkosen suhteet 1944–1981* (2002), sekä Hannu Rautkallion tutkimukset *Alistumisen vuodet 1954–1961* (2010) ja *Novosibirskin lavastus* (1992) sekä *Laboratorio Suomi – Kekkonen ja KGB 1944–1962* (1996) ovat oleellisia tutkimukseni taustoittamisessa.⁶

---

⁵ Kts. esim. Saard 2006.

⁶ Suomi 1992; 1998; Rautkallio 1992; 1996; 2010; Niiranen 2000; Lehtinen 2002; Jalovaara 2011; Keski-Rauska 2015.

Tutkimuksessani toteutan lähdekritiikkiä siten, että käytän tutkimuskirjallisuuden osalta mahdollisimman laajaa otantaa aiheen ympäriltä tehdystä tutkimuksesta. Käytän kirjallisuutena sekä vanhempia teoksia että aivan tuoretta tutkimusta. En myöskään ole rajannut kirjallisuuden osalta ulos yksittäisiä tutkijoita sen vuoksi, että heillä olisi tietynlainen maine tutkijoina. Olenkin pyrkinyt luomaan mahdollisimman kattavan kuvan tarkastelemastani ajankohdasta eri näkökulmien avulla. Tämä on oleellista siksi, että näin voin muodostaa myös käsityksen siitä, miten Kankkonen sijoittuu tähän tutkimuskenttään. Tutkimukseni pohjautuu varsin suurelta osin arkistolähteiden ja erilaisten sanoma- ja aikakauslehtien artikkelien pohjalle. Näiden osalta suurin haaste on ollut kaikkien aiheeseen liittyvien artikkelien löytäminen. Täyttä varmuutta ei varmasti ole mahdollista saavuttaa siitä, että tutkimukseni olisi lopulta sataprosenttisen kattava esimerkiksi teoksesta kirjoitettujen lehtiartikkelien ja kirja-arvostelujen osalta. Tutkimukseni keskeinen tavoite onkin saavuttaa riittävän kattava kuva teoksen *Suomettuva Suomi* saamasta vastaanotosta, jotta voidaan todeta tutkimukseni lähdetyöskentelyn onnistuneen.

Teoksesta julkaistujen artikkelien ja kirja-arvostelujen osalta tutkimukseni nojaa vahvasti Peter Kankkosen henkilökohtaiseen arkistoon, josta löytyy varsin mittava määrä artikkeleita. Arkisto on kokonaisuudessaan Kankkosen hallussa pääosin Kokkolassa. Tämän arkiston haasteena on kuitenkin se, että se on vielä järjestämätön, joten täyttä varmuutta sen aineiston kattavuudesta en voinut saada. Lisäksi osa artikkeleista on merkitty puutteellisesti, joten tutkimuksessani viittaan osin artikkeleihin, joiden julkaisupäivä tai -alusta ei ole tarkasti tiedossa. Näiden kohdalla olen viitannut Peter Kankkosen arkistoon, jossa artikkelit ovat luettavissa. Osa artikkeleista on käytännössä irrallisia, eikä niistä ole selvitettävissä julkaisijan tietoja. Nämä haasteet ovat osa tutkimustani ja olen pyrkinyt viittaamaan arkistolähteisiin siten, että lukija tietää mahdollisimmin tarkasti, mistä lähteestä on kyse ja missä lähteet ovat luettavissa.

Tämän lisäksi tutkimukseni toinen keskeinen arkistolähde on Georg C. Ehrnroothin arkisto, joka on löydettävissä Kansallisarkistosta. Näiden arkistojen lisäksi olen saanut käyttööni muutamia Kauko Kareen arkistosta löytyviä kirjeitä, jotka olen listannut Perttu Ojanperän tutkimusarkistoon kuuluviksi, koska Kauko Kareen arkisto on järjestelemätön, eikä se ole vapaasti tutkijoiden käytettävissä. Nämä lähteet minulle toimitti Simo Grönroos, joka kirjoittaa parhaillaan Kareen elämäkertaa aiheesta tekemänsä pro gradu -tutkimuksen pohjalta. Ranskankielisen materiaalin osalta olen saanut käännösapua Helena Gullstenilta, josta esitän suuret kiitokset hänelle.

Tutkimuksessa on käytetty hyväksi myös Peter Kankkosen omaa näkökulmaa aiheesta. Tämä on toteutettu kahdessa haastattelussa, joista toinen toteutettiin puhelimitse ja toinen kasvokkain. Molemmat haastattelut toteutettiin kesän–syksyn 2018 aikana. Haastatteluja olen hyödyntänyt lähinnä Kankkosen kirjoittamisen motiivien selvittämisessä. Peter Kankkosen myötävaikutus tutkimukseen on ollut merkittävä myös hänen arkistonsa osalta. Ilman tätä arkistolähdettä tutkimukseni tulokset jäisivät huomattavasti suppeammiksi. Tämän vuoksi esitän suuret kiitokset hänelle hedelmällisestä yhteistyöstä. Olen myös haastatellut Kankkosen opiskelutoveria Halvar Sandellia. Tämä haastattelu toteutettiin tammikuussa 2019 Helsingissä. Haastattelun tarkoitus oli valaista hieman toisesta näkökulmasta Kankkosen toimintaa ylioppilaspolitiikassa ja yleisesti toimintaa 1970-luvulla.

Tämän tutkimukseni esityksessä olen käyttänyt varsin laajasti tilaa ja aikaa suomettumisen käsitteen, Kekkosen presidenttikauden tapahtumien ja Pohjoismaiden yleisen tilanteen esittelyihin. Olen tehnyt tämän ratkaisun siksi, että tutkimuskohteeni sijoittuu hyvin tarkasti juuri Kekkosen kauden Suomeen ja suomettumiskeskusteluun sekä laajemmin pohjoismaiseen yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin ollen suomettumisen käsitteen, Kekkosen presidenttikauden tapahtumien ja Pohjoismaiden yleisen tilanteen riittävä tunteminen on oleellista, jotta *Suomettuva Suomi* -teos ja sen yhteiskunnallinen vaikutus voidaan asettaa oikeaan kontekstiin.

1.2 Suomettuminen sekä alistumisen että menestymisen käsitteenä

Suomettuminen on käsitteenä monitahoinen, eikä sitä ole mahdollista rajata tarkoittamaan vaan yhtä tiettyä asiakokonaisuutta. Käsitteen keksijänä pidetään useissa lähteissä saksalaista Berliinin vapaan yliopiston professoria Richard Löwenthalia, mutta täyttä varmuutta käsitteen ensimmäisestä käyttäjästä ei ole mahdollista saada. Käsitteen tausta on eurooppalaisessa keskustelussa, jossa käsiteltiin Neuvostoliiton mahdollisuutta kasvattaa vaikutustaan Länsi-Berliinissä ja muualla Länsi-Euroopassa. Tämä olisi ollut mahdollista, jopa ilman alueiden miehitystä, mikäli toisen maailmansodan muut voittajavaltiot, lähinnä Yhdysvallat, olisi vetänyt joukkojaan pois alueelta. Suomen asema suhteessa Neuvostoliittoon toimi esimerkkinä tästä kehityksestä. Suomettuminen käsitteenä nousi yleiseen käyttöön 1960-luvun lopulla, mutta sitä on jossain määrin käytetty jo 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Aiheesta on ilmiönä puhuttu jo 1950-luvun alussa, mutta tuossa vaiheessa ilmiölle ei ollut vielä keksitty kuvaavaa termiä.⁷

---

⁷ Hakovirta 1975, 20–21; Vihavainen 1991, 18–19; Nevakivi 1996, 15; Klinge 2001, 35.

Käsitteen suomettuminen saksankielinen taustasana on *Finlandisierung*, joka voidaan ymmärtää tarkoittavan jonkun kulloinkin käsiteltävän maan Suomen kaltaiseksi tulemistä. Kyseessä oli siis alun alkaen länsi-eurooppalaisten valtioiden uhka joutua Suomen asemaan suhteessa Neuvostoliittoon. Voidaankin huomata, että varsinaisesti ilmiö ei koskettanut Suomea, koska Suomi oli jo kyseisessä asemassa. Suomettumisen käsitteellä voidaan ymmärtää tarkoitettavan myös Neuvostoliiton suoraa vaikutusta Suomen sisäpoliittiseen päätöksentekoon. Tästä johtuen käsitteellä on vahva negatiivinen mielleyhtymä. Tarkasteltaessa muiden eurooppalaisten valtioiden suhdetta Neuvostoliittoon, voitiin ymmärtää, että suomenkaltainen kehitys kohti Neuvostoliiton tiukempaa otetta maan sisäpolitiikasta nähtiin erittäin negatiiviseksi kehityssuunnaksi. Vielä vuonna 1971 Tuure Junnila käsitteli teoksessaan *Suomen itsenäisyydestä on kysymys* suomettumisen käsitettä lähinnä saksan- ja englanninkielisten käsitteiden kautta. Vielä tuossa vaiheessa suomettuminen ei ollut vakiintunut käsite suomenkielessä, kuten se oli vuonna 1976 Kankkosen teoksen julkaisun aikana.⁸

Suomettuminen voidaan käsittää alistaisena tilana Suomen poliittisessa historiassa. Jukka Nevakivi teki tämän tulkinnan ja esitti, ettei suomettuminen johtunut vain Suomen maantieteellisestä sijainnista Neuvostoliiton vieressä, vaan kyse oli myös Suomen johtavien tahojen oman edun tavoittelusta, jonka myötä suomettumisprosessia syvennettiin. Nevakiven tulkinnan mukaan kyse ei missään nimessä ollut Suomen mallista, josta muut maat voisivat ottaa oppia, vaan ennen kaikkea kyseessä oli negatiivinen käsite, joka kuvasi Suomen vahvaa alistunutta asemaa suhteessa Neuvostoliittoon.⁹ Asenne, joka ajoi suomalaisia poliitikkoja suomettumisen tielle voidaan tulkita toiveajatteluksi tai sinisilmäisyydeksi. Siinä toiminnan lähtökohtana oli Suomen näkökulmasta ajatus siitä, että mielistelemällä ja nöyristelemällä Neuvostoliiton suuntaan saatiin aikaan itselle mieluista politiikkaa suurvallan taholta, mistä sitä ei muuten saataisi. Neuvostoliiton tavoitteeksi asiassa on nähty jopa Suomen muuttamisen satelliitiksi suomettumisprosessin kautta.¹⁰

Suomettumisen käsitteelle on olemassa myös positiivinen tulkintatapa. Se voidaan tulkita myös menestystarinaksi, jossa Suomi aiemmin Venäjän imperiumin osa onnistui itsenäistyttyään säilyttämään asemansa huolimatta suurvaltapoliitiikan kiristyneestä tilanteesta kylmän sodan aikana. Tämän näkökulman aiheeseen valitsi myös presidentti Kekkonen, jonka

---

⁸ Junnila 1971, 106–118; Hakovirta 1975, 20–21; Vihavainen 1991, 9, 18–19; Rautkallio 2010, 13.

⁹ Nevakivi 1996, 14–16.

¹⁰ Vihavainen 1991, 13–15, 19.

linjauksen mukaan Suomen sotien jälkeinen ulkopoliitikka oli menestyksellistä suomettumispoliitiikkaa.¹¹ Tyypillistä ajankohdan viralliselle linjalle Suomessa oli, että käsitteen käyttöä joko pyrittiin estämään varsinkin ulkomailla, tai se pyrittiin esittämään tässä positiivisessa valossa, jossa esimerkiksi Suomen kauppasuhteet Neuvostoliittoon nähtiin kolonialistisena Suomen hyväksi.¹²

Tapio Juntusen määritelmän mukaan suomettumisen käsite voidaan jakaa neljään käyttötapaan. Näistä ensimmäinen on kuvaileva ideaalinen tapa, jossa pieni valtio ottaa vapaaehtoisesti vahvan naapurinsa huomioon omassa politiikassaan turvatakseen oman asemansa. Toinen tapa on negatiivinen kansainvälinen määritelmä, jossa valtion ulkopuolinen valta, historiallisesti Neuvostoliitto, pakottaa kyseisen valtion suomettumaan omalla poliittisella vaikutuksellaan. Kolmas käyttötapa pitää sisällään Suomea koskevan Suomen sisäisen keskustelun erilaiset negatiiviset käytännöt, joilla suomettumista on käytetty kuvaamaan sisäpolitiikan erilaisia ilmiöitä vuosien kuluessa. Juntusen esittelemä neljäs käyttötapa suomettumisen käsitteelle on positiivinen tapa kuvailla suomettuminen emansipatoriseksi ”Suomen malliksi”, jonka mukaisesti toimimalla Itä-Euroopan valtiot voisivat saavuttaa länsimaista hyvinvointia samalla säilyttämällä luottamukselliset suhteet Neuvostoliittoon.¹³ Näiden mallien kautta voidaan huomata, että vaikka suomettumisen käsitteellä on varsinkin Suomessa hyvin negatiivinen kaiku, on sille mahdollista löytää erilaisia käyttötapoja ja valitusta tavasta riippuu, tulkitaanko suomettumiskehitys negatiiviseksi vai positiiviseksi.

Peter Kankkonen käytti teoksessaan suomettumis-käsitettä lähinnä siten, että se kuvasi Suomen myöntöväisyyttä- ja puolueettomuuspolitiikkaa suhteessa Neuvostoliittoon. Hänen kuvauksensa mukaan Suomen poliittinen ilmapiiri oli 1970-luvulla sellainen, että esimerkiksi sananvapaus oli hyvin rajallista suhteessa Neuvostoliittoon. Kankkonen teoksessa esiintyi myös ilmaisu sinisilmäisyys. Tähän liittyen on huomioitava myös ajassa ilmaantunut käsitys siitä, että Neuvostoliiton tavoitteena olisi ollut liennytyksen hengessä luoda Eurooppaan useampia Suomen kaltaisia maita, jotka olisivat tiukasti Neuvostoliiton vaikutuksen alla ja siitä riippuvaisia.¹⁴ Tässä tutkimuksessa käsittelem suomettumisen käsitettä pääosin sen näkökulman kautta, josta Kankkonen sitä tarkasteli kirjoittaessaan teostaan.

---

¹¹ Vihavainen 1991, 10–11; Rautkallio 2015, 55.

¹² Klinge 2001, 35–37.

¹³ Juntunen 2017, 65–69.

¹⁴ Kankkonen 1976a, 11–16.

1.3 Presidentti Kekkonen valtakautta värittävät sisäpoliittiset kriisit

1.3.1 Suomen poliittinen tilanne Kekkonen presidenttikaudella

Vaikka tutkielmani käsittelee ajankohdallisesti 1970-lukua, on Kankkosen toiminnan ymmärtämiseksi huomioitava koko presidentti Kekkonen valtakausi ennen *Suomettuva Suomi* -kirjan kirjoittamista. Tästä syystä esittelen seuraavassa keskeisimmät tapahtumat, jotka vaikuttivat Suomen sisäpolitiikkaan Kekkonen presidenttikaudella vuoteen 1975 saakka ja osaltaan vaikuttivat Kankkosen haluun kirjoittaa aiheesta.

1970-luku oli Suomen sisäpoliittisen ilmapiirin osalta oikealle siirtymisen aikaa. Poliittinen oikeisto vahvisti voimakkaasti kannatustaan vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Tästä huolimatta lisääntynyt kannatus ei voinut muuttua vallaksi, koska Neuvostoliiton vaikutus Suomen poliittiseen valta-asetelmaan esti muun muassa Kokoomus -puolueen hallitusvastuun. Sopivien hallituskokoonpanojen löytäminen oli välillä haastavaa ja osin tästä syystä päädyttiin myös ajoittain virkamieshallituksiin. Kekkonen asema 1970-luvulla poikkesi kuitenkin selvästi aiemmasta. Hän oli saavuttanut vahvan aseman kansakunnan johtajana selviytymällä useista kriiseistä virkakautensa alusta saakka.¹⁵

Kekkonen toimintaan kulminoitui myös Kankkosen näkökulmasta koko suomettumisen käsite.¹⁶ 1970-luvun poliittiseen ilmapiiriin vaikutti keskeisesti presidentti Kekkonen vallan otteen tiukentuminen entisestään tämän vanhetessa ja ymmärtäessä kautensa lähenevän loppuaan. Kekkonen vaikutti edelleen voimakkaasti myös Suomen sisäpolitiikkaan ja hallitusten kokoonpanoihin.¹⁷

Kekkonen presidenttikauden ensimmäinen merkittävä kriisi tunnetaan nimellä yöpakkaset. Tällä tarkoitetaan vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeisiä tapahtumia, joiden aikana Neuvostoliitto vaikutti voimakkaasti Suomen hallituksen muodostumiseen presidentti Kekkonen välityksellä. Vaaleissa merkittäväksi voittajaksi ja eduskunnan suurimmaksi puolueeksi nousi Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL). Sosiaalidemokraattien (SDP) saavuttama edustajamäärä oli taannut valtiopäiville vasemmistoenemmistön, mutta SDP:n ja SKDL:n kykenemättömyys yhteistyöhön esti vasemmistohallituksen synnyn. Maalaisliitto menetti paikkoja, joita Kokoomus puolestaan voitti. Erityistä haastetta aiheutti SDP:stä irtautuneet Emil Skogin johtamat skogilaiset, jotka myöhemmin järjestäytyivät puolueeksi nimellä Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattinen Liitto (TPSL). Skogilaisten eron SDP:stä oli aiheuttanut hyvin kiistellyn Väinö Tannerin valitseminen

---

¹⁵ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 295–296.

¹⁶ Kankkonen 1976a, 175–176.

¹⁷ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2009, 309–311.

puolueen puheenjohtajaksi 1957 ja skogilaisten ”ottopoikien” valitseminen V.J. Sukselaisen toukokuussa 1957 aloittaneeseen maalaisliittojohtoiseen hallitukseen ministereiksi. Myös Maalaisliitosta irtautui Veikko Vennamo omaksi eduskuntaryhmäkseen Suomen Pientalonpoikien Puolueeksi (SPP).¹⁸

Vaalitulos johti tilanteeseen, jossa presidentti Kekkonen tarjosi hallitustunnustelijan tehtävää eri puolueiden edustajille. Merkittäväksi vaikuttajaksi hallituksen muodostamisessa nousi Neuvostoliiton Suomen suurlähettiläs Viktor Lebedev. Hän teki Kekkoselle selväksi, että Maalaisliiton johtamaan hallitukseen olisi saatava mukaan myös sosialidemokraattien oppositio eli skogilaiset. Lisäksi hallitusta ei tulisi muodostaa siten, että sen voidaan katsoa vievän Suomen poliittista linjaa enemmän oikealle. Näistä vaikutusyrityksistä huolimatta maahan muodostettiin viiden puolueen SDP:n K.-A. Fagerholmin johtama enemmistöhallitus ilman skogilaisia. Kekkonen oli vastentahtoinen, mutta kuitenkin nimitti hallituksen.¹⁹

Neuvostoliitossa kyseisen hallituksen muodostaminen tulkittiin Suomen pyrkimyksenä siirtyä enemmän länteen ja Yhdysvaltojen vaikutuksen piiriin. Tämä johti lopulta suurlähettiläs Lebedevin kutsumiseen takaisin Moskovaan sekä kaiken julkisen yhteydenpidon lopettamiseen. Tilanne kärjistyi lopulta Neuvostoliiton painostuksesta niin pitkälle, että Fagerholmin hallitus päättyi eroon vuoden lopulla. Uusien hallitustunnustelujen jälkeen tammikuussa 1959 nimitettiin Maalaisliiton V.J. Sukselaisen johtama vähemmistöhallitus. Heti hallituksen nimittämisen jälkeen presidentti Kekkonen vieraili Leningradissa, jossa hän tapasi Neuvostoliiton johdon pääsihteeri Nikita Hrushtshevia myöten.²⁰

Yöpakkasten vaikutus näkyi Suomen sisäpolitiikassa pitkään. Kriisin jälkeen Suomessa ei uskallettu enää muodostaa hallitusta ilman Neuvostoliiton hyväksyntää. Yöpakkasten taustalla vaikutti Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen kamppailu Suomen asemasta ja Kekkosen pyrkimys liikuttaa Suomea lännen suuntaan. Suomalaiseen sisäpolitiikkaan kytkeytyi tämän tilanteen myötä myös tapa käyttää ulkopoliittikkaa sisäpolitiikan lyömäaseena, jolla epäluotettavaksi koettujen henkilöiden ja puolueiden valtaan nousu estettiin Neuvostoliiton luottamuspulaan vetoamalla. Kekkosen potentiaaliset kilpailijat Fagerholm ja Sukselainen saivat kriisin myötä vakavia kolhuja maineeseensa. Yöpakkasten myötä Kekkosen vielä

---

¹⁸ Valtioneuvosto; Suomi 1992, 132–133; Lehtinen 2017, 711–719.

¹⁹ Valtioneuvosto; Suomi 1992, 136–150; Lehtinen 2017, 732–734.

²⁰ Valtioneuvosto; Suomi 1992, 153–155, 168–206.

heikko sisäpoliittinen asema vahvistui, mutta hän joutui samalla luovuttamaan osan vaikutusvallastaan Neuvostoliitolle.²¹

Seuraava merkittävä kriisi kohtasi Suomea lokakuun lopussa vuonna 1961, kun Neuvostoliitto jätti Suomelle nootin, jonka julkinen tarkoitus oli johtaa YYA-sopimuksessa määritellyn sotilaallisen konsultaation aloittamiseen. Konsultaation tarve perusteltiin Länsi-Saksan ja sen liittolaisten aiheuttamalla sotilaallisella uhalla Itämeren alueella. Konsultaation avulla Suomen ja Neuvostoliiton oli tarkoitus saavuttaa yhteinen suunnitelma ja toimintamalli puolustuksen järjestämisestä. Nootin jättämisen hetkellä presidentti Kekkonen oli matkalla Yhdysvalloissa ja presidentin päätös jatkaa matkansa loppuun tulkittiin myöhemmin siten, ettei Suomi ollut täysin Neuvostoliiton käskyvallan alainen, kuten Kekkonen oli matkallaan pyrkinyt vakuuttamaan.²²

Kekkonen piti Suomeen palattuaan radio- ja televisiopuheen, joka muodostui merkittäväksi kriisin vaikutusten osalta. Puheessaan Kekkonen painotti, ettei konsultaatioon ollut tarvetta. Keskeinen puheen viesti oli suunnattu myös Moskovaan. Puheessaan Kekkonen painotti asemaansa Suomen puolueettomuuspolitiikan harjoittajana ja mahdollisuudesta muiden jatkaa tässä roolissa, mikäli hän itse epäonnistuisi. Tällä presidentti viittasi vuoden 1962 tulevista presidentinvaaleista oikeuskansleri Olavi Hongan presidenttiehdokkuuden taakse muodostuneeseen Honka-liittoon, jossa oli mukana kuusi puoluetta. Honka-liitto oli perustettu salassa ja se pyrki syrjäyttämään presidentti Kekkosen. Se oli päätynyt Hongan taakse, koska tätä pidettiin mahdollisimman sopivana ehdokkaana kaikkien mukana olleiden puolueiden kannalta. Honka luopui kriisin yhteydessä presidenttiehdokkuudestaan. Kekkonen onnistui vahvistamaan puheellaan asemaansa, joka oli ollut myös hänen tavoitteensa ja syy siihen, miksi hän oli halunnut jättää vastaamatta noottiin kirjallisesti. Samalla hän kuitenkin herätti epäilyksen siitä, että nootti oli tilattu Moskovasta, jotta sillä voitiin vahvistaa presidentin valta-asemaa ja varmistaa tämän uudelleenvalinta vuonna 1962.²³

Sotilaallisesta konsultaatiosta käytyjen neuvotteluiden perusteella päädyttiin Suomessa myös ennen aikaisten eduskuntavaalien järjestämiseen. Näin pyrittiin takaamaan Neuvostoliitolle tulevaksi neljäksi vuodeksi yhteistyöhön sitoutuva hallitus. Tuossa vaiheessa hallitusta johti Maalaisliiton Martti Miettunen, jonka hallituksella oli vähemmistöperusta.²⁴

---

²¹ Rautkallio 1996, 103–120; Rautkallio 2010, 160–164; Tarkka 2012, 117–125; Rautkallio 2015, 17–20; Lehtinen 2017, 734–735.

²² Suomi 1992, 475–483.

²³ Suomi 1992, 485–494; Lehtinen 2017, 782–784.

²⁴ Valtioneuvosto.

Tämä vahvasti huhuja siitä, että nootin sisältö olisi ollut Kekkosen tiedossa jo ennalta. Kriisi purkautui Kekkosen vierailulla Neuvostoliittoon tapaamaan Hrushtshevia Novosibirskissa. Vierailun myötä Neuvostoliitto vetäytyi konsultaation vaatimuksesta ja Kekkonen vahvasti valta-asemaansa kotimaassa.²⁵

Myöhemmin on käynyt ilmeiseksi, että nootti oli Kekkoselle odotettu ja mahdollisesti jopa yhdessä KGB:n kanssa suunniteltu liike. Kekkonen oli siinä käsityksessä, että Neuvostoliitto tukisi häntä toimillaan vuoden 1962 presidentinvaalissa ja nootin tarkoituksena oli pääasiallisesti kaataa Honka-liitto, joka uhkasi Kekkosen uudelleenvalintaa. Lopputuloksen kannalta ei ole suurtakaan merkitystä, kenen aloitteesta nootti Suomelle annettiin. Huomattavaa kuitenkin on, että nootin ajoitus Kekkosen Yhdysvaltain vierailun ajankohtaan alleviivasi osaltaan Kekkosen liikkumavaran niukkuutta Moskovon liekanarussa.²⁶

Yhdeksi 1970-luvun merkittävimmistä poliittisista tapauksista nousi presidentti Kekkosen uudelleenvalinta poikkeuslailla vuonna 1973. Menettelyn taustalla vaikutti erityisesti halu solmia Suomen ja Euroopan talousyhteisön (EEC) välinen vapaakauppasopimus. Neuvostoliiton tavoite oli puolestaan lykätä sopimuksen solmimista eteenpäin ja että Kekkonen jatkaisi presidenttinä myös vuoden 1974 jälkeen. Suomessa tilanteesta vedettiin johtopäätös, jonka mukaan ainoastaan Kekkosella oli riittävä arvovalta sopimuksen aikaansaamiseksi johtuen hänen luottamuksellisesta suhteestaan Neuvostoliittoon ja sen johtoon. Tämän vuoksi säädettiin poikkeuslaki, jolla Kekkosen presidenttikautta jatkettiin eduskunnan päätöksellä ilman vaaleja maaliskuun ensimmäiseen päivään vuonna 1978 saakka.²⁷

Lakia vastustettiin etenkin Ruotsalaisessa Kansanpuolueessa (RKP) ja Kokoomuksessa. Lain valmistelussa kiirehdyttiin huomattavalla tavalla ja perustuslakivaliokunnan osalta työskentely muuttui liki mahdottomaksi tammikuussa 1973. RKP:n Georg C. Ehrnrooth ja SMP:n puheenjohtaja Veikko Vennamo ilmoittivat aloittavansa valiokunnassa jarrutuskeskustelun, mikäli asiassa ei noudatettaisi normaalia työjärjestystä. Vaatimuksiin ei kuitenkaan suostuttu, ja jarrutuskeskustelu aloitettiin. Jarrutukseen osallistui myös Kokoomuksen Tuure Junnila. Valiokunnan varajäsenten avulla jarrutuskeskustelua jatkettiin läpi yön. Tästä jarrutuksesta Kekkonen mainitsi päiväkirjassaan, että ”Sopii oikein hyvin

---

²⁵ Suomi 1992, 501–532.

²⁶ Rautkallio 1992; Lehtinen 2002, 376–380; Rautkallio 2010, 297–307; Tarkka 2012, 127–132; Lehtinen 2017, 799.

²⁷ Suomi 1998, 131–135.

pirtaan.”²⁸ Presidentillä olikin päiväkirjassaan varsin laaja sekä Ehrnroothia että Junnilaa käsittelevien lehtileikkeiden arkisto.²⁹ Varsinkin Ehrnroothille Kekkosen aseman vastustaminen oli paitsi poliittinen myös henkilökohtainen asia. Poikkeuslakiin liittyneistä tapahtumista hän saikin kimmokkeen, jonka myötä RKP:sta lopulta irtautui itsenäinen puolue Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue (SPK).³⁰ Poliitikko ja kirjailija Lasse Lehtinen esitti muistelmateoksessaan *Minä ja Kekkonen* poikkeuslakimenettelyn siten, että tuolla kyseisellä hetkellä Suomen historiassa tilanne näytti siltä, että Urho Kekkonen oli yksinkertaisesti ainoa mahdollinen presidentti, mikäli Suomen ja Neuvostoliiton ystävälliset välit haluttiin säilyttää. Vaikka tuo ratkaisu nykyhetkestä käsin näyttää erikoiselta, ei sitä tapahtumahetkellä osattu suuressa linjassa kyseenalaistaa.³¹

1.3.2 Perustuslailliset irtautuvat konsensuksesta Ehrnroothin johdolla

Presidentti Kekkosen uudelleenvalintaa varten säädetty poikkeuslaki aiheutti eduskuntapuolueiden oikeistolaisissa kansanedustajissa voimakkaan reaktion. Kesken lakikäsittelyn 14.1.1973 Georg C. Ehrnroothin johdolla järjestettiin Helsingin B-messuhallissa tapahtuma ”Poikkeuslakia vastaan perustuslaillisen linjan puolesta”. Tapahtuma oli menestys ja varsinkin Ehrnroothin poliittisen uran kannalta keskeinen huippukohta. Tilaisuudessa pitämässään puheessa Ehrnrooth vaati uuden perustuslaillisen ryhmän muodostamista. Tässä tilaisuudessa Ehrnrooth teki viimeisen irtioton RKP:sta, jonka kykyyn ja haluun puolustaa parlamentarismia Ehrnrooth ei enää voinut luottaa. Näin tilaisuutta voidaan pitää perustuslaillisen puolueen alkupisteenä. Poikkeuslain hyväksyminen eduskunnassa äänin 170–28 oli lain vastustajille pettymys. Kokoomuksen kannalta tulos oli erityisen merkittävä, koska puolue jakautui äänestyksessä kahtia. Lainvalmistelun yhteydessä käytetyt vastustavat puheenvuorot ja toiminta maalasivat varsinkin Ehrnroothin voimakkaasti poliittiseen paaria-luokkaan. Myös lehdistö piti huolen siitä, että lain vastustajat kuvattiin äärioikeistona, jonka toiminta ei ollut Suomen kokonaisedun mukaista. Kokonaistilanne johti lopulta siihen, että uusi perustuslaillinen puolue Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue (SPK, vuodesta 1976 Perustuslaillinen Kansanpuolue, PKP ja vuodesta 1980 Perustuslaillinen Oikeistopuolue, POP) perustettiin vuoden vaihteessa 1972–1973.³²

---

²⁸ Kekkonen, Majander & Suomi 2003, 309.

²⁹ Kekkonen, Majander & Suomi 2003.

³⁰ Ehrnrooth 1999, 317–319; Suomi 1998, 123–124, 134–136; Keski-Rauska 2015, 239–250.

³¹ Lehtinen 2018, 230–240.

³² Keski-Rauska 2015, 251–263.

Uusi perustuslaillinen puolue ei ollut vain Ehrnroothin ajatus, vaan sitä toivottiin oikeistossa laajemminkin. Ensimmäisiä ajatuksia ”äärioikeistolaisen” puolueen tarpeellisuudesta esitti kokoomuspoliitikko Harri Holkeri jo vuonna 1962. Tämän lisäksi myös muilla poliittisen kentän laidoilla pidettiin ajatusta hyvänä, koska silloin valtapuolueiden hallitustyöskentely olisi toimivampaa, kun sekä äärioikeisto että -vasemmisto olisivat oppositiossa. Ehrnroothin osalta ensimmäinen julkinen lausuma uudesta puolueesta löytyy vuoden 1971 RKP:n puoluepäivien jälkeen, jolloin hän esitti RKP:n oikeiston Pohjoismaisen Perustan (*Nordisk Grund*) rekisteröimistä puolueeksi, mikäli Ehrnroothia ja Victor Procopéa ei hyväksyisi vuoden 1972 eduskuntavaaliehdokkaiksi puolueessa. Kuitenkin perustuslaillisen puolueen perustaminen ei lopulta tapahtunut Ehrnroothin aloitteesta, vaan puolueen perusti helsinkiläinen kokoomusvaikuttaja Ilpo Järvinen. Ehrnrooth päätyi mukaan puoluehankkeeseen vasta poikkeuslakipäätöksen jälkeen 1973.³³

Perustuslaillinen fraktio RKP:n ja Kokoomuksen sisällä oli kuitenkin jo aiemmin johtanut siihen, että Ehrnrooth yhteistyössä Procpén, Kokoomuksen kansanedustajan Tuure Junnilan ja muutaman muun perustivat vuonna 1971 *Express*-nimisen lehden, jonka kautta he pyrkivät saamaan omia näkemyksiään aiempaa laajemmin julkaistuksi. Lehdestä muodostui myöhemmin myös perustuslaillisen puolueen äänenkannattaja. Lehti koettiin tärkeäksi väyläksi saada perustuslaillisten ääni kuuluviin, vaikka sen levikki oli parhaimmillaankin vaatimaton noin 3500 kappaletta.³⁴

Ehrnroothin aseman kaventuminen RKP:ssa johti tämän vetämään johtopäätöksen, jonka mukaan puolueen oikean laidan edustajien, eli käytännössä hänen itsensä ja Victor Procopén, ei enää haluttu jatkavan puolueessa. Tilanne johti siihen, että Ehrnrooth irtautui RKP:n eduskuntaryhmästä 15. helmikuuta 1973. Vaikka Ehrnroothin irtautuminen RKP:n eduskuntaryhmästä tulkittiin osin vain julkisuutempuksi, oli sillä laajempiakin motiiveja. Tilanne antoi konkreettisen esimerkin siitä, millaiseen suuntaan puoluepolitiikka oli ajautumassa poikkeuslain jälkeen. Ehrnrooth koki toimintansa voimakkaasti omantuntonsa ja oikeustajunsa mukaiseksi, eikä kokenut mahdolliseksi joustaa periaatteistaan tai taipua enemmistön valtaan. Poikkeuslaista johtunut keskustelu ja siitä virinneet erimielisyydet johtivat myös Kokoomuksen kannattajien sympatioiden siirtymiseen osin kohti perustuslaillisia. Poikkeuslakia ei kuitenkaan pidetty kannattajien keskuudessa pahempana,

---

³³ Keski-Rauska 2015, 261–264.

³⁴ Ehrnrooth 1999, 350–352; Nummivuori 2009, 266–269.

kuin Kekkosen valtaa yleisestikään. Näin ollen kannattajien siirtyminen Kokoomuksesta perustuslaillisiin jäi vähäiseksi.³⁵

Uuden puolueen alkutaival ei varsinaisesti ollut ongelmaton. Perustuslaillishenkisiä poliitikkoja ja vaikuttajia maassa oli kyllä, mutta uuden puolueen perustaminen oli monelle riskialtis ratkaisu, joka ensinnäkin täytyi pitää salassa mahdollisimman pitkään tietojen tihkuessa medialle ja myös tarvittaessa kieltää painokkaasti. Myöskään Ehrnrooth ei ollut aiheesta alkuvaiheessa innostunut. Puolueen alkumetreillä nähtiin erikoisia tapahtumia muun muassa kannattajakorttien keräämiseen liittyen. Puolue olikin alussa lähinnä Kokoomuksen sisäisen valtataistelun pelinappula, joka liittyi vahvasti Ilpo Järvisen henkilökohtaiseen kaunaan puoluettaan kohtaan.³⁶

1.3.3 Suhtautuminen Neuvostoliittoon eriytyy Pohjoismaissa

Pohjoismaiden suhde Neuvostoliittoon ja muihin suurvaltoihin oli hyvin toisistaan erilainen toisen maailmansodan jälkeen. Ruotsi oli ainoana Pohjoismaana onnistunut säilyttämään puolueettoman asemansa sekä sodan aikana Saksalle tekemiensä myönnytysten avulla että sodan jälkeen. Suomi puolestaan joutui hyvin haastavaan tilanteeseen suhteessaan Neuvostoliittoon, koska se joutui solmimaan YYA-sopimuksen suurvallan kanssa. Tanskan ja Norjan puolueettomuuspolitiikka oli johtanut näiden valtioiden kohdalla sodan aikana huonoihin seurauksiin, jonka vuoksi Norja, Tanska ja Islanti tukeutuivat sodan jälkeen vahvasti Yhdysvaltoihin ja liittyivät 1949 perustettuun Pohjois-Atlantin puolustusliittoon NATO:n. Varsinkin Yhdysvaltojen sodan runtelemalle Euroopalle jakaman Marshall-avun suhteen Suomen erikoisasema näyttäytyi selvästi. Muilla Pohjoismailla ei ollut estettä avun vastaanottamiselle, mutta Suomi joutui ulkopoliittisista syistä jättäytymään avun ulkopuolelle. Ruotsi säilytti puolueettomuutensa vahvasti muiden Pohjoismaiden tarjoamien puskurivyöhykkeiden avulla. Suomen ja Islannin asema oli erilainen muhin Pohjoismaihin verrattuna. Islannilla oli oma painolastinsa Yhdysvaltojen suhteen ja Suomella suhteessa Neuvostoliittoon. Lisäksi molempien maantieteellinen sijainti sekä väestön kohtalaisen pieni koko suhteessa maan pinta-alaan vaikuttivat turvallisuuspolitiikkaan. Näistä Suomen ja Islannin ulkopoliitiikka erosi muusta pohjolasta. Tästä huolimatta Pohjoismaiden kokonaisuuden osalta toisen maailmansodan jälkeinen aika oli yhteiseen suuntaan kehittymisen aikaa.³⁷

---

³⁵ Keski-Rauska 2015, 261–273; Vares 2017, 151–154.

³⁶ Keski-Rauska 2015, 264–269.

³⁷ Gudmundsson 1997, 274–282; Hentilä, Krötzel & Pulma 2002, 275–277.

Suomi joutui toimimaan erityisasemansa edellyttämällä tavalla myös suhteessa Kansainliiton seuraajaan YK:hon. Vaikka muut Pohjoismaat liittyivät järjestöön jo vuonna 1945, Suomi joutui odottamaan jäsenyyttä vuoteen 1955 saakka. Pohjoismaille muodostui hyvin nopeasti tyypilliseksi toimia erittäin aktiivisesti kansainvälisen yhteisön osana. Sekä Suomen että Norjan ja Tanskan osalta osallistuminen YK:n johtamiin rauhanturvaoperaatioihin, joissa suurvaltojen intressit ristesivät, oli haasteellista. Esimerkiksi Neuvostoliiton menettely Unkarin kansannousun tukahduttamisessa vuonna 1956 tuomittiin YK:ssa yleisesti, mutta Suomi pysytteli kiistan ulkopuolella.³⁸

Pohjoismaiden erilaisen suhtautumisen ulkopoliittisiin kiistoihin paljasti selvästi presidentti Kekkonen vuonna 1963 tekemä esitys ydinaseettoman vyöhykkeen perustamisesta Pohjois-Eurooppaan. Samaa oli ehdottanut aiemmin Neuvostoliiton pääministeri Nikolai Bulganin lähettämässään kirjeessä Tanskan ja Norjan hallituksille. Kekkonen esitys kohtasi voimakasta vastustusta ja sen tulkittiin olevan selkeästi Neuvostoliiton painostuksesta lähtenyt esitys. Tämä tulkinta piti osin paikkansa, mutta ehdotuksella oli myös Suomen edun mukainen tavoite.³⁹ Tästä kiistasta voitiin huomata, miten Pohjolasta oli muodostunut YYA-Suomen ja NATO-Norjan välille asettuva spektri, jonka keskelle sijoittui puolueettomuuttaan tarkasti varjeleva Ruotsi.

Myös sisäpoliittiset erot olivat näkyviä Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä. Varsinkin Ruotsin ja Norjan sisäpolitiikka toisen maailmansodan jälkeen oli työväenpuolueiden jatkuvuuden aikaa. Hallitusten vaihtuminen oli Norjassa ja Ruotsissa selkeästi harvempaa kuin Tanskassa, puhumattakaan Suomesta, jossa vuosina 1945–1975 oli vallassa yhteensä 30 hallitusta. Suomessa eri puolueiden valta-asemat vaihtelivat muita Pohjoismaita enemmän, mutta tyypillisesti hallituspohjat perustettiin Maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien varaan. Äärivasemmistopuolueiden kannatus oli Suomessa selvästi muita Pohjoismaita korkeammalla tasolla. Neuvostoliiton vaikutus Suomen hallituspohjaan näkyi erityisesti jo mainitussa yöpakkas-kriisissä. Myös Kokoomuksen joutuminen ulos hallitusvastuusta yli kahdeksi vuosikymmeneksi osoitti suomalaisen sisäpolitiikan olevan riippuvainen sekä presidentti Kekkosesta että Neuvostoliiton suomalaisille poliitikoille osoittamasta luottamuksesta.⁴⁰

---

³⁸ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 278–280.

³⁹ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 281–282.

⁴⁰ Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 284–292.

1.4 Peter Kankkonen – teologi lähtee mukaan politiikkaan

Mats Peter Kankkonen on 9.7.1951 Porvoossa syntynyt eläköitynyt Kokkolan ruotsinkielisen seurakunnan kirkkoherra. Hän toimi kirkkoherrana vuosina 1986–2014. Hän on pappissukua, sillä myös hänen isänsä Hemming Kankkonen oli pappi. Tämä toimi myös kirkkoherrana Kokkolan ruotsinkielisessä seurakunnassa. Peter Kankkonen on koulutukseltaan teologian maisteri. Valmistuttuaan Åbo Akademista (ÅA) vuonna 1980 hänet vihittiin papiksi 10.1.1981 Porvoossa. Kokkolan ruotsinkielisen seurakunnan lisäksi hän on toiminut papin virassa myös ruotsinkielisessä Tuomaksen seurakunnassa Helsingissä. Eläköidyttyään Kokkolan ruotsinkielisen seurakunnan kirkkoherran virasta Kankkonen on toiminut muun muassa turistipappina Espanjassa.⁴¹

Kankkonen kutsumus papin virkaan oli hyvin voimakas ja hän tiesi jo 5-vuotiaana alkavansa aikuisena papiksi. Tähän kutsumukseen vaikutti voimakkaasti hänen isänsä asema pappina, ja elämä pappilassa lapsena tuntui merkitykselliseltä. Tämän kutsumuksen lisäksi hän kuitenkin koki voimakasta tarvetta vastustaa Suomen poliittista tilannetta presidentti Kekkosen aikana. Syvä vastustus Kekkosta kohtaan nousi myös hänen kotitaustastaan. Hän seurasi myös hyvin nuoresta saakka aktiivisesti valtakunnan politiikkaa ja koki Kekkosen toiminnan omille arvoilleen epäsopivaksi. Hän koki myös voimakkaasti, että kirkko seisoi liiaksi Kekkosen takana, vaikka tämä ei toiminut oikealla tavalla. Tämä näkemys presidentti Kekkosen epätoivottavasta tavasta tehdä politiikkaa vahvasti oman persoonansa ja valta-asemansa kautta muodostui Kankkoselle jo koulupoikana.⁴²

Kankkonen astui mukaan politiikkaan Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP) nuorisoliiton kautta. Kankkonen nuoruudessa 1960-luvulla presidentti Kekkosen valta-asema oli hyvin vahva ja Kankkonen koki, että varsinaista vaihtoehtoa ei Kekkosen politiikalle todella tarjottu. Perinteisistä puolueista Suomessa ainoastaan Suomen Maaseudun Puolue (SMP) ja jossain määrin Kristillinen liitto tarjosivat vaihtoehdon kekkoslaiselle politiikalle. Kankkonen voimakas kokemus presidentti Kekkosen sopimattomuudesta tehtävänsä ajoi hänet entistä voimakkaammin mukaan politiikkaan ja myös RKP:n oikeiston *Nordiska Grundin* toimintaan vuonna 1969. Hän tutustui tässä toiminnassa myös Georg C. Ehrnroothiin, jota hän piti alusta saakka erinomaisena puhujana ja karismaattisena poliitikkona. Myös Ehrnroothin arvopohja sopi hyvin Kankkonen omaan käsitykseen siitä, miten poliitikon tulisi edustustehtävänsä suhtautua.⁴³

---

⁴¹ Teologimatrikkeli 1999, 284; Kankkonen 2018a; 2018b.

⁴² Kankkonen 2018a.

⁴³ Kankkonen 2018a; 2018b.

Åbo Akademi oli ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta tulleille opiskelijoille looginen opiskelupaikka. Turkuun ja ÅA:in asettumista helpottivat kaupungin kohtalaisen tiivis koko ja kieli, joiden myötä vain harvat lähtivät opiskelemaan Helsinkiin saakka. Näin opiskelijat muodostivat tiiviin yhteisön, jossa useat tunsivat toisensa jo ennen opintojen alkua.⁴⁴

Aloitettuaan opintonsa ÅA:ssa vuonna 1972 Kankkonen alkoi osallistua aktiivisesti myös ylioppilaspoliittikkaan. Hän toimi aktiivisena ylioppilaspoliitikkona opintojensa ensimmäisestä vuodesta alkaen ja keräsi myös huomattavaa kannatusta edustajiston vaaleissa useina vuosina. Kankkonen osallistui ylioppilaskunnan vaaleihin vuosina 1972 ja 1973 Aktion -70 -listalta. Hän keräsi jo toisena opiskeluvuotenaan 1973 edustajistovaaleissa erinomaisen tuloksen 65 ääntä. Vuonna 1974 hän kasvatti kannatustaan edustajistovaaleissa saaden yhteensä 89 ääntä. Molempina vuosina Kankkonen oli oman vaalilistansa ääniharava saaden moninkertaisen äänimäärän seuraaviin ehdokkaisiin verrattuna. Vuodesta 1974 alkaen, Kankkonen oli mukana perustetussa Konstitutionella studenter eli perustuslaillisten listassa. Vuonna 1975 Kankkonen oli perustuslaillisen vaalilistan ja koko vaalien ääniharava keräten huomattavan äänimäärän. Kankkonen sai yhteensä 101 ääntä vaaleissa, jossa seuraavaksi eniten ääniä kerännyt ehdokas Folke Öhman sai yhteensä 64 ääntä. Kankkonen oli mukana myös vuoden 1976 ja 1977 vaaleissa. Näissä hän oli edelleen perustuslaillisen listan eniten ääniä kerännyt ehdokas. Vuonna 1976 hän keräsi yhteensä 55 ääntä ja vuonna 1977 yhteensä 34 ääntä.⁴⁵

Perustuslaillisten nousu mukaan ylioppilaspoliittikkaan Kankkonen opiskeluaikana oli merkittävä tapahtuma ÅA:n edustajistossa. Perustuslaillisten oma lista tuli vaaleihin vuonna 1974 ja vaikka ensimmäisenä vuonna ehdokkaita ei ollut helppo saada mukaan, ehdokashankinta helpottui menestyksen myötä. Vuonna 1975 ehdokkaita oli jo huomattavasti helpompi saada asettumaan perustuslaillisten puolelle. Tiettyä haastetta asiassa oli aiemmin asettanut perustuslaillisten heikko asema valtakunnanpolitiikassa. Useat opiskelijat kertoivat kannattavansa perustuslaillisten politiikkaa, mutta eivät uskaltaneet asettua ehdolle, koska halusivat varmistaa tulevan virkamiesuransa valtionhallinnossa. Osa opiskelijoista leimasi perustuslailliset jopa fasistiseksi liikkeeksi.⁴⁶ Voidaan siis huomata, että opiskelijapolitiikassa käytettiin täysin samoja fraaseja oikeistolaisten leimaamiseen, kuin valtakunnanpolitiikassa. Tämä leimaaminen fasisteiksi vaikuttaa varsinkin nykypäivän valossa hyvin erikoiselta. Perustuslailliset ajoivat keskeisinä arvoinaan parlamentarismia ja stålbergiläistä

---

⁴⁴ Sandell 2019.

⁴⁵ ÅAA, ylioppilaskunnan edustajistovaalien tulokset vuosilta 1973–1977.

⁴⁶ Kankkonen 2018b; Sandell 2019.

tasavaltalaisuutta. Tämä ei sopinut todellisuudessa mitenkään yhteen fasismin kanssa. Kyseessä olikin selvästi leimakirves, jolla poliittisia vastustajia pyrittiin kaatamaan.

Peter Kankkosen menestys edustajistovaaleissa oli suorastaan murskaavaa. Hän keräsi sekä oman listansa että koko vaalien osalta selkeästi suurimmat kannatusluvut. Tämä tapahtui useissa vaaleissa, mutta varsinkin vuoden 1975 tulos oli mykistävä. Kankkonen nousi kannatuksessa yksin omalle sataluvulleen ja jätti vastaehdokkaat kymmenien äänten päähän. Näissä vaaleissa Konstitutionella Studenter nousi myös suurimmaksi ryhmäksi paljolti Kankkosen kannatuksen ansiosta.⁴⁷ Tämä menestys huomioitiin myös *Express*-lehdessä.⁴⁸

Kankkosen menestys vaaleissa perustui paitsi asiaosaamiseen myös mainioon supliikkiin ja retoriseen taitoon. Hän menestyi erinomaisesti vaaliväittelyissä ja onnistui voittamaan ne poikkeuksetta. Tämä oli asia, jonka myönsivät myös Kankkosen vastustajat. Hän oli opiskelijapolitiikassa retorisesti *primus inter pares*. Kankkonen oli tässä vaiheessa seurannut jo vuosia myös valtakunnanpolitiikkaa ja kirjoitti myös *Suomettuva Suomi* -teosta. Hänellä oli täten myös vahva asiaosaaminen tukena. Valtakunnanpoliittiset aiheet, kuten poikkeuslain hyväksyminen 1973, toivat myös selkeitä aseita Kankkosen vaaliarsenaaliin. Näistä oli myös helppo ammentaa iskulauseita, joita painettiin lentolehtisille äänestäjille jaettaviksi.⁴⁹

Menestys opiskelijapolitiikassa auttoi epäilemättä Kankkosta etenemään poliittisella urallaan. Hän oli SPK:n toiminnassa mukana puolueen alkumetreiltä saakka ja asettui myös syksyllä 1975 pidetyissä eduskuntavaaleissa kansanedustajaehdokkaaksi. Kankkosta ei valittu kansanedustajaksi vuonna 1975, eikä myöskään vuonna 1979, jolloin PKP putosi eduskunnasta, kun edes puheenjohtaja Ehrnrooth ei saanut riittävää kannatusta. Ehrnrooth itse arvioi laiminlyöneensä oman vaalityönsä, jotta pystyi auttamaan Kankkosta Vaasan vaalipiirissä. Ehrnrooth oli pitänyt omaa valintaansa varmana ja siksi arveli tämän riskin kannattavan. Laihaksi lohduksi jäi Kankkosen valinta ensimmäiselle varasijalle.⁵⁰ Vaikkei Kankkonen tullutkaan valituksi eduskuntaan, voitiin hänen tulostaan pitää varsin hyvänä. Kankkonen oli vuoden 1979 vaalien aikaan vielä alle 30-vuotias nuori poliitikko ja mikäli hän olisi jatkanut aktiivista poliitikon uraa, voidaan olettaa, että myös eduskunnan ovet olisivat hänelle auenneet.

---

⁴⁷ ÅAA, ylioppilaskunnan edustajistovaalien tulokset vuodelta 1975; Ehrnrooth 1999, 375.

⁴⁸ Express 8/1975 Konstitutionella Studenter vann valet vid Åbo akademi.

⁴⁹ Sandell 2019.

⁵⁰ Ehrnrooth 1999, 366–367; 403–404; Keski-Rauska 2015, 358–360.

Perustuslaillisten ja varsinkin Ehrnroothin suhdetta tämän entiseen puolueeseen RKP:seen kuvaa hyvin se, että RKP:ssa Ehrnroothin putoamista eduskunnasta pidettiin erinomaisena uutisena. SPK:n perustaja Ilpo Järvinen oli osaltaan myötävaikuttanut Ehrnroothin eduskunnasta putoamiseen, koska oli tullut puolueessa Ehrnroothin syrjäyttämäksi puheenjohtajan paikalta vuonna 1974. Kaksi voimakastahtoista johtajaa eivät mahtuneet saman puolueen huipulle, eivätkä miesten välit tästä enää korjaantuneet.⁵¹ Perustuslaillinen puolue nojasikin voimakkaasti Ehrnroothin persoonaan, joka oli puolueelle sekä olemassaolon ehto että haaste. Ehrnrooth hyvin polarisoivana ja tinkimättömänä henkilönä aiheutti osaltaan poliittiseen yhteistyöhön muiden puolueiden kanssa ongelmia. Ehrnroothin tinkimättömyys myös kielipolitiikassa kielten tasavertaisen aseman hyväksi aiheutti osaltaan esteen puolueen kasvulle sisämaassa.⁵² Kankkonen puolestaan sopi nuorena ja ideologisesti vankkumattomana teologina tähän tilanteeseen erinomaisen hyvin.

Kankkonen valittiin PKP:n puoluesihteeriksi vuonna 1978 Ehrnroothin ja puolueen piirijärjestöjen tuella. Tultuaan valituksi hän lopetti edellisenä vuonna aloittamansa harjoittelun helsinkiläisessä seurakunnassa ja keskittyi täysin politiikkaan.⁵³ *Suomen Kuvalehti* piti tuoreeltaan puoluesihteerin vaihtoa osoituksena Ehrnroothin kekkosmaisesta valta-asemasta puolueessaan.⁵⁴ Puoluesihteerinä Kankkonen oli aktiivinen kirjoittamaan tekstejä myös *Express*-lehteen. Lehteen kirjoittivat aktiivisesti myös etenkin Ehrnrooth ja Tuure Junnila, vaikkakin Junnilaan painostettiin Kokoomuksen puoluehallituksen taholta lopettamaan *Expressiin* kirjoittelu jo vuonna 1974.⁵⁵ Kankkonen valinta puoluesihteeriksi ei ollut täysin yksimielinen, vaikka hän äänestyksessä voittikin Kari Räisäsen selvästi. Valinta aiheutti laajaa väittelyä lehtien palstoilla ja lopulta Räisänen erosi PKP:sta ja liittyi SMP:seen.⁵⁶

Kankkonen toimi politiikassa aktiivisessa roolissa aina pappisvihkimykseensä saakka 1981. Hän oli päättänyt jo lähtiessään politiikkaan nuorena opiskelijana, että hän toimii politiikassa ainoastaan siihen saakka, kun Urho Kekkonen väistyy presidentin paikalta ja Suomi palaa normaaliin parlamentarismen tilaan. Poliittisen toiminnan jälkeen Kankkonen oli päättänyt ryhtyä varsinaisen kutsumuksensa mukaisesti papiksi. Tämä kutsumus oli ollut hänellä jo pienestä lapsesta saakka, eikä hän missään vaiheessa kyseenalaistanut tätä

---

⁵¹ Keski-Rauska 2015, 294–297; 359–360.

⁵² Keski-Rauska 2015, 296–297; 352–354.

⁵³ Keski-Rauska 2015, 351–352; Kankkonen 2018b

⁵⁴ Vuoristo 1978, 44–45.

⁵⁵ Ehrnrooth 1999, 351–352; Nummivuori 2009, 267–269; Kts. myös *Express* 1978–1980

⁵⁶ GCEA, lehtileikkeet PKP:n puoluesihteerin valintaan liittyen 1978.

suunnitelmaansa, vaikka menestystä politiikassakin tuli ja mahdollisuus tehdä ura poliitikkona oli myös olemassa. Kankkonen myös toimi tämän suunnitelman mukaisesti, eikä hänen poliittinen aktiivisuutensa jatkunut käytännössä enää presidentti Kekkonen luovuttua vallasta.⁵⁷

Kankkonen poliittinen toiminta jatkui käytännössä 1970-luvun ajan. Vaikka sen voidaan katsoa alkaneen jo hieman aiemmin ja päättyneen hieman tämän jälkeen, Kankkonen poliitikkona oli aktiivisimmillaan etenkin 1970-luvun lopulla julkaistuaan teoksen *Suomettuva Suomi* vuonna 1976 ja tultuaan valituksi Perustuslaillisen Kansanpuolueen puoluesihteeriksi vuonna 1978. Tämä poliittinen toiminta toi Kankkoselle realistisen mahdollisuuden nousta mukaan valtakunnanpolitiikkaan, mutta hänen motiivinsa politiikon uralle poistui presidentti Kekkonen luovuttua vallasta. Kankkonen olikin retorisesti taitava ja karismaattinen henkilö, joten papin tai politiikon uravaihtoehdot olivat epäilemättä hänelle hyvin luontaisia vaihtoehtoja. Kekkonen vastustajana Kankkonen oli kuitenkin hieman nuori. Hän ei ehtinyt nousta valtakunnanpoliitikoksi ennen, kuin Kekkonen oli jo kautensa loppusuoralla. Kankkosta vanhemmat poliitikot Georg C. Ehrnrooth ja Tuure Junnila taas ehtivät tehdä varsin pitkän uran käytännössä vastustamalla Kekkosta. Tähän joukkoon Kankkonen ei ehtinyt mukaan, mutta toi omalla nuoruuden innollaan varmasti lisäpuhtia varsinkin Ehrnroothin toimintaan.

---

⁵⁷ Kankkonen 2018a.

2 Suomettuva Suomi – teoksen sisältö ja julkaisun motiivi

2.1 Kankkonen jyrähtelee sekä vasemmalle että oikealle

2.1.1 Kekkonen valta-asema johtaa itsesensuuriin

Suomettuva Suomi julkaistiin Suomessa ja Norjassa vuonna 1976 ja Ruotsissa vuonna 1979.

Suomessa kirjan julkaisi Kauko Kareen pienkustantamo Alea-kirja ja sen painos oli kolmetuhatta kappaletta. Kirjan julkaisemisesta myös englanniksi keskusteltiin, mutta tätä ei lopulta saatu toteutettua.⁵⁸ Teos rakentui siten, että kirjan alussa Kankkonen esitteli suomettumisen käsitteen syntyhistorian, käyttötavat sekä tavan, jolla itse käsitettä käytti. Tämän jälkeen hän siirtyi esittelemään tapauksia, joita hän piti selvinä osoituksina Suomen alistuneesta asemasta suhteessa Neuvostoliittoon.

Seuraavassa käyn läpi teoksen asiasisällön siten, että poimin esiin tärkeimmät esimerkit, jotka Kankkonen kirjassaan esitti suomettumisväitettään tukemaan. Nämä kohdat olen valinnut siten, että ne antavat yhdessä kattavan kuvan itse teoksesta ja sen sisällöstä sekä tarkoituksesta. Tämän lisäksi valitut kohdat käsittelevät tapahtumia, jotka saivat huomiota myös muualla ja näin ne voidaan lukea yleisesti käytetyiksi esimerkeiksi suomettumiskeskustelussa. Käsitellen tapaukset pääosin siinä järjestyksessä, kun ne teoksessa on esitetty. Muutamassa kohdassa olen hieman poikennut tästä järjestyksestä.

Esittelin aiemmin yöpakkasina ja noottikriisinä tunnetut tapahtumat ja niistä myöhemmässä tutkimuksessa tehdyt tulkinnot, koska Kankkonen analyysin mukaan ne olivat suomettumisprosessin alkusysäys.⁵⁹ Nämä kriisit Kankkonen esitteli erityisen kriittisessä valossa. Hän ei suoraan väittänyt, että esimerkiksi Neuvostoliiton vuonna 1961 Suomelle toimittama nootti olisi ollut presidentti Kekkonen tilaama toimenpide, mutta esitti kuitenkin, että tämänkaltaisia väitteitä oli asiasta esitetty. Kokonaisuutena nämä kaksi tapahtumaa vankistivat Kankkonen mukaan Kekkonen valta-asemaa ja varmistivat osaltaan sen, että Kekkonen asemaa uhkaavat voimat voitiin siirtää syrjään epäluotettaviksi leimattuina. Näin perustellen Kankkonen esitti, että julkisuuteen annettu kuva näistä tapahtumista ei vastannut asioiden todellista laitaa.⁶⁰ Vaikka kriittisiä ääniä näihin kriiseihin liittyen ei paljon valtakunnassa kuultu, oikealla laidalla jo äänekkääksi Kekkonen vastustajaksi noussut Kokoomuksen kansanedustaja Tuure Junnila piti voimakkaita puheenvuoroja siitä, miten yöpakkaset ja noottikriisi olivat loistoesimerkkejä Suomen alistuneesta suhteesta

---

⁵⁸ POA, Kauko Kareen kirjeenvaihto *Suomettuva Suomi* -teoksen kustantamisesta.

⁵⁹ Kankkonen 1976a, 19.

⁶⁰ Kankkonen 1976a, 19–31.

Neuvostoliittoon. Puheistaan Junnila sai puolestaan kritiikkiä myös oman puolueensa sisältä.⁶¹ Kankkosen analyysi näistä kriiseistä noudatti Junnilan kanssa yhteneväistä linjaa.

Taustoitettuaan suomettumis-ilmiötä edellä mainittujen kriisien avulla, Kankkonen siirtyi käsittelemään Suomen ulkopoliitiikkaa, jota hän kuvasi ontuvaksi. Ensimmäisenä tapausesimerkkinä Suomen ulkopoliittisesta hauraudesta Kankkonen nosti esiin ”Kekkosen suunnitelman” ydinaseettomasta Pohjolasta. Kyseessä oli vuonna 1963 Kekkosen puheessaan esittämä ajatus Pohjolan julistamisesta ydinaseista vapaaksi vyöhykkeeksi, koska hänen tulkintansa mukaisesti ydinaseiden sijoittaminen alueelle olisi aiheuttanut kriisitilanteessa akuutin uhan alueen turvallisuudelle. Ehdotus ei saanut erityisen lämmintä vastaanottoa muissa Pohjoismaissa, varsinkaan Norjassa ja Tanskassa, jotka olivat NATO:n jäseninä vahvasti sitoutuneet Yhdysvaltojen johtamaan puolustukseen Euroopassa. Kekkosen aloite tulkittiinkin yleisesti saaneen alkunsa Neuvostoliiton aloitteesta.⁶²

Kankkosen mukaan Kekkosen aloite oli hyvin ongelmallinen, koska siinä ei otettu huomioon Neuvostoliiton alueita, vaan keskityttiin Pohjoismaiden jo ennestään ydinaseettomiin alueisiin. Tämän Kankkonen tulkitsi olevan ystävällismielinen aloite Neuvostoliittoa kohtaan, ottaen huomioon sen, että Neuvostoliiton alueella lähellä Suomen rajaa oli sijoitettuna runsaasti Neuvostoliiton sotilaskalustoa, sekä myös ydinaseita. Tällaisen aloitteen tekeminen oli Kankkosen tulkinnan mukaan osoitus Kekkosen erityisistä neuvostosympatioista.⁶³

Kankkonen käsitteli myös Suomen hallituksen ”Saksan pakettia”, jonka tavoitteina oli diplomaattisuhteiden solmiminen Suomen ja Saksojen välillä, saada tunnustus Suomen puolueettomuuspolitiikalle, sekä ratkaista korvauskysymys Lapin sodassa 1944–1945 Saksan armeijan aiheuttamista vahingoista. Tätä aloitetta Kankkonen piti Neuvostoliitosta alkunsa saaneena. Tämäkin aloite kohtasi vastustusta sekä muissa Pohjoismaissa että Yhdysvalloissa, ja lisäksi se tuli näiden valtioiden edustajille yllätyksenä. Tämänkaltaisen pohjoismaisesta sovitusta linjasta poikkeaminen oli Kankkosen tulkinnan mukaan selvä esimerkki siitä, että Suomen ulkopoliittisia aloitteita ei itse asiassa suunniteltu Tamminiemessä, vaan ne olivat Neuvostoliiton johdon Kekkoselle syöttämiä.⁶⁴

Kankkosen mukaan Suomen maanpuolustuskyky oli 1970-luvulla täysin alamittaisessa tilassa, johtuen pääosin siitä, että valtion johto oli pyrkinyt korvaamaan maanpuolustuksen

---

⁶¹ Nummivuori 2009, 183–189.

⁶² Tarkka 2012, 179–181.

⁶³ Kankkonen 1976a, 34–46.

⁶⁴ Kankkonen 1976a, 46–53.

ulkopolitiikalla. Kankkosen mukaan valtion johdon tarkoituksaan ei ollut ylläpitää Suomen puolustusvoimien suorituskykyä sellaisella tasolla, että niiden avulla voitaisiin valtion aluetta puolustaa perinteisin asein käytävässä sodassa puhumattakaan ydinaseista. Kankkonen arvosteli voimakkaasti presidentti Kekkosen vuonna 1965 puheessaan Moskovassa esittämää arviota, jonka mukaan Suomen puolueeton asema riippuu täysin rauhantilasta Euroopassa. Kankkonen vertasi tätä lausuntoa Ruotsin linjaan, jonka mukaan ”liittoutumattomuus rauhan aikana takaa puolueettomuuden sodan aikana”.⁶⁵ Tässä voidaan huomata Kankkosen analyysin yksi keskeinen ero presidentti Kekkoseen verrattuna. Kankkonen oli tässäkin analyysissään hyvin ehdoton, eikä hänen mukaansa Suomen puolueetonta asemaa saanut missään nimessä kyseenalaistaa. Kekkosen lausunto voidaan nähdä puolestaan jopa kyynisenä toteamuksena asiointilasta. Kuten Kankkonen esitti, Suomen puolustusvoimien toimintakyky oli rajallinen ja konfliktitilanne olisi epäilemättä rajoittanut Suomen mahdollisuuksia ylläpitää asemansa. Kekkosen lausui tämän asian ääneen, mutta Kankkonen tulkitsi sen olevan enemmänkin tavoitteellinen puheenvuoro. Voidaankin nähdä, että molemmilla miehillä oli samansuuntainen analyysi Suomen puolustuskyvystä ylivoimaista vihollista vastaan.

Perusteet väitteilleen Suomen puolustuskyvyn heikosta tilasta Kankkonen löysi julkisista lausunnoista. YYA-sopimuksen mukaisiin sotilaallisten neuvotteluiden mahdollisuuteen kriisitilanteessa oli viitattu julkisessa keskustelussa useasti, eikä tämä jäänyt Kankkoselta huomaamatta. Kankkosen vetämä johtopäätös oli, että koska Suomen puolustusvoimat eivät voisi tarpeen tullen voimakasta hyökkäystä pysäyttää, käynnistyisivät YYA-sopimuksen mukaiset sotilaalliset konsultaatiot väistämättä. Tämän lisäksi Kankkosen esiin tuoman väitteen mukaan Neuvostoliitolle oli luvattu, ettei Suomen puolustusvoimia käytetä ikinä sitä vastaan. Näiden tietojen pohjalta Kankkonen päätteli, että Suomen puolustusvoimia voidaan pitää lähinnä puna-armeijan etuvartiona.⁶⁶

Suomessa esiintynyt itsesensuuri oli Kankkosen näkemyksen mukaan keskeinen esimerkki Neuvostoliiton kasvavasta vaikutusvallasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kankkonen aloitti kirjansa itsesensuuria käsittelevän kappaleen viittaamalla taitelija Carl-Gustaf Liliuksen julkaisemaan artikkeliin *Self-censorship in Finland*. Kankkonen puolsi vahvasti Liliuksen esittämiä väitteitä siitä, että suomalainen media ja kustannustoiminta välttelisi Neuvostoliittoa arvostelemaan materiaalin julkaisemista, koska niin toimimalla voi helposti päätyä yhteiskunnallisesti epäluotettuun asemaan. Lilius käsitteli artikkelissaan esimerkkinä itsesensuurista myös neuvostoliittolaisen kirjailijan Alexander Solženitsynin

---

⁶⁵ Kankkonen 1976a, 56–59.

⁶⁶ Kankkonen 1976a, 59–64.

Vankileirien saaristo -kirjan saamaa kohtelua Suomessa, jota myös Kankkonen käsitteli kirjassaan myöhemmin. Kankkosen mukaan itsesensuuri oli vaarallista sinänsä, koska se kasvattaa venäläisten halua puuttua esimerkiksi Suomessa tapahtuvaan julkaisutoimintaan. Vertailukohdan Suomen toiminnalle Kankkonen löysi Ruotsista toisen maailmansodan ajalta, jolloin Natsi-Saksalla oli voimakas vaikutus Ruotsin harjoittamaan politiikkaan.⁶⁷

Kankkonen esitteli useita tapauksia, jotka voitiin perustellusti tulkita itsesensuuriksi. Näistä voidaan mainita esimerkiksi tapaukset, joissa vuonna 1971 Finlandia-talon vihkiäisten konserttiohjelmaa muutettiin kommunistisen eduskuntaryhmän tekemän kyselyn perusteella ja, kun Yleisradio päätti jättää esittämättä elokuvan *Päivä Ivan Denisovin elämässä*. Kankkosen ei ollut vaikea löytää esimerkkejä itsesensuurista. Maan poliittisesta johdosta annetut kovasanaiset linjaukset lehdistön tilasta ja tehtävästä helpottivat etsintää. Hyviä esimerkkejä näistä lausunnoista antoi presidentti Kekkonen arvioidessaan *Uusi Suomi* -lehden olevan Neuvostoliittoon vihamielisimmin suhtautuva lehti maassa ja sanomalehtien yleisöpalstojen kaipaavan entistä tiukempaa sensurointia, sekä ulkoministeri Ahti Karjalainen ehdotettuaan, että Yleisradion tulisi sitoutua kannanotoissaan maan virallisen ulkopoliitiikan taakse. Myös YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlien yhteydessä maiden presidenttien antama lausunto, jonka mukaan joukkoviestimien olennainen tehtävä on Suomen ja Neuvostoliiton kansojen ystävyyden lujittaminen, oli erinomainen esimerkki kannanotosta, joka ei vaatinut suurta ponnistelua Kankkoselta tulkita sensuurin välineeksi.⁶⁸ Itsesensuurin osalta voidaan todeta, että Kankkosen esimerkit olivat osuvia. Lehdistönvapauden kyseenalaistaminen valtioiden välisen suhdetoiminnan perusteella oli todellinen esimerkki vieraan vallan vaikutuksesta yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Itsesensuurin yhtenä merkittävimpana esimerkkinä Kankkonen esitteli neuvostoliittolaisen Nobel-palkinnon voittaneen kirjailijan Alexander Solženitsynin kirjoittaman teoksen, *Vankileirien saaristo*, kohtaamaa vastustusta vuonna 1974. Kirjan kustannusoikeudet omannut kustantaja Tammi jätti kirjan julkaisematta vedoten ulkopoliittisiin syihin.⁶⁹ Kirja julkaistiin suomeksi kuitenkin Ruotsissa Wahlström & Widstrand -kustannusyhtiön toimesta. Sitä oli mahdollista ostaa myös Suomessa eri kielisinä käännöksinä. Suomessa kirjan suhteen heikoimmassa asemassa olivat siis ne lukijat, jotka kuuluivat vain suomea lukevaan enemmistöön.⁷⁰ Kuitenkin myös ruotsinkielinen versio

---

⁶⁷ Lilius 1975; Kankkonen 1976a, 67–68.

⁶⁸ Kankkonen 1976a, 67–82.

⁶⁹ Kankkonen 1976a, 131–132.

⁷⁰ Lilius 1975, 20–21; Grönroos 2010, 90–91.

kohtasi Suomessa vastustusta. Esimerkiksi Turussa kaupunginkirjasto veti sen pois valikoimistaan, kuitenkin peruen päätöksensä asian tultua esille länsimaaisessa lehdistössä. Myös turkulaiset kirjakaupat joutuivat luovimaan myymisestä aiheutuneiden seurausten ja myymättä jättämisen välillä. Ulkomaita myöten lehdistössä kirjoitettiin siitä, miten Suomessa sananvapaus oli vakavasti uhattuna ja miten Solženitsynin kirjan kohtaama vastustus oli tästä malliesimerkki. Huomattavaa oli, että useissa kirjaan liittyneissä tapauksissa sensurointi ei ollut lähtöisin Neuvostoliitosta, vaan aloitteelliset osapuolet olivat kotimaisia toimijoita.⁷¹

Matti Klingen esittämän tulkinnan mukaan *Vankileirien saaristolle* ei olisi Suomessa ollut edes suurta kysyntää. Hänen mukaansa kustantaja toimi teoksen kanssa jopa turhan varovaisesti, koska kauhukuvauksille naapurimaasta, ei löytynyt lukijakunnasta kiinnostusta.⁷² Tammen silloinen toimitusjohtaja Jarl Helleman esitti teoksessaan *Kustantajan näkökulma*, että poliittista painostusta kirjan julkaisematta jättämiselle tuli, mutta ei suoranaista kieltoa. Viestin välitti pääministeri Kalevi Sorsa, joka nimenomaisesti kielsi kustantajaa vetoamasta itseensä ja tekemään oman ratkaisun. Tammi pyrki välttämään ylimääräistä kohua jättämällä kirjan julkaisematta. Tämä ei kuitenkaan johtanut haluttuun lopputulokseen, vaan asiasta nousi suuri kohu, joka vaikutti myös pääministerin maineeseen kotimaassa.⁷³ *Vankileirien saariston* kohtaamaa vastustusta voidaan perustellusti pitää esimerkkinä siitä, miten itesesensuuri toimi Suomessa.

Kankkonen esitti myös, että tyypillinen suomalainen toimintatapa politiikan kentällä oli vastustajien leimaaminen ulkopoliittisesti epäluotettaviksi eli Neuvostoliittoon vihamielisesti suhtautuviksi. Tällä tavoin suomalainen poliitikko saattoi ulkopoliitiikkaa lyömäaseenaan käyttäen raivata tieltään sisäpoliittisia kilpailijoitaan. Kankkosen mukaan tällaista toimintaa harjoitettiin yleisesti varsinkin keskustapuolueen ja sosiaalidemokraattien poliitikkojen toimesta. Käytännössä suhdetoimintaa harjoitettiin Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön suuntaan Tehtaankadulle, sekä Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen. Sosiaalidemokraattien kumartelua Tehtaankadun suuntaan alleviivasi Kankkosen mukaan esimerkiksi puolueen pää-äänenkannattajan *Demarin* pakinoitsija Simpan, eli Simo Juntusen, erottaminen juuri ulkopoliittisesti epäluotettavana, koska tämä suhtautui kriittisesti kommunismiin.⁷⁴ Simpan hyvin kärjekkäällä kirjoittelulla liittyen kiistelyyn Solženitsynin

---

⁷¹ Kankkonen 1976a, 131–136.

⁷² Klinge 2001, 51–54. Matti Klingen käsitys Suomen suhteesta Neuvostoliittoon ansaitsisi osakseen tarkempaa tutkimusta.

⁷³ Helleman 1999, 248–257.

⁷⁴ Kankkonen 1976a, 85–88.

teokseen ja tämän karkotukseen Neuvostoliitosta oli epäilemättä myös oma vaikutuksensa asiassa. Ajan käytännön vastaisesti Juntunen ei pakinoissaan tarjonnut myönteistä näkökulmaa asiaan kielteisen rinnalle. Tämä tulkittiin neuvostovihamielisyydeksi.⁷⁵ Kamelin selän katkaisevaksi kärpäseksi asiassa nousi kuitenkin Juntusen suora kritiikki Kekkosta kohtaan, jonka vuoksi presidentti kirjelmöi *Demarin* päätoimittajalle 18.11.1974 ja kertoi eriävän mielipiteensä asiasta. Huomionarvoista asiassa on myös se, että Simpan siirryttyä *Suomen Kuvalehteen* pakinoimaan, presidentti Kekkonen ei enää tarjonnut ”Liimataisen” tekstejä lehteen.⁷⁶

2.1.2 Poliittiset puolueet ja viranomaiset saavat osansa

Keskustapuolueen edustajien toiminta ei myöskään jäänyt vaille Kankkosen kritiikkiä. Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan Eino Uusitalon vuonna 1974 tekemää ehdotusta Suomen ”toisen itsenäisyyspäivän” juhlistamisesta Suomen ja Neuvostoliiton aselevon kunniaksi 19. päivänä syyskuuta Kankkonen piti vähintäänkin arveluttavana. Uusitalon hävittyä eduskuntaryhmän puheenjohtajuudesta pidetyn vaalin yhdellä äänellä, ulkoministeri Ahti Karjalainen pyysi kuukauden virkalomaa ja myös presidentti Kekkonen oli asiasta hyvin tuohtunut. Koko kuvio alleviivasi Kankkosen mielestä sitä, että Keskusta oli puolueena vahvasti taipuvainen juuri ulkopoliitiikan käyttämiseen sisäpoliittisena lyömäaseena. Samaa todisti hänen mukaansa myös Johannes Virolaisen suhteellisen heikko asema suhteessa Neuvostoliittoon, vaikka tämä oli johtanut puoluetta pitkään.⁷⁷

Vaikka pääosin Kankkosen kritiikki suuntautui suurinta valtaa käyttäviin Keskustaan ja SDP:seen, ei hän jättänyt kritikoimatta myöskään poliittista oikeistoa, kun sille oli hänen mielestään aihetta. Kokoomuksen toimintaa 1970-luvulla Kankkonen vertasi SDP:n pyrkimyksiin päästä presidentti Kekkosen asettamasta pannasta takaisin hallitusvastuuseen 1966 eduskuntavaalien jälkeen. Kankkonen nosti esiin muiden muassa tapaukset, jossa Tuure Junnila syksyllä 1974 oli antanut puolueelleen epämieluisia lausuntoja Itävallan ulkopoliitiikkaan liittyen televisiohaastattelussa. Puolueen puheenjohtaja Harri Holkeri sanoutuikin irti Junnilan kommenteista ja kyseenalaisti toimittajien ratkaisun valita poliittisen oikeiston äänitorveksi kyseiseen ohjelmaan juuri Junnilan. Vastaavia lausuntoja vastaisuudessa välttääkseen, Kokoomus vaati 1975 eduskuntavaalien alla ehdokkailta kirjallista sitoutumista puolueen viralliseen ulkopoliitiikan linjaan. Huolimatta esimerkiksi Junnilan ehdotuksista Kokoomus päätti pidättäytyä solmimasta vaaliliittoa perustuslaillisten

---

⁷⁵ Salminen 1996, 136–138.

⁷⁶ Lehtinen 2002, 582–583; Kekkonen 1976, 195–196.

⁷⁷ Kankkonen 1976a, 88–94.

kanssa kyseisissä vaaleissa. Tätä ratkaisua Kankkonen piti huonona, koska nämä puolueet olivat Suomen puoluekentän ainoat itsensä oikeistolaisiksi asemoineet. Puolueiden kehoja välejä ei kuitenkaan näiden vaalien avulla saatu ratkaistua.⁷⁸

Kankkosen kritiikkiä Kokoomusta kohtaan voidaan pitää tarkoitushakuisena ja hänen näkemykseensä epäilemättä vaikutti Georg C. Ehrnroothin voimakas pettymys puolueen puheenjohtajan Harri Holkerin tiukkaan kieltäytymiseen yhteistyöstä. Kritiikille oli kuitenkin nähtävissä perustelu, koska mahdollisuus vaaliliittoon oli olemassa molempien puolueiden sijoittumisesta ideologisesti politiikan oikealle laidalle. Kokoomuksessa päädyttiin kuitenkin hakemaan vaaliliittoa muilta suunnilta lähinnä valtapoliittisista syistä. Epäilemättä välirikko Kokoomuksen kanssa uutta puoluetta perustettaessa oli osaltaan Holkerin torjuvan asenteen taustalla. Tätä ristiriitaista taustaa vasten ei ollut lopulta kovinkaan yllättävää, ettei Kokoomus suostunut perustuslaillisten ehdotelmiin yhteistyöstä.⁷⁹

Kokoomuksen tavoite hallituspaikan saavuttamiseen ei onnistunut muun oikeiston ohittamisesta huolimatta. Eduskunnan vasemmisto vastusti kaikkia mahdollisia hallituspohjia, jossa olisi mukana Kokoomus. Tätä sanelua Kankkonen kritisoi hyvin voimakkaasti, koska tällä toiminnalla ohitettiin niiden lähes puolen miljoonan suomalaisen äänet, jotka olivat vaaleissa äänestäneet Kokoomusta. Presidentti antoi toimillaan tuen vasemmiston linjalle ja nimitti marraskuun lopulla 1975 Keskustan Martti Miettusen johtaman ”hätätilahallituksen”, johon Kokoomusta ei huolitettu mukaan⁸⁰. Perusteluina Kekkonen käytti esimerkiksi tarvetta vastustaa fasismia. Tätä pelottelua fasismin vaaroilla Kankkonen piti esimerkillisenä näytteenä suomettumiskehityksestä. Koko prosessi, jossa presidentti oli pakottanut hallituksen kokoon ilman Kokoomusta, oli Kankkosen mielestä hyvin arveluttava.⁸¹ On huomioitava, että Kokoomuksen hallituspyrkimyksiä ei jarruttanut ainoastaan vasemmisto, vaan myös puolueen sisäiset ristiriidat. Puolueen oikeisto oli hyvin Kekkos-vastaista, kun puolestaan virallinen johto pyrki saattamaan puolueen irti sille asetetusta pannasta.⁸²

Kokoomuksen sisäinen ja ulkoinen toiminta hallituskelpoisuuden palauttamiseksi oli Kankkosen mielestä selkeä osoitus suomettumisprosessin läpitunkevasta vaikutuksesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kankkosen mukaan suomettumispolitiikka oli luonut Suomeen

---

⁷⁸ Kankkonen 1976a, 97–103; Nummivuori 2009, 269–271.

⁷⁹ Keski-Rauska 2015, 317–319.

⁸⁰ Valtioneuvosto.

⁸¹ Kankkonen 1976a, 104–108.

⁸² Tarkka 2012, 305–306.

toimintamallit, joiden mukaan jokaisen puolueen oli toimittava, mikäli se halusi saavuttaa hallituskelpoisuuden. Sen saavuttaakseen puolueen oli täytettävä seuraavat ehdot:

- 1) Sen on varauksettomasti hyväksyttävä Kekkosen johtama ulkopolitiikka;
- 2) sen on hyväksyttävä hallitusyhteistyö kommunistien kanssa;
- 3) sen on vaikutettava Kekkosen jatkuvan uudelleenvalinnan hyväksi.⁸³

Kankkosen analyysi tästä tilanteesta johtuen oli se, että Suomessa ei voitu enää

todellisuudessa puhua länsimaisesta parlamentarismista, vaan kyse oli oikeasti presidentin- ja harvainvallasta, jossa presidentille uskolliset tahot työnnetään vastuullisiin tehtäviin ja nämä puolestaan jakavat poliitikot ”luotettaviin” ja ”epäluotettaviin”, joka puolestaan vahvistaa kyseistä valta-asemaa entisestään. Tätä käsitystä vahvisti Kankkosen mukaan se, että Kokoomus oli pidetty ulkona hallitusvastuusta, vaikka se olikin täyttänyt yllä mainitut ehdot muun muassa vaatimalla ehdokkailtaan kirjallista sitoutumista ulkopoliittiseen linjaan ja äänestämällä Kekkosen uudelleenvalinnan puolesta poikkeuslakiäänestyksessä. Näistä toimista huolimatta maan ulkopoliittinen johto ei ollut lämmennyt ajatukselle Kokoomuksen mahdollisesta vastuusta hallitustyöskentelyssä. Sisäisesti tämä johti Kokoomuksessa oikeistolaisen laidan hiljentämistä vaatineiden äänten kasvamiseen. Oikeana toimintatapana pidettiin sitä, miten RKP oli hankkiutunut eroon Georg C. Ehrnroothin johtamasta oikeistosiivestään.⁸⁴

Suomettumiskehitykselle ominaista oli Kankkosen mukaan myös se, että se oli saavuttanut myös viranomaistahot. Kankkonen esitteli useita esimerkkejä siitä, miten suomalaiset viranomaiset olivat toimineet puutteellisesti tai jopa kyseenalaisesti käsitellessään Neuvostoliittoon tai sen kansalaisiin liittyviä tapauksia. Esimerkit käsittelivät Suomessa myytävien neuvostoliittolaisten kuluttajatuotteiden laadun tarkkailua ja olemassa olleiden suositusten kiertämistä, jotta kauppasuhteiset eivät kärsineet. Kankkosen lähipiiristä Georg C. Ehrnrooth oli kohdannut erikoista vastustusta, kun vuonna 1970 *Päivän Uutiset* julkaisi hänen yhdysvaltalaiselle kongressiedustajalle lähettämiään kirjeitä. Kankkosen mukaan Ehrnroothia oli myös uhattu uusilla paljastuksilla, mikäli tämä olisi alkanut toimii asian suhteen. Lopulta asiassa vastuullisille määrättiin sakkorangaistus.⁸⁵ Esimerkistä voidaan huomata, että vaikka Kankkonen oli osin kirjoittaessaan lehtitietojen varassa, hänellä oli tietoa myös politiikan sisäpiiristä Ehrnroothin kautta.

Idänkauppaa yleisesti Kankkonen piti tabuna, jonka ratkaisuja tehtiin lähinnä Neuvostoliiton vaikutteiden mukaan ja sitä voitiinkin pitää osana Suomen valtion

---

⁸³ Kankkonen 1976a, 110.

⁸⁴ Kankkonen 1976a, 109–115; Kts myös Kung & Heikkinen 1976, 147–149.

⁸⁵ Kankkonen 1976a, 118–121.

harjoittamaa ulkopoliittikkaa. Neuvostoliiton keskeisenä pelimerkkinä toimi raakaöljy, jonka hinnan korotus aiheutti Suomelle haasteita. Suomalaiset kuluttajat maksoivatkin polttoöljystään selkeästi korkeampaa hintaa verrattuna ruotsalaisiin tai länsi-saksalaisiin. Kauppapolitiikan suomettumisesta yhtenä merkittävimpänä seurauksena Kankkonen mainitsi vuoden 1970 Nordek-yhteistyön kaatumisen. Vaikka Suomessa oli sekä poliittista tahtoa että tuki kansan keskuudessa Pohjolan talousyhteisölle, presidentti Kekkonen päätti kaataa sopimuksen Neuvostoliiton painostuksesta. Pääministeri Mauno Koivistolle, joka oli luvannut eduskunnan ratkaisevan asian, Nordekin kaatuminen oli henkilökohtainen pettymys. Kekkonen olikin pitänyt Koiviston epätietoisena Neuvostoliiton tiukasta vastustuksesta. Suomen hankalaan asemaan vaikuttivat myös Tanskan ja Norjan halut päästä osaksi Euroopan talousyhteisö EEC:tä.⁸⁶ Kankkosen tulkinta siitä, että Suomen lopullinen kielteinen kanta Pohjolan talousyhteisöön oli Neuvostoliiton ohjailema vaikuttaa nykyhetkessä oikealta käsitykseltä.

Kauppapolitiikan suomettumisen keskeisenä ominaisuutena Kankkonen piti sitä, että eduskunnalle ei tarjottu kaikkea olennaista tietoa, jota se olisi päätöksiensä tueksi tarvinnut. Tästä esimerkkinä Kankkonen mainitsi Suomen ja Neuvostoliiton solmiman maakaasusopimuksen 1971, josta ei annettu selvitystä eduskunnalle, vaan ainoastaan presidentin lähipiirille huolimatta siitä, että Georg C. Ehrnrooth oli selvityksiä hallitukselta pyytänyt. Kankkosen mukaan eduskunnan päätösvalta oli ohitettu presidentti Kekkosen ”epävirallisilla” Neuvostoliiton matkoilla tekemillä sitovilla kauppasopimuksilla. Myös esimerkit siitä, miten Suomi tilasi sähkövetureita Neuvostoliitosta kotimaisen valmistajan sijaan ja että ensimmäinen ydinvoimala päätettiin tilata Neuvostoliitosta, huolimatta paremmista saaduista tarjouksista, olivat Kankkosen mukaan suomettumisprosessin keskeisiä näkyviä esimerkkejä kauppapolitiikassa.⁸⁷

Myös poliittisten pakolaisten käsittely Suomessa oli osa Kankkosen analyysia. Kankkonen kirjoitti useammasta tapauksesta, jossa Neuvostoliitosta loikanneita pakolaisia käsiteltiin epäoikeudenmukaisesti. Vuonna 1973 tapahtunut Victor Schneiderin Suomenlahden ylitys kumilautalla johti miehen kiinniottoon ja piilotteluun. Muiden Euroopan valtioiden voimakkaan painostuksen johdosta mies vapautettiin ja päästettiin matkustamaan Lontooseen. Samana vuonna Helsingissä pidätettiin myös ryhmä baltteja, joiden osaksi tuli välitön maasta poistaminen. Kankkonen huomautti, että huolimatta Suomen jo vuonna 1968

---

⁸⁶ Kankkonen 1976a, 162–170; Gudmundsson 1997, 282; Tarkka 2012, 147–149.

⁸⁷ Kankkonen 1976a, 164–167; 170–172.

allekirjoittamasta YK:n pakolaissopimuksesta, usein Neuvostoliitosta loikanneita pakolaisia palautettiin ilman vastaavia väliintuloja. Tämä toiminta osoitti Kankkosen mukaan selvää suomettumista suomalaisten viranomaisten toiminnassa.⁸⁸

2.1.3 Myös kirkko ja koululaitos kohtaavat Kankkosen kritiikin

Yksi Kankkoselle henkilökohtaisimmista suomettumisen esimerkeistä nousi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnasta. Vuonna 1975 romanialais-amerikkalainen pastori Richard Wurmbrand vieraili Suomessa pääsiäisen aikaan Stefanus-lähetys järjestön kutsusta. Wurmbrand oli vieraillut Suomessa jo aiempina vuosina yhteensä kolmesti, eikä näiden vierailujen osalta suuria ongelmia ollut esiintynyt. Pastori Wurmbrandin tapaus oli kuitenkin esillä Suomen eduskunnassa jo vuonna 1972, koska Wurmbrandin Suomeen kutsuneen Stefanus-lähetyksen kiertokirjeet sisälsivät materiaalia, jota pidettiin Suomen ja Neuvostoliiton ystävälliset välit vaarantavina. Materiaali käsitteli lähinnä kristittyjen heikkoa asemaa Neuvostoliitossa. Vaikka lupa myös vuoden 1975 puhetilaisuuksille oli jo myönnetty ja Wurmbrand oli aiempina vuosina saanut kirkoissa järjestetyissä tilaisuuksissa puhua, Helsingin ja Tampereen piispat peruivat vuoden 1975 vierailulle annetun luvan. Kankkosen tulkinnan mukaan kyse oli täysin presidentinkanslian ohjailemasta liikkeestä ja ainakin Oulun tilaisuuden perumiseen oli vaikuttanut suoraan piispa Hannes Leinosen saama puhelu presidentinkansliasta. Wurmbrandiin liittynyt kohu ei laantunut vuoden 1975 vierailun jälkeen, vaan tämä vieraili Suomessa jälleen alkuvuonna 1976. Tämäkin vierailu sai osakseen kritiikkiä ja tilaisuuksia pyrittiin estämään jopa leimaamalla ne YYA-sopimuksen vastaisiksi. Tähän Kankkonen palasi vielä kirjansa jälkikirjoituksessa, jonka oli kirjoittanut saatuaan alkuperäisen käsikirjoituksen valmiiksi.⁸⁹ Kankkonen piti Wurmbrandin kohtaamaa vastustusta vahvana esimerkkinä siitä, että myös kirkko oli ajautunut suomettumisen linjalle, koska Helsingin piispa Aimo T. Nikolainen oli linjannut kirkon linjan oltava tässä asiassa yhtenevä valtion linjan kanssa.⁹⁰ Tätä samaa linjaa oli jo aiemmin voimakkaasti ajanut myös Tampereen piispana vuodet 1945–1966 toiminut Eelis Gulin. Muut piispat olivat kuitenkin asiassa maltillisempia.⁹¹ Piispa Gulinin osalta on huomioitava, ettei hänenkään suhtautumisensa presidentti Kekkoseen ollut varaukseton, vaikka niin olisi voinut päätellä hänen Kekkoselle lähettämistään kirjeistä. Kekkosen elämäntapa oli moraalisesti myös

---

⁸⁸ Kankkonen 1976a, 123–126.

⁸⁹ Kankkonen 1976a, 126–128; 177–179; Hytti 1986, 108–111; Niiranen 2000, 247–254.

⁹⁰ Kankkonen 2018b.

⁹¹ Niiranen 2000, 213–222.

Gulinin mielestä hieman arveluttava. Gulin toimi aktiivisesti myös suhteessa muihin johtaviin poliitikkoihin. Hänen linjansa olikin tässä suhteessa muita piispoja aktiivisempi.⁹²

Wurmbrandin kohtelu Suomessa aiheuttikin laajaa keskustelua varsinkin *Kotimaa*-lehdessä, jossa arvosteltiin varsin voimakkaasti piispojen toimintaa. Varsinkin Helsingin piispan Aimo T. Nikolaisen toiminta Wurmbrandin puhetilaisuuksien estämisessä Helsingin kirkoissa sai osakseen kritiikkiä. Nikolainen oli kieltänyt puhetilaisuudet vetoamalla opilliseen puhtauteen ja siihen, ettei kirkossa saisi järjestää puoluepoliittisia tilaisuuksia. Myös se, ettei Wurmbrandilla ollut akateemista teologista koulutusta vaikutti asiaan. Nikolainen oli selvästi ylittänyt valtuutensa, koska vastuu tästä kuului todellisuudessa järjestävien seurakuntien kirkkoherroille. Pastori Wurmbrandin tapaus osoitti sekä Kankkosen että *Kotimaan* päätoimittaja Leino Hassisen mukaan, että kirkko oli valtiojohdon talutusnuorassa ja joutui tekemään päätöksiään ulkopoliittisten vaikuttimien kautta. Myös pastori Wurmbrand kommentoi kirkon toimivan ristiriitaisesti, koska se kielsi tilaisuuksien järjestämisen tiloissaan poliittisista syistä, vaikka kirkoissa sallittiin muita huomattavasti voimakkaammin poliittisesti sävyttyneitä puhetilaisuuksia.⁹³

Kirkon johto toimi asiassa selkeästi Suomen valtiojohdon asettaman virallisen ulkopoliittisen linjan mukaan. Myöhemmin arkkipiispa John Vikström oli pitänyt asiaa kiusallisena, koska Itä-Euroopan kristittyjen heikosta asemasta olisi ollut tarve puhua, mutta tähän ei uskallettu lähteä. Kekkosen linjan vaikutus kirkon toimintaan olikin voimakas koko presidenttikauden ajan. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, kirkko pysyi valtiojohdon kanssa samalla linjalla. Keskeinen tapahtuma kirkon asettumisessa valtiojohdon taakse oli vuoden 1961 noottikriisi, joka asetti myös kirkon johdon Kekkosen linjaan.⁹⁴ Jalovaaran, Kuusiston ja Niirasen tutkimuksien perusteella voidaan huomata, että Kankkosen pääosin lehdistötietojen pohjalta tekemät päätelmät valtiojohdon painostuksesta aiheessa olivat oikeansuuntaisia.

Ääriivasemmiston vaikutusvallan kasvu näkyi Kankkosen mukaan myös koululaitoksessa. Hän toi esiin tapauksia, jossa marxilaista historianulkintaa oltiin tuotu opetukseen ”edistysellisyyteen” vedoten. Eräs näistä tapauksista oli Sosialistisen opiskelijaliiton vuonna 1974 julkaiseman *Mustan kirjan* saama huomio. Kirjaan oli koottu sitaatteja yliopistoissa käytetyistä kurssikirjoista, joiden perusteella pyrittiin osoittamaan

---

⁹² Jalovaara 2007, 113; 162–168.

⁹³ Hytti 1986, 111; Kuusisto 1999, 49–53; Niiranen 2000, 247–254; Jalovaara 2011, 179–184.

⁹⁴ Kuusisto 1999, 49–53; Niiranen 2000, 247–254; 283–285; Jalovaara 2001; Jalovaara 2011, 179–184.

korkeakoulujen pyrkivän avoimesti lietsomaan vihaa ja pelkoa Neuvostoliittoa vastaan, vääristelemällä YYA-sopimusta sekä Pariisin rauhansopimusta ja syrjimällä sosialistista tiedettä. *Musta kirja* sai aikaan varsin suuren keskustelun. Siihen suhtauduttiin osin torjuvasti myös vasemmistossa, jolloin se koettiin lähinnä nolona tapauksena.⁹⁵ Vaikka tapaus saattoi olla vasemmiston mielestä lähinnä nolo, oli *Musta kirja* kuin bensaa Kankkosen liekkeihin, jotka roihusivat jo varsin korkeina suomettumisen tapausesimerkkien avittamina. Mustan kirjan aiheuttama närkästys on ymmärrettävissä, koska sen akateemiseen vapauteen kajoaminen oli ennenkuulumatonta.

Toinen esimerkki näistä tapauksista oli Pirkkalassa vuonna 1975 kohua nostattaneen historian monisteen tapaus, jossa Tampereen yliopistolla laaditun, tosin neuvostoliittolaiseksi plagiaatiksi paljastuneen, opetuspaketin sisältö esitteli ihmiskunnan historiankulun kamppailuna orjuudesta utopistiseen sosialistiseen yhteiskuntaan. Moniste oli suunnattu viidesluokkalaisille. Tämän lisäksi kävi ilmi, että Pirkkalassa oli annettu marxilais-leninististä opetusta myös ympäristöopissa ja yhteiskuntaopissa eri luokka-asteilla. Tapaus herätti kiihkeää keskustelua lehdistössä, jossa varsinkin poliittisen oikeiston puolelta hanke leimattiin tyystin sopimattomaksi. Huhtikuussa 1975 kansanedustaja Kullervo Rainio jätti yhdessä 25 muun kansanedustajan kanssa kirjallisen kysymyksen aiheesta Kalevi Sorsan hallitukselle. Myös historian asiantuntijat pitivät yleisesti tapausta tuomittavana. Vaikka aihe nosti suuren hälyn ja sitä käsiteltiin laajasti lehdistössä vielä vuoden 1976 alussa, se myös unohdettiin nopeasti, kun Pirkkalassa luovuttiin kyseisen materiaalin käytöstä opetuksessa. Erittäin kiusallista tapauksessa oli etenkin sen ajankohta juuri ennen ETYK-huippukokousta, jolloin maailman katseet olivat kiinnittyneet Suomeen.⁹⁶

Kuvaavana piirteenä suomalaiselle suomettumispolitiikalle Kankkonen piti tapaa, jolla Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) oli Kekkosen valtakaudella ollut hallituksessa käytännössä aina niin halutessaan, jääden oppositioon ainoastaan taktisista syistä omasta tahdostaan. Lisäksi SKP:n vaikutus oli ollut sen eduskunnassa saavuttamaa paikkamäärää suurempi, kun se oli pyrkinyt leimaamaan sitä kohtaan esitetyn kritiikin neuvostovihamielisyydeksi. Näin se oli saavuttanut edun muihin puolueisiin nähden, koska neuvostovihamieliseksi leimautuminen oli Suomen poliittisella kentällä pahin mahdollinen tuomio. Kekkosen ja kommunistien välistä horjumatonta luottamusta Kankkonen piti vähintäänkin epäilyttävänä ja esitti sen olevan osoitus presidentin motiivien epäpuhtaudesta. Kekkosen esittämät arviot talvisotaan johtaneista syistä Kankkonen asetti luokkaan

---

⁹⁵ Kankkonen 1976a, 144–145; *Musta Kirja* 2006; Tarkka 2012, 335–336; Sharma 2018, 191–200.

⁹⁶ Kankkonen 1976a, 144–145; Salminen 1996, 164–165; Tarkka 2012, 336–337; Leskinen 2015, 11–18.

”suomettumisprosessin pohjanoteeraus”. Kekkosen harjoittama ”historian uudelleenkirjoittaminen” oli Kankkosen analyysin mukaan merkki siitä, että presidentti oli Suomen ja Neuvostoliiton käymien sotien suhteen muokannut mielipidettään kulloinkin itselleen edullisimman näkökulman mukaisesti.⁹⁷ Kankkosen esityksestä voidaan huomata, ettei hän juurikaan erotellut Kekkosta kommunisteista. Käytännössä Kekkonen oli Kankkosen silmissä SKP:n mies.

Lopuksi Kankkonen esitti, että koska Kekkosen vaikutus maansa kehitykseen omalla virkakaudellaan oli suurempi, kuin kenenkään muun länsieurooppalaisen johtajan, voitiin häntä pitää suometumisesta henkilökohtaisesti vastuullisena. Tämän vuoksi oli myös ymmärrettävää, että Kekkonen oli pyrkinyt ottamaan käsitteen omaan käyttöönsä ja muuntaa se tarkoittamaan itselleen edullista tulkintaa.⁹⁸ Yhteenvetona voidaankin todeta, että koko Kankkosen teoksen sisältö kulminoituu siihen käsitykseen, että presidentti Kekkonen oli toiminnallaan ajanut Suomen suomettumisen tielle ja annetut esimerkit tukivat tätä käsitystä.

Kokonaisuutena *Suomettuva Suomi* esitti Kekkosen valtakauden huomattavasti raadollisempaan, kuin esimerkiksi Juhani Suomi omassa tutkimuksessaan. Kankkosen tulkinnan mukaan presidentti Kekkonen toimi asemassaan lähinnä siten, että kykeni parhaalla mahdollisella tavalla vahvistamaan omaa valtaansa, eikä siis asettanut maan etua omansa edelle. Lisäksi Neuvostoliiton johdon vaikutusvalta Kekkosen toiminnassa näkyi Kankkosen analyysin mukaisesti hyvin voimakkaana ja Kekkonen näyttäytyikin lähinnä Moskovan käskyläisenä. Tätä analyysia tulkittaessa on kuitenkin muistettava, että Kankkosenkaan tulkinta asiasta ei ollut puolueeton, vaan hän oli osa Suomen poliittisen kentän oikeaa laitaa, jossa Kekkosen vastustaminen oli keskeisimpiä teemoja. Kankkonen siis osana tätä laitaa myös loi poliittisen uransa Kekkosta vastustamalla. Samalla on huomattava, ettei Kankkosella ollut käytössään kaikkia samoja tietoja, kuin Juhani Suomella myöhemmin. Kankkonen oli kirjoittaessaan pääosin lehtitietojen varassa. Suomi toisaalta kirjoitti omat teoksensa ”hovikirjailijana”, jolloin hän oli jo kirjoittamisen aloitettuaan puolensa valinnut.⁹⁹ Vertailu Juhani Suomeen ei sinänsä ole ongelmaton, koska kyseessä ovat täysin erilaiset kirjallisuuden lajit. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, miten erilaiset analyysit tapahtumista nämä kirjoittajat tekivät. Samalla voidaan huomata, että Kankkosen analyysi tapahtumista osuu huomattavasti paremmin yhteen myöhempien tutkijoiden Jukka Tarkan sekä erityisesti Hannu

---

⁹⁷ Kankkonen 1976a, 150–159.

⁹⁸ Kankkonen 1976a, 175–176.

⁹⁹ Suomi 1992; 1998.

Rautkallion tutkimusten kanssa¹⁰⁰. Tässä kohtaa voidaan huomata, että nuoren teologin vaisto oli aiheessa vähintäänkin oikeilla jäljillä.

2.2 Teoksen julkaisun syyt ja tavoite

Suomettuva Suomi -teoksen kirjoittamiselle ja julkaisulle voidaan löytää erilaisia motiiveja ja tavoitteita. On oleellista tarkastella ainakin kirjoittaja Peter Kankkosen syitä kirjan kirjoittamiselle ja kirjan kustantajan Kauko Kareen motiiveja kirjan julkaisemiselle. Vaikka molempien motiivit ainakin osin olivat samansuuntaiset, on luonnollista olettaa, että kullakin toimijalla oli myös henkilökohtaisia motiiveja. Osin näiden syiden ja tavoitteiden löytäminen ja toteaminen ei ole enää mahdollista, mutta tutkimuksiin ja lähteisiin nojaten olen seuraavassa pyrkinyt luomaan kokonaiskuvan siitä, miksi kirja *Suomettuva Suomi* kirjoitettiin, miksi se julkaistiin ja mitä näillä toimilla pyrittiin saavuttamaan.

Kankkonen itse ei kirjassaan suoraan kertonut motiiveistaan tai tavoitteistaan. Kuitenkin hänen allekirjoittaneelle mainitsemansa syy kirjan kirjoittamiselle oli, että hän halusi koota yksiin kansiin helposti luettavaksi esimerkkejä siitä, miten Suomessa harjoitettu politiikka oli epäonnistunut ja miten parlamentarismi ei toteutunut. Olennaisimmaksi syyksi Kankkonen itse nimesi presidentti Kekkosen toiminnan vastustamisen. Tämä nousi syvästä tyytymättömyydestä Kekkosen valta-asemaan ja tämän henkilöön. Kankkosen mukaan Kekkosen olikin täysin sopimaton hoitamaan tasavallan presidentin tehtävää. On huomattava, että Kankkonen oli aiheeseen liittyen pääosin lehdistön antamien tietojen varassa. Hän oli kuitenkin seurannut Kekkosen vallankäyttöä tarkasti ja osan tapahtumista, kuten pastori Wurmbrandin kohtelun Turussa, hän oli myös itse paikan päällä todistamassa.¹⁰¹

Kankkonen oli 1970-luvun alkupuolella hyvin aktiivinen ylioppilaspolitiikassa Turussa, opiskellessaan Åbo Akademiassa. Tämän myötä hänellä syntyi kipinä kirjoittaa ylös kaikki, mikä Suomen politiikassa oli hänen mielestään pielessä. Toimiessaan ylioppilaspolitiikassa hän oli kokenut, että lähes kaikki tahot pyrkivät Kekkosen kanssa samoille linjoille. Tähän syyksi mainittiin usein se, että opiskelijat halusivat päästä opintojensa jälkeen valtion virkoihin, joihin pääsyn esteeksi olisi saattanut muodostua nuorena hankittu maine Kekkosen vastustajana. Näin ollen Kankkonen koki, että oli olemassa tarve voimakkaalle vastaäänelle. Samalla Kankkonen ajatteli, että tulevana pappina hänellä ei ole vastaavalla tavalla menetettävää asiassa. Poliittisen tai hengellisen viran tavoittelun suhteen Kankkosella ei ollut motiiveja kirjan kirjoittamiselle, eikä hänen mukaansa sen kirjoittaminen myöskään tuottanut

---

¹⁰⁰ Rautkallio 1992; 1996; 2010; Tarkka 2012.

¹⁰¹ Kankkonen 2018a; 2018b.

hänelle myöhempää etua. Kirkon piiristä hän sai toiminnastaan myös negatiivista palautetta, jonka mukaan hänellä ei olisi ollut asiaa papiksi. Lopulta hänen poliittinen toimintansa ei kuitenkaan muodostunut esteeksi pappisvihkimyksen suhteen.¹⁰²

Yleisesti Kankkosen poliittisen toiminnan suurena motivaationa toimi halu vastustaa Kekkosen presidenttiyttä ja vankkumatonta valta-asemaa. Kankkonen päätti toimia politiikassa vain niin kauan, kuin Kekkonen olisi presidenttinä ja maahan saataisiin palautettua normaali parlamentarismin tila. Kankkonen koki, että vaikka hänen mielipiteensä ja toimintansa tuomittiin julkisesti, hän sai paljon tukea yksityisesti. Näin hän sai vahvistusta omalle ajatukselleen siitä, että hän teki oikein vastustaessaan Kekkosta ja suomettumisprosessia.¹⁰³ Tämä Kekkoseen kohdistuva epäluulo oli luettavissa myös teoksen sisällöstä. Tästä voidaan nähdä, että Kankkosen mainitsema halu vastustaa Kekkosen presidenttiyttä oli ilmiselvästi todellinen ja varmasti keskeinen syy teoksen kirjoittamiselle, vaikka se ei olisikaan ollut ainoa syy.

Vaikka Kankkosen suhtautuminen Kekkosen asemaan oli epäilemättä aidon kielteinen, on huomattava, että myös Georg C. Ehrnroothilla oli henkilökohtaisen kielteinen suhde Kekkoseen, joka ilmeni erityisen hyvin poikkeuslain säätämiseen liittyneessä toiminnassa. Parlamentarismin puolustaminen ja autoritäärisyyden vastustaminen nousivat sekä Kankkosen että Ehrnroothin toiminnassa keskeisiksi teemoiksi.¹⁰⁴ Ehrnroothin vaikutus Kankkosen kirjoituksiin olikin epäilemättä merkittävä.

Teokselle löytyi kustantaja hieman sattumanvaraisesti, kun Kankkonen tutustui Kauko Kareeseen päädyttyään samaan seuraan. Kareen kautta kirjalle löytyi myös suomentaja, jonka myötä *Suomettuva Suomi* päättyi suomenkielisenä painoksena Alea-kirjan kautta levitykseen Suomessa.¹⁰⁵ *Suomettuva Suomi* sopi tyyliltään Alea-kirjan linjaan, joka noudatteli Kareen rehvakasta ilmaisutapaa. Kustantaja ei hakenut voimaansa suurista kannattajamääristä, vaan pisteliäästä ja persoonallisesta otteesta. Kareen persoonaan vahvasti liittynyt Alea-kirja kohtasi kuitenkin haasteen juuri siinä, että sen uskottavuus oli tyylilajinsa vuoksi helposti kyseenalaistettavissa.¹⁰⁶

Myös kustantaja Kauko Kare oli äänekäs Kekkosen vastustaja. Hänen kohdallaan siirtyminen Kekkosen vastustajiin tapahtui syksyn 1958 yöpakkaskriisin myötä, joka määrittä

---

¹⁰² Kankkonen 2018a.

¹⁰³ Kankkonen 2018b.

¹⁰⁴ Keski-Rauska 2015, 241–250.

¹⁰⁵ Kankkonen 2018a.

¹⁰⁶ Tarkka 2012, 309–310.

hänen suhtautumistaan presidenttiin voimakkaasti. Kare piti Kekkonen edeltäjää presidentti Paasikiveä esikuvanaan ja koki voimakkaasti, että Kekkonen oli pettänyt Paasikiven asettaman linjan, jossa Neuvostoliiton ei saisi antaa vaikuttaa Suomen sisäpolitiikkaan. Kare oli myös itse julkaissut suurta menestystä saavuttaneen poliittisen pamfletin *Tähän on tultu; Paasikiven linjalta K-rintamaan*¹⁰⁷. Tuo teos saavutti vuonna 1967 valtavan myyntimenestyksen huolimatta siitä, että se sai myös ristiriitaisia arvioita. Kirjaa myytiin yli 60 000 kappaletta. *Tähän on tultu* koostui lähinnä Kareen arkistostaan yhteensovittamista lehtileikesitaateista kirjoittajan kommentaareilla laajennettuina.¹⁰⁸

Teoksen julkaisu oli lähtölaukaus myös Kareen Alea-kirja -kustantamolle. Kare ei saanut kirjaa julkaistua perinteisten kustantamoiden kautta, joten hänen täytyi kustantaa kirja itse. Kustantajaksi Kare merkitsi Alea-kirjan ja näin uusi kustantamo oli nähnyt päivänvalon. Alea-kirjan perustaminen mahdollisti oikeistolaisen kirjallisuuden julkaisemisen entistä vapaammin. Vaikka Alea-kirja sai alkunsa poliittisen kirjallisuuden julkaisutoiminnan kautta, ei se ollut pelkkä poliittisen kirjallisuuden julkaisija. Valtaosa sen julkaisuista oli muita kuin poliittisia teoksia.¹⁰⁹ *Tähän on tultu* oli kiistatta Kareen kustantamon suurin menestys ja aiheutti myös presidentti Kekkoselle mielipahaa vielä vuosia julkaisun jälkeen. Kareen ja muiden kriitikkojen puheenvuoroja Kekkonen piti ”kaksilla korteilla pelaamisena”. Kuitenkin myös Kekkonen myönsi, että *Tähän on tultu* oli osaltaan vaikuttanut vuoden 1968 presidentinvaalien tulokseen, jota Kekkonen itse piti pettymyksenä. Kirjan sisällön Kekkonen leimasi ”hervittäviksi valheiksi” ja harmitteli, ettei asialle voi mitään, koska maassa ei ollut ennakkosensuuria.¹¹⁰

Kareen kustantamo Alea-kirja oli pieni toimija ja vaikka sen alkua *Tähän on tultu* -teoksen myötä lennokka, kamppaili se jatkuvasti taloudellisten haasteiden kanssa. Vaikka Alea-kirja sai kustannettavakseen tunnettujen henkilöiden, kuten Tuure Junnilan, teoksia ei se saavuttanut vakaata asemaa kustantajana. Useat henkilöt, Junnila mukaan luettuna, julkaisivat teoksiaan suurilla kustantamoilla, mikäli ne niille kelpasivat. Kareen Alea-kirja oli hätävara, jota käytettiin yhteiskunnallisesti kriittisemmän materiaalin julkaisuun. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että Kareen oli otettava julkaisuun kaikki tarjolla olleet kirjat, joiden mukana julkaistiin myös kyseenalaista mainetta kustantajalle tuoneita rajatietoa käsitelleitä teoksia. Kare yritti saada itselleen myös *Vankileirien saariston* suomenkielisen julkaisun

---

¹⁰⁷ Kare 1967.

¹⁰⁸ Grönroos 2010, 28–30; 38–44.

¹⁰⁹ Grönroos 2010, 38–44; 88; kts. myös Kare 1967.

¹¹⁰ Kekkonen 1976a, 298; Kekkonen 1976b, 9–12; 15–16; 79–80.

kustannusoikeuksia, muuta Alea-kirjan uskottavuusongelmien vuoksi tämä yritys ei tuottanut tulosta. Oikeudet sai lopulta Alea-kirjan tamperelainen kilpailija Kustannuspiste. Alea-kirja julkaisi myös useita hyvin ajankohtaisia kirjoja, jotka eivät olleet pitkäikäisiä. Tämä aiheutti kustantajalle taloudellisia haasteita ja Kare olisikin halunnut esimerkiksi Junnilan kirjoittavan paremmin aikaa kestäviä teoksia.¹¹¹

Suomettuva Suomi sopi Alea-kirjan julkaisutoimintaan hyvin, koska se oli ajan poliittiseen henkeen hyvin kriittisesti suhtautuva teos. *Suomettuva Suomi* asettui kustantajan julkaisuissa samaan linjaan Kareen oman teoksen *Tähän on tultu* kanssa ja Kare toivoi teokselle vastaavaa menestystä. Kare kirjoitti teoksen saatesanoissa, että hän olisi toivonut Kankkoselta jopa ”värikkäämpää” ja ”dramaattisempaa” ilmaisua. Kuitenkin samalla hän totesi Kankkosen maltillisemman ja asioihin paneutuvan tavan olevan lopputuloksen kannalta parempi. Kareen käsitys suomettumisesta oli kuitenkin vastaava Kankkosen kanssa ja hän näki Kankkosen tavoin, että vaikka suomettumisen ilmiöstä julkisesti vaiettiin, sitä käsiteltiin kuitenkin yksityisesti ja sitä avaaville teoksille oli Suomessa kysyntää. Yhtenä keskeisenä motiivina Kankkosen teoksen julkaisulle Kare koki Suomessa harjoitetun sensuurin, josta Kankkonen teoksessaan kirjoitti. Kare oli kokenut sensuuria omaa toimintaansa kohtaan ja häntä kohtaan oli myös kohdennettu painostusta, joka oli johtanut myös työmahdollisuuksien menetykseen. Ideologialtaan Kare oli kuitenkin pysynyt tinkimättömänä ja tähän linjaan myös *Suomettuva Suomi* sopi erityisen hyvin.¹¹²

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että Kauko Kareen ja Peter Kankkosen maailmankuvat kohtasivat hyvin ja siksi ei ollut yllättävää, että Alea-kirja valikoitui teoksen kustantajaksi. Olkoonkin, että Kankkonen ja Kare tutustuivat hieman sattumalta. Kareen kustantamo oli pieni ja profiloitunut toisinajattelevaksi kustantamoksi, joten Kankkosen teos soveltui sen linjaan hyvin. Tätä teosta Kare ei joutunut ottamaan kustannettavaksi pelkästään taloudellisista syistä, vaan selkeä ideologinen sopivuus oli mukana. Varmasti Kare kuitenkin toivoi teokselle menestystä myös taloudellisista syistä. Kankkosella ei nuorena tuntemattomana opiskelijana puolestaan ollut paljoakaan vaihtoehtoja. Varsinkin, koska hän edusti yleisen mielipiteen vastaista poliittista näkemystä. Ilman Kareen Alea-kirja - kustantamoa olisi *Suomettuva Suomi* saattanut jäädä julkaisematta.

Kankkosen motiivi Kekkosen valta-aseman vastustamisesta tuli kirjan kautta lukijalle hyvin selväksi. Kankkonen kirjoitti oman tulkintansa kautta ja hänen valitsemansa näkökulma oli tiukan oikeistolainen. Kankkonen teki myös kirjoittaessaan tietoisin valinnan tulkita

---

¹¹¹ Grönroos 2010, 88–94.

¹¹² Kare 1976, 9–10; 193–199.

esittämänsä tapahtumat siten, että ne alleviivasivat suomettumiseen viittaavaa tulkintaa ja näyttivät presidentti Kekkosen toiminnan erityisen moitittavana. Tämä oli kuitenkin hyvin luonnollinen valinta, koska Kekkosen vallan vastustaminen ja kritisointi oli kirjan keskeisin tavoite. Mikäli Kankkosella oli kirjoittamiseen salainen tavoite esimerkiksi oman uransa edistämisen suhteen, tämä ei laajassa mittakaavassa toteutunut. Kirjan julkaisun aikaan hän oli jo Georg C. Ehrnroothin hyvä ystävä, jonka avulla myös Kankkosen poliittinen ura eteni. Kankkosen oman sisäisen motivaation todenperäisyyden puolesta puhui se seikka, että hyvin pian Kekkosen luovuttua presidenttiydestä, Kankkonen vetäytyi politiikasta täysin.

3 Huomaako kukaan? Miten Suomettuva Suomi otetaan vastaan?

3.1 Kotimaassa pyritään vaikenemaan aiheesta, Norjassa huomio jää vähäiseksi

Seuraavassa käsittelen *Suomettuva Suomi* -teoksen saamaa vastaanottoa Suomessa ja Norjassa julkaisun 1976 jälkeen. Julkaistessaan kirjansa Suomessa, Peter Kankkonen oli turkulainen teologian ylioppilas, joka oli toki aktiivisesti mukana SPK:n toiminnassa ja hän oli saavuttanut menestystä ylioppilaspolitiikassa, mutta hänellä ei ollut valtakunnan tasolla merkittävää asemaa poliitikkona. Näin ollen kirjan lähtökohta ei ollut paras mahdollinen, koska se tuli tiukan oikeiston reunalta, eikä sillä ollut entuudestaan tunnettua kirjoittajaa.

Kauko Kare ennakoi jo ennen kirjan julkaisua, ettei menekki tulisi olemaan valtavaa. Tästä syystä painos otettiin vain kolmentuhannen kappaleen suuruisena. Kareen mukaan ilmapiiri oli Suomessa muuttunut paljon edellisen seitsemän–kahdeksan vuoden aikana ja tämän vuoksi suurta menekkiä ei ollut odotettavissa ja hän myös oletti Kokoomuksen hallitsemien lehtien laittavan kirjan puolueen käskystä boikottiin. Kareen toiveena olikin saada teosta myös SPK:n kautta levitettyä koska ”poikahan on selvä ja kirkas perustuslaillinen”.¹¹³ Kirjan julkaisuajankohta ja sisällön selvä sijoittuminen poliittiseen oikeistoon suuntasivatkin sen lukijakunnan varsin tarkasti. Kolmentuhannen kappaleen painos oli varmasti kustantajan kannalta ylärajoilla, koska voitiin olettaa, ettei kirjaa ainakaan paljon *Express*-lehden lukijamäärää suuremmille joukoille myytäisi.

Teosta käsiteltiin laajemmin sisältönsä osalta perustuslaillisten *Express*-lehdessä sekä Kauko Kareen kustantamassa mielipidelehdessä *Nootissa*. Näiden julkaisujen saattoi odottaakin tuovan kirjaa esille, koska *Noottia* kustansi kirjan kustantaja ja Kankkonen oli perustuslaillisena aktiivina myös aktiivinen *Expressiin* kirjoittaja. *Express* esitteli ruotsinkielisillä sivuillaan kirjan sisällön tiivistetysti ja *Nootti* julkaisi kirjan maanpuolustusta ja ulkopoliitiikkaa käsittelevän luvun sellaisenaan.¹¹⁴ Molemmilla julkaisuilla oli siis motiivinsa kirjan käsittelyyn. Toisella taloudelliset ja toisella poliittiset. On tietenkin selvää, että kirjan sisältö myös oli täysin linjassa näiden julkaisujen kanssa, joten voidaan olettaa, että myös lehtien lukijat olivat teoksesta kiinnostuneita. Kankkonen olikin kirjoittanut kirjansa paljolti lehtitietojen perusteella ja *Express* oli tässä epäilemättä merkittävässä roolissa.

¹¹³ POA, Kauko Kareen kirjeenvaihto *Suomettuva Suomi* -teoksen kustantamisesta.

¹¹⁴ *Express* 4/1976 En bok som stämmer till eftertanke; *Express* 4/1976 *Suomettuva Suomi*; *Nootti*, 2/1976 Peter Kankkonen: ”Ulkopoliitiikka korvaa maanpuolustuksen”.

Valtakunnallisesti merkittävistä sanomalehdistä ainoastaan *Vasabladet* julkaisi laajan artikkelin *Suomettuva Suomi* -teokseen liittyen. Pitkä kirjoitus oli otsikoitu saksaksi ”Finnlandisierung” ja se käsitteli laajasti suomettumis-käsitteen alkuperää ja käyttöä. Artikkelissa otettiin huomioon varsinkin käsitteen monikäyttöisyys ja osoitettiin, ettei termillä ollut yhtä tiettyä käyttötapaa ja että usein käsitettä käytettiin väärin suhteessa Suomeen. Samalla huomioitiin se, että käsitteen alkuperäisen käyttötavan mukaisesti suomettumisella ei käsitteenä ollut suoraa yhteyttä Suomeen ja ettei Suomella ollut asian kanssa tekemistä. Artikkelissa käsiteltiin myös tapauksia, joita Kankkonen oli kirjassaan esitellyt, mutta niistä ei vedetty yhtä pitkälle meneviä johtopäätöksiä suomettumisesta kuin Kankkonen oli tehnyt.¹¹⁵

Yleisesti suomettumista käsittelevän artikkelin yhteydessä julkaistiin myös Birger Thölixin kirjoittama arvostelu Kankkosen teoksesta. Vaikka kirjoitus käsitteli Kankkosen kirjaa, ei kyseessä ollut täysin puhdas kirja-arvostelu, vaan enemmänkin mielipidekirjoitus Kankkosen teoksen teemoista. Thölix arvosteli Kankkosta siitä, että vaikka tällä oli ymmärrystä läntisille näkemyksille kirjassaan, hänen ymmärryksensä ei riittänyt Suomen ainoan mahdollisen ulkopoliittisen linjan suhteen. Thölixin mukaan Kankkonen ei ymmärtänyt, että Suomelle oli ehdottoman oleellista pystyä osoittamaan Neuvostoliitolle omat vilpittömät ja puolueettomat tavoitteensa omalla ulkopoliitiikallaan. Thölix ei pitänyt Kankkosen analyysiä Suomen tilasta oikeana, vaan kirjoitti sen perustuvan ohimenevään tilanteeseen, josta Kankkonen väärin perustein veti pitkäkestoisia arvioita. Thölixin mukaan Kankkonen tulkitsi siis Suomen senhetkisen poliittisen tilanteen väärin. Hän huomautti myös, ettei suomalaisilla olisi mitään syytä verrata omaa tilaansa itävaltalaisiin, vaan että Suomen puolueettomuus oli omanlaistaan ja sen riippui tosiasiallisesti vahvasti idästä. Kuitenkin Thölixin arvion mukaan Suomelle oli oleellista löytää oma tapa toimia kansainvälisessä ympäristössä ottamatta liikaa vaikutteita ulkomaisesta painostuksesta.¹¹⁶

Heikki Brotherus kirjoitti pian teoksen julkaisun jälkeen Helsingin Sanomissa suomettumisesta ja viittasi tekstissään suoraan Kankkosen kirjaan. Brotherus mainitsi teoksen olevan pohjalaiselta teologilta odotettuun tapaan hyvin kirjoitettu, mutta pienen kustantajan epäsuosio opetusministeriössä vaikutti teoksen leviämiseen negatiivisella tavalla. Tätä myös Brotherus piti osin esimerkkinä suomettumisen ilmiöstä, vaikka ei pitänytkaan sitä kovin vakavana oireena. Brotheruksen käsitys kirjan leviämisen haasteista olivat osuvia. Tästä todistaa jo osaltaan kirjan pieni kolmentuhannen kappaleen painosmäärä.¹¹⁷

---

¹¹⁵ *Vasabladet* 24.6.1976 ”Finnlandisierung”.

¹¹⁶ Thölix 1976, 9.

¹¹⁷ Brotherus 1976, 10; POA, Kauko Kareen kirjeet *Suomettuva Suomi* -teoksen kustantamisesta.

Kankkosen kirjasta Brotherus nosti käsittelyyn erityisesti pastori Wurmbrandin tapauksen sekä kirjailija Solženitsynin *Vankileirien saaristo* -teoksen käsittelyn Suomessa. Vaikka Brotherus tuntuikin välttävän asian suoraan sanomista, olivat nämä Kankkosen esimerkit suomettumisesta selkeästi osuvia myös hänen omasta mielestään. Samaan hengenvetoon Brotherus onnistui arvostelemaan kohtalaisen voimakkaasti Suomessa vallinnutta keskustelukulttuuria, jossa ETYK:in päätösasiakirjan kohtaama ylistys oli erinomainen esimerkki yhden totuuden hallitsemasta ilmapiiristä.¹¹⁸

Suomettuva Suomi sai vaisun vastaanoton kotimaassa. Kirja-arvosteluja ei käytännössä teoksesta kirjoitettu ja sen käsittely suurissa sanomalehdissä jäi hyvin vähäiseksi. Kuitenkin ne kirjoitukset, jotka aiheen ympärillä käytyyn keskusteluun liittyivät osoittavat, että kirjaa oli kuitenkin luettu. Kirja oli ilmestyessään myös hyvin kiinnostava ainakin Kankkosen omissa piireissä Turussa. Samoin yleisesti tiedettiin, että vaikka kirjaa olisi myös valtakunnanpoliitikkojen taholla luettu, sitä ei välttämättä ääneen myönnetty.¹¹⁹ Oli myös hieman yllättävää, miten pienen huomion teos sai, ottaen huomioon, että suomettuminen oli aiheena jatkuvassa käsittelyssä suomalaisessa lehdistössä.¹²⁰

Voidaan todeta, että *Suomettuva Suomi* törmäsi Suomessa hiljaisuuden muuriin. Teos oli toki tyyliään poliittinen pamfletti, ja sellaisena sen mahdollisuudet menestyä olivat rajalliset. Kauko Kare elätteli toivoa, että teos saavuttaisi samanlaisen suosion kuin hänen oma *Tähän on tultu* -teoksensa. Totuus oli kuitenkin se, että Suomen poliittinen tilanne oli muuttunut merkittävästi tuon teoksen julkaisun ajoista. Laajaa yleisöä ei enää kiinnostanut Kekkosen kritiikki siten kuin aiemmin, vaan poliittinen oikeisto oli agendansa kanssa päätenyt vielä aiempaa selvempään oppositioon ajatustensa kanssa. Yleisesti voidaan sanoa, että vaikka kritiikki presidenttiä kohtaan eli kansan keskuudessa, Kekkosen saavuttama ylittämätön valta-asema oli saavuttanut aiempaa laajemman poliittisen hyväksynnän. Tähän osaltaan oli monia syitä, mutta ETYK-kokouksen saama huomio ja siitä seurannut presidentin aseman vahvistuminen olivat varmasti yksi merkittävimmistä.

Teoksen kohtaama hiljaisuuden piiri oli eittämättä esimerkki suometumisesta siten, kuin Peter Kankkonen sen itse määritteli. Vaikka suomalainen lehdistö vakuutteli olevansa vapaa ja ettei se harjoittanut ennakkosensuuria, saatiin *Suomettuva Suomi* -teoksen kohdalla aikaiseksi lähes ennakkosensuuriin verrattavissa oleva tilanne, jossa suuri yleisö ei edes saanut tietää kirjan julkaisusta. Olikin täysin selvää, että laajalevikkisissä päivälehdissä

---

¹¹⁸ Brotherus 1976, 10.

¹¹⁹ Sandell 2019.

¹²⁰ Kts. esim. Suomen Kuvalehti 1976–1980; Kanava 1976–1980.

julkaistujen kirja-arvostelujen ja muiden kirjoitusten puuttumisen myötä ei teokselle ollut mahdollista saavuttaa suurta menestystä. Poikkeuksen yleisestä linjasta teki *Vasabladet*, joka julkaisi suomettumista käsitelleen juttunsa yhteydessä myös arvostelun kirjasta. *Vasabladetin* osalta Kankkosella olikin jonkinlainen kotikenttäetu, koska hän oli itse ruotsinkielinen ja Pohjanmaalta kotoisin. Kekkosen valtakaudella Suomessa lehdistöllä oli vielä voimakas vaikutusvalta myös poliittisen mielipiteen luomisessa, ja tässä se käytti valtaansa täysimääräisesti. Jonkin verran kirjaa kuitenkin luettiin, koska siihen osattiin tarvittaessa viitata kuitenkin lähinnä pilkallisesti¹²¹.

Suomettuva Suomi julkaistiin Norjassa 1976 vuoden viimeisenä osana neliosaisessa *NÅ-debatt*-julkaisusarjaa, jossa julkaistiin ajankohtaisiin aiheisiin liittyviä teoksia. Sarja oli suunnattu osin opiskelijoille, ja siksi kirjan loppuosaan oli painettu kysymyksiä, joiden avulla voitiin käydä keskustelua kirjan teemoista. Teoksen kustansi norjaksi Elingaard Forlag ja sen norjankielinen nimi oli *Finlandiseringen*.

Morgenbladet kirjoitti helmikuussa 1977 lehdessään suometumisesta historiallisesta näkökulmasta ja nojasi tässä artikkelissaan Kankkosen teokseen. Artikkelissa esiteltiin *Finlandiseringen*-kirja tiiviinä ja opettavaisena teoksena suometumis-käsitteestä. *Morgenbladetin* kirjoittaja nosti esiin myös presidentti Kekkosen tekemän arvion suomettumisen käsitteestä. Kekkosen mukaan suomettuminen tarkoitti samaa kuin puolueettomuus ja ettei Suomen puolueettomuus olisi mahdollinen ilman Euroopassa vallitsevaa rauhaa. Konflikti veisi Suomen automaattisesti Neuvostoliiton puolelle. Tästä syystä puolueettomuus ja luotettavuus olivat elintärkeitä Suomelle. Artikkelin kirjoittaja kuitenkin totesi, ettei presidentti Kekkosen analyysi suomettumisen käsitteen synonyymisuudesta puolueettomuuden kanssa ollut oikea. Myös suomalaisen lehdistön itsesensuuri ja hallitusten muodostaminen Neuvostoliiton tahdon mukaisesti nousivat kirjoituksessa esiin. Yleisesti kirjoittaja kuvaili Kankkosen teosta päteväksi ja informatiiviseksi.¹²² Kankkonen säilytti *Morgenbladetissa* asiantuntijan asemansa myös myöhemmin, kun häntä haastateltiin lehteen Kekkosen asemaan liittyen vuonna 1979. Haastattelussa Kankkonen kritisoi vahvasti Kekkosen asemaa ja kertoi, että Suomessa oli tahoja, jotka halusivat Kekkosen jatkavan presidenttinä 90-vuotiaaksi saakka. Haastattelu liittyi Kankkosen puhetilaisuuteen konservatiiviopiskelijoiden tapahtumassa Oslossa samana päivänä.¹²³

---

¹²¹ kts. esim. Virtanen 1978.

¹²² *Morgenbladet* 12.2.1977 *Finlandiseringen i historisk lys*.

¹²³ *Morgenbladet* 29.11.1979 *Skal Kekkonen styre i all evighet?*

Myös lehdet *Bygdebladet*, *Bok og Bibliotek* sekä *Norsk Militært Tidsskrift* kirjoittivat lyhyet arvostelut teoksesta. Näissä kirjoituksissa lähinnä esiteltiin kirjan pääkohdat tai jokin kirjan esimerkeistä. *Bygdebladet* nosti esiin, että vaikka kyseinen teos esitteli suomettumisen negatiivisena käsitteenä, se voitiin ymmärtää myös positiivisena käsityksenä siitä, miten valtiot voisivat kehittää rauhanomaista rinnakkaiseloä. *Bok og Bibliotek* nosti esimerkkinä Kankkosen väittämästä suometumisesta presidentti Kekkosen esityksen ydinaseistavapaasta Pohjolasta sekä suomalaisen lehdistön itsesensuurin. *Norsk Militært Tidsskrift* puolestaan kirjoitti, että kirja soveltuisi hyvin sellaiselle lukijalle, joka oli jo ennalta ottanut hyvin negatiivisen asenteen suhteessa suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin. Kuitenkin kirjoittajan mukaan kirja oli vähemmän sopiva niille lukijoille, jotka haluaisivat syventyä paremmin suomalaiseen ulko- ja sisäpolitiikkaan, sekä saada kokonaisvaltaisen ja puolueettoman kuvan Suomen tilanteesta. Kirjoittaja myös mainitsi Kankkosen esittelevän itsensä voimakkaana suomettumisen vastustajana. Lisäksi *Norsk Militært Tidsskriftin* arvostelija huomautti, että kirja oli hyvin yksipuolisesti kirjoitettu ilman esimerkkien riittävää dokumentointia ja lähdeluetteloä.¹²⁴ Tämä arvio oli yksi tylyimmistä, joita Kankkosen teos kohtasi Suomen ulkopuolella.

Norjassa *Finlandiseringen* sai muutamia arvioita lehdissä, mutta ei valtavan suurta huomiota. Arvioinneissa oli mukana positiivisia kommentteja, mutta myös kritiikkiä teosta kohtaan. Norjassa Kankkonen ei saavuttanut asemaa suomettumisen asiantuntijana, vaan kirjaa kohdeltiin enemmänkin poliittisena pamflettina. Norjassa ei kuitenkaan ollut samankaltaista tarvetta vaieta aiheesta kuin Suomessa, joten kirja sai joitakin arviointeja lehdistössä. Suomettuminen aiheena ei ollut Norjassa yhtä merkittävä kuin monissa muissa Euroopan valtioissa, kuten Ruotsissa, johtuen sen tiukasta kiinnittymisestä länteen etenkin NATO:n kautta.

Kankkosen teoksen vaikutusta Kekkosen-kritiikin osana voidaan arvioida myös sen kautta, vaikuttiko teoksen julkaisu jollain tavalla presidenttiin. Sekä Georg C. Ehrnrooth, Tuure Junnila että Kauko Kare olivat henkilöitä, joita Kekkosen käsitteli sekä myllykirjeissään että päiväkirjojensa sivuilla. Varsinkin Junnila ja Ehrnrooth olivat tiukan tarkkailun alla ja Kekkosen selvästi oli kiinnostunut näistä laitoikeiston edustajista. Kankkonen kuitenkin nuorena miehenä, opiskelijana ja vasta kannuksiaan paikallis- sekä ylioppilaspolitiikassa hankkivana henkilönä jäi pääosin Kekkosen tarkkailun ulkopuolelle. Hänen kirjansa ei noussut suoraan Kekkosen käsittelyyn eikä presidentti huomionut

---

¹²⁴ PKA, lehtileikkeet *Bygdebladet*, *Bok og Bibliotek* ja *Norsk Militært Tidsskrift* -lehdistä.

Kankkosta myöskään henkilönä ainakaan siinä määrin, jossa presidentti huomioi oikeiston äänekkäimpiä vastustajiaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö Kankkosella olisi ollut vaikutusta presidenttiin epäsuorasti. On huomattava, että Kankkonen toimi läheisessä yhteydessä Ehrnroothin kanssa ja myös kirjassa käsitellyt tapaukset monissa paikoin käsiteltiin Kekkosen omissa tuotoksissa.¹²⁵ Voidaan todeta kohtuullisella varmuudella, että Kankkosen ja Ehrnroothin läheinen ystävyysuhde toi Kankkosen myös lähemmäs presidenttiä, kuin Kekkonen itse luultavasti edes tiedosti. Kankkonen toimi perustuslaillisten puoluesihteerinä ja tarkkasilmäisenä kriitikkona nosti epäilemättä myös Ehrnroothin tietoisuuteen näkemiään epäkohtia.

3.2 Teos julkaistaan viimein myös Ruotsissa 1979

Seuraavassa esittelen *Suomettuva Suomi* -teoksen ruotsinkielisen käännöksestä

Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse Ruotsin lehdistössä kirjoitettuja arvosteluja, sekä yhden artikkelin saksalaisesta aikakauslehdessä. Nämä kirjoitukset olen pääosin saanut haltuuni Peter Kankkosen omasta arkistosta. Tästä syystä voidaan olettaa, että kirjasta saattaa olla olemassa myös muita arvioita, mutta niiden jäljittäminen olisi ollut tutkimukseni puitteissa mahdotonta. Olen merkinnyt arvosteluista lähdeviitteet mahdollisimman tarkasti, mutta kaikista kirjoituksista käytössäni ei ole tarkkoja tietoja. Osa arvioista on myös tuntemattomista lähteistä. Näiden perusteella voidaan kuitenkin luoda kokonaiskuva teoksen Ruotsissa saamasta huomiosta.

Teos julkaistiin Ruotsissa vuonna 1979 nimellä *Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse*. Ruotsissa teoksen kustantajaksi löytyi pieni uppsalalainen kustantaja Pro Veritate, jonka Kankkonen tunsi entuudestaan kustantajan julkaisujen perusteella. Ruotsissa julkaistuun versioon Kankkonen myös lisäsi muutamia uudempia tapahtumia. Ruotsissa kirjaa jaettiin myös esimerkiksi Moderata Samlingspartiet -puolueen kansanedustajille.¹²⁶

Teoksesta kirjoitettiin useassa paikallislehdessä, kuten *Västerbottens-Kuriren*, *Norra Halland*, *Uppsala Nya Tidning*, *Smålandsposten*, *Skånska Dagbladet*, *Västerbottens Folkblad* sekä hengellisissä ja muissa julkaisuissa kuten *Nya Väktaren*, *Wurmbrands rundbrev* sekä *Tidskriften Heimdal*. Myös Ruotsissa julkaistu eksiilivirolainen *Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet* huomioi teoksen lehdessään. Teos saavuttikin Ruotsissa varsin kattavan näkyvyyden mediassa. Tämän lisäksi ruotsinkielisen käännöksen julkaisu avasi teoksen

---

¹²⁵ Kekkonen 1976a; Kekkonen 1976b, Kekkonen, Majander & Suomi 2003; Kekkonen & Suomi 2004.

¹²⁶ Kankkonen 1979; Kankkonen 2018a

laajemmalle yleisölle myös Euroopassa ja se toi näkyvyyttä Kankkosen ajatuksille myös Ranskassa ja Saksassa.¹²⁷

Toimittaja Harald Wigforss julkaisi pitkän kirjoituksen Suomen poliittisesta tilasta useassa paikallislehdessä, kuten Malmössä ilmestyneessä *Skånska Dagbladetissa* sekä *Uppsala Nya Tidningissä*. Tämä kirjoitus oli sisällöltään käytännössä sama jokaisessa lehdessä, mutta sitä oli hieman muokattu lehtien tarpeiden mukaan. Tämän artikkelin Wigforss pohjasi käytännössä täysin Kankkosen *Finlandiseringen*-teokseen. Myös artikkelin kuvituskuvana toimi jokaisessa lehdessä sama kasvokuva presidentti Kekkosesta. Artikkelin käsitteli suomettumista ja sitä, oliko se ymmärrettävä vai kyseenalainen kehityskulku Suomen tilanteessa. Artikkelit ilmestyivät kesäkuussa 1979 ja käsittelivät myös Suomessa keväällä pidettyjä eduskuntavaaleja Kankkosen analyysin valossa.¹²⁸

Wigforss toi esiin, että Kokoomusta ei ollut Suomessa hyväksytty hallitukseen huolimatta sen saamasta vahvasta äänisaaliista vaaleissa. Tämä toiminta oli samassa linjassa Kankkosen kirjassaan esittämän analyysin kanssa siitä, mitä puolueilta vaadittiin hallituskelpoisuuden saavuttamiseksi. Wigforss huomautti, että Kokoomuksen asema oppositiossa teki tilanteen epäilyttäväksi, koska lähes sama koalitio jatkoi hallitusvastuussa riippumatta kansan osoittamasta tuesta oikeistolle.¹²⁹

Wigforss kirjoitti Kankkosen olevan epävirallinen henkilö, mikä näkyi Kankkosen kirjoituksesta. Kankkonen oli hänen mukaansa tietoinen Paasikiven-linjan haasteista, mutta silti Wigforss itse ei olisi nimittänyt Kekkosen-linjaa myöskään alistumiseksi, kuten Kankkonen kirjassaan teki. Wigforss tarttui Kankkosen esitykseen Kekkosen valta-asemasta ja kertoi, että Suomen presidentillä oli huomattava asema, jota edesauttoi suuresti Neuvostoliiton vankkumaton tuki. Hän muistutti myös, ettei suomettuminen lähtökohtaisesti ollut käsitteenä Suomea suoranaisesti koskeva, vaan koko Euroopan tilaa määrittävä käsite.¹³⁰ Wigforss käyttikin suometumisesta erilaista tulkintatapaa kuin Kankkonen, kuten Suomen ulkopuolella käsitettä usein käytettiin.¹³¹

Yhteenvetona Wigforss kertoi, ettei asia ollut täysin yksinkertainen ja Suomen tai sen johdon moralisoiminen asiasta ei ollut hyödyllistä. Hän kuitenkin totesi, että Kankkosen esiintuomat asiat olivat todellisuutta, eikä tämän ilmiön kieltämiseen ollut syytä. Hän teki

---

¹²⁷ PKA, lehtileikkeet kirjan *Suomettuva Suomi* resensioista; de Saint Agnés 1980; Wahl 1980.

¹²⁸ PKA, lehtileikkeet *Skånska Dagbladet* ja *Uppsala Nya Tidning* -lehdistä sekä *tuntemattomasta* lehdestä.

¹²⁹ PKA, lehtileikkeet *Skånska Dagbladet* ja *Uppsala Nya Tidning* -lehdistä sekä *tuntemattomasta* lehdestä.

¹³⁰ PKA, lehtileikkeet *Skånska Dagbladet* ja *Uppsala Nya Tidning* -lehdistä sekä *tuntemattomasta* lehdestä.

¹³¹ Kts. luku 1.2

myös arvion Suomen vapaudesta, jonka mukaan Euroopan tilanne määritteli Suomen vapauden rajat. Samansuuntaisen arvion oli tehnyt myös presidentti Kekkonen aiemmin, mainitessaan, että rauha Euroopassa on edellytys rauhalle Suomessa. Lopussa Wigforss myös muistutti, että itsesensuuri oli haaste Suomessa ja lehdistönvapaus olisi keskeinen tekijä, jotta demokratia voisi toteutua täysin.¹³²

Tommy Hansson kirjoitti *Smålandspostenissa*, että Suomen itsenäisyydestä tai demokraattisuudesta ei ollut epäilystä. Tämän hän perusti siihen, että Suomessa eduskunta ja presidentti valittiin vapailla vaaleilla ja maa seurasi parlamentarismin tapoja. Kuitenkin tämän demokratia-käsitteen sisällöstä voitiin Hanssonin mukaan keskustella, ja näin hänen mukaansa myös Kankkonen oli kirjallaan tehnyt. Hansson käsitteli kirjoituksessaan Kankkosen esittämiä väitteitä siitä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa poliittinen valta oli sidoksissa presidentti Kekkosen suosiollisuuteen. Lisäksi Hanssonin mukaan Suomen olisi ollut syytä pitää tiukempi linja suhteessaan Neuvostoliittoon, jotta se ei olisi ajautunut tilanteeseen, jossa se tuolla hetkellä oli. Hansson esitti myös vastakkaisen näkemyksen, jonka mukaan Kekkosta voitiin pitää myös päävastuussa siitä, että Suomi oli säilyttänyt itsenäisyytensä, eikä liukunut osaksi Neuvostoliittoa. Tätä puolta Hansson ei kuitenkaan juurikaan perustellut, joten on helppo uskoa, ettei tämä ollut hänen oma näkemyksensä aiheesta. Hansson nosti kirjoituksessaan Kankkosen teoksesta esiin niitä tapauksia, jotka toivat esiin Suomen alistunutta suhdetta Neuvostoliittoon. Hän esitti, että Kankkonen oli perustellut kantansa hyvin ja aukottomasti ja analysoi, että tämän taipumattomuuden vuoksi myös PKP oli syvällä poliittisessa oppositiossa.¹³³

Allan Sandström kirjoitti tiiviin artikkelin teoksesta *Västerbottens-Kuriren*-julkaisuun, jonka otsikon mukaan Suomessa oli tapana vaieta. Tämä viittasi Kankkosen esiintuomiin itsesensuuritapauksiin, joita Sandström käsitteli omassa kirjoituksessaan. Sandström huomioi, että suomettuminen oli ajankohtainen aihe Ruotsissa, koska myös Anders Kungin kirja oli hiljattain ilmestynyt ruotsiksi. Näin ollen Sandström esittikin, että vaikka suomettuminen oli aiheena haastava, sen olemassaoloa ei varmasti enää ollut kenelläkään syytä kiistää. Kankkosta Sandström kuvasi tarkaksi ja osaavaksi analyttikoksi ja Kankkosen analyysin pohjalta myös Sandström veti johtopäätöksen, että Suomi oli maailman suomettuneista maista keskimääräisen suomettunut.¹³⁴

---

¹³² PKA, lehtileikkeet Skånska Dagbladet ja Uppsala Nya Tidning -lehdistä sekä tuntemattomasta lehdestä.

¹³³ PKA, lehtileike Smålandsposten -lehdestä.

¹³⁴ PKA, lehtileike Västerbottens-Kuriren -lehdestä.

Västerbottens Folkblad -lehden kirjoittaja Björn Löfström kirjoitti artikkelin Kankkosen kirjaan perustuen. Hän oli valinnut tarkastelunsa näkökulmaksi Kekkosen voimakkaan valta-aseman Suomessa ja oikeiston heikon poliittisen tilanteen. Löfström esitti presidentti Kekkosen olevan paitsi ylivoimainen vallankäyttäjä Suomessa ja myös itse hyvin vallanhaluinen persoona. Tämä oli hänen mukaansa johtanut Suomen hyvin epätoivottavaan tilanteeseen. Löfström antoi muutamia esimerkkejä siitä, mitä Kankkonen kirjassaan kertoi Suomen suomettumisen tilasta. Hän kuitenkin myös muistutti, että esimerkit eivät ole uusia, vaan myös virolaisen Anders Küngin aiemmin julkaistu teos *Mitä Suomessa tapahtuu*¹³⁵ oli esitellyt samoja tapauksia.¹³⁶ On kuitenkin huomattava, että vaikka Küngin kirja ilmestyi ruotsiksi ennen Kankkosen teoksen julkaisua Ruotsissa, suomenkieliset versiot molempien kirjailijoiden teoksista ilmestyivät samana vuonna 1976.

Löfström ei kuitenkaan tyytynyt ainoastaan tuomaan esille Kankkosen esittelemiä perusteluja. Hän esitteli hyvin laajasti Kokoomuksen ongelmallisen tilanteen, jotka Kankkonen kirjassaan käsitteli, mutta huomautti myös, ettei Kankkonen ottanut oman puolueensa, Perustuslaillisen Kansanpuolueen, näkökulmaa ollenkaan käsittelemään. Löfström esitti, että Suomessa on historian saatossa tehty useita siirtymiä ensin Ruotsin sitten Venäjän ja Saksan ja lopulta Neuvostoliiton suuntaan, aina oikeiston tuella. Joten Löfströmin mukaan oli oikeutettua kysyä tarkemmin Kankkosen kritiikin perusteluiden perään.¹³⁷

Géza Mólnár kirjoitti oikeistolaisessa *Contra*-lehdessä arvostelun teoksesta. Arvostelu ei sinänsä sisältänyt juurikaan analyysiä itse kirjasta, vaan se pyrki tuomaan esille kirjan sisältöä esimerkkien kautta. Mólnár keskittyi pääosin esittelemään Kankkosen esittämiä tapauksia Kokoomus-puolueen hankalasta asemasta, jossa puoluetta ei huolitettu hallitukseen huolimatta vaaleissa saadusta menestyksestä. Toisen keskeisen esimerkin Mólnár nosti esiin kirjasta Simo Juntusen eli pakinoitsija Simpan tapauksen kautta. Nämä kaksi esimerkkiä kirjoittaja nosti esille alleviivatakseen sitä, miten Neuvostoliitto vaikutti sekä Suomen sisäpoliittiseen päätöksentekoon että lehdistönvapauteen. Näiden esimerkkien kautta Mólnár perusteli, että Suomesta ei voida oikeastaan edes puhua demokratiana ja että mikäli esimerkiksi Yhdysvalloissa presidentti puuttuisi Kankkosen esittämällä tavalla lehdistönvapauteen, siitä syntyisi kansallinen skandaali. *Contra* otti Kankkosen teoksen myös kirjakerhoonsa *Frihetsforumiin* luettavaksi.¹³⁸ *Contra*-lehti oli varsin oikeistolainen julkaisu

---

¹³⁵ Küng & Heikkinen 1976.

¹³⁶ PKA, lehtileike Västerbottens Folkblad -lehdestä.

¹³⁷ PKA, lehtileike Västerbottens Folkblad -lehdestä.

¹³⁸ Mólnár 1979, 12–13.

ja on sitä edelleen. Se julisti jo kannessaan vastustavansa sosialismia ja kannattavansa vapautta. Tälle lehdelle oli näin ollen sopivaa kirjoittaa varsin varauksetta Kankkosen teoksesta. Sosialismin vastustamiseen sopi erityisen hyvin antaa Suomesta kuva täysin Neuvostoliiton talutusnuorassa kulkevana demokratian irvikuvana.

*Tidskriften Heimdal*in arvioija, nimimerkki Pekka Puukko, kertoi teoksen olevan asiallinen ja tiukka kritiikki Kekkosen valta-asemaa ja hallintoa vastaan. ”Puukko” teki Kankkosen esityksen perusteella arvion, että suomalaiset ovat kansana alistuneet täydellisesti sitä hallitsevan koneiston valtaan. Tämän puolesta hän esitti todisteeksi Kekkosen vastustajien saaman huonon vaalituloksen. Pekka Puukko löysi teoksesta myös huomautettavaa. Ruotsinkielinen versio oli hänen mukaansa suomenkielistä laadukkaampi ja viimeistellympi. Kankkosen kirjoitustapaa hän kuitenkin piti hieman liian haastavana ”*Expressen*in lukijoille”, joten hän epäili kirjan mahdollisuuksia löytää mittavaa yleisöä. Yleisesti hän piti teosta kuitenkin lukemisen arvoisena.¹³⁹

Jörgen Lundqvist aloitti oman arvionsa *Norra Halland*-lehdessä hieman muista arvioijista poiketen. Hän maalasi lukijan eteen kuvan Ahvenanmaalla yhtäkkisesti sulkeutuvista televisiovastaanottimista, joista Kankkonen kertoi kirjassaan käsitellessään itsesensuuria ja Solženitsynin teoksia. Myös Lundqvist mainitsi Anders Küngin kaksi vuotta aiemmin ilmestyneen teoksen ja kertoi, että Kankkonen laajensi tätä kuvaa Suomesta, jonka itsemääräämisoikeus oli hyvin rajoittunutta presidentti Kekkosen hallitsemassa maassa. Arviossaan Lundqvist painotti erityisesti Kekkosen vallan muodostamaa tilannetta, jossa sisäpolitiikkaa ohjailtiin ulkopoliittikan avulla ja suomalaisen lehdistön harjoittamaa itsesensuuria. Itse kirjasta Lundqvist mainitsi, että kyseessä oli tärkeä ja ajankohtainen kirja talvisodan syttymisen 40-vuotis muistovuonna. Siksi hän olisi suonut teokselle laajan lukijakunnan Ruotsissa.¹⁴⁰

Myös hengellisissä julkaisuissa huomioitiin kirjan julkaisu. Kirkollinen *Nya Väktaren* huomio teoksesta julkaisemassaan lyhyessä artikkelissa myös Kankkosen esiintuoman pastori Wurmbrandin tapauksen. *Nya Väktaren* ei ottanut kantaa itse teoksen sisältöön. Se kuitenkin muistutti, että Suomen suomettuminen ei ollut kovinkaan yllättävää ottaen huomioon sen pitkän itärajan Neuvostoliiton kanssa. Näin ollen artikkelissa ei lähdetty arvostelemaan myöskään presidentti Kekkosta tai tämän kannattajia.¹⁴¹ *Wurmbrands rundbrev* kirjoitti lyhyesti Kankkosen teoksesta vastikään ilmestynyttä kirjallisuutta käsitelleessä osiossaan.

---

¹³⁹ Tidskriften Heimdal 3/1979 Den sorliga sanningen.

¹⁴⁰ PKA, lehtileike Norra Halland -lehdestä.

¹⁴¹ PKA, lehtileike Nya Väktaren -lehdestä.

Teoksen mainittiin olevan helposti luettava ja selkeä kuvaus häpeällisesti suomettumis-prosessista. Kirjoituksessa mainittiin Kankkosen esittämiä esimerkkejä Neuvostoliiton vaikutuksesta muun muassa Suomen hallituksen kokoonpanoihin ja siihen, miten Neuvostoliitosta Suomen lehdistössä kirjoitettiin.¹⁴²

Tuntemattomaksi jääneen lehden arvostelussa nostettiin esiin Kankkosen mainitsemia epäkohtia presidentti Kekkosen ja Neuvostoliiton suhteista. Arvostelussa kerrottiin, miten Neuvostoliiton oletetun vaatimuksen vuoksi Suomessa harjoitettiin itsesensuuria julkaisutoiminnassa ja miten Kankkonen toi tämän esille. Tässäkin arvostelussa Kankkosen teos sai hyvän arvion ja sitä pidettiin synkkänä, mutta totuudenmukaisena kuvauksena, joka kannattaisi lukea.¹⁴³

Kankkosen teos sai myös tunnustusta siten, että historioitsija Anders Persson käytti *Finlandiseringen*-kirjaa lähteenään Suomen historiaa ja talvisotaa käsitelleessä vuonna 1979 ilmestyneessä teoksessaan *Finlands sak var svår*. Persson viittasi Kankkosen kirjaan aivan teoksensa lopussa käsitellessään Suomen senhetkistä tilannetta sekä tulevaisuudennäkymiä ja suomettumista sekä suhdetta Neuvostoliittoon.¹⁴⁴ Vaikka viittaus sinänsä oli lyhyt, maininta siitä, että Suomen lähihistorian kriiseistä osa olisi ollut tilaustöitä Neuvostoliitosta, sai aikaan kritiikkiä Suomessa. Asia otettiin esiin Perssonin teoksen nimeä mukaillen otsikoidussa *Kanava*-lehden kolumnissa vuoden toisessa numerossa 1980. Kolumnin kirjoittaja moitti Perssonia siitä, että tämä oli liian kritiikittömästi tukeutunut Kankkosen kirjaan.¹⁴⁵

Teoksen julkaisu huomioitiin myös Tukholmassa ilmestyneessä *Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet* -julkaisussa. Vironkielinen julkaisu esitteli laajasti Kankkosen esiintuomia ongelmia Suomen politiikassa ja presidentti Kekkosen asemassa. Artikkelissa mainittiin myös, miten yhdysvaltalainen professori Walter Laqueur oli perustellut, miksei Suomea voitu pitää täysin itsenäisenä. *Eesti Päevalehtin* kirjoittaja esitteli tarkasti Kankkosen mainitsemat tapaukset, jossa presidentti Kekkonen oli ajanut Neuvostoliiton edun mukaista politiikkaa. Pohjolan julistaminen ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi toimi esimerkkinä tästä linjasta. Artikkelissa nostettiin esiin myös Kokoomuksen sulkeminen ulos hallitusvastuusta huolimatta vaaleissa saadusta menestyksestä. Samoin presidentti Kekkosen kommentit Berliinin muurin hyödyllisyydestä Euroopalle, sekä tulkinnat talvi- ja jatkosodan aiheuttaneista suomalaisten poliitikkojen virheistä nousivat esille artikkelissa.¹⁴⁶

---

¹⁴² Wurmbrands rundbrev 1/1980 Nyutkommen litteratur.

¹⁴³ PKA, lehtileike tuntemattoman lehden *Finlandiseringen*-teoksen resensiosta.

¹⁴⁴ Persson 1979, 186–188.

¹⁴⁵ *Kanava* 2/1980 K.I. *Finlands sak är svår*.

¹⁴⁶ *Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet* 30.5.1979 Soome poliitik: Soome poliitiline ”soomestumine”.

Eesti Päevalehtin artikkeli antoi Kankkosen teokselle varsin positiivisen arvion, vaikka se kertoikin kirjan antavan Suomen tilasta hyvin synkän kuvan. Se piti Kankkosen analyysiä kuitenkin parempana, kuin esimerkiksi Anders Küngin teosta *Mitä Suomessa tapahtuu*. Kirjoittaja kuvasi Kankkosen teosta asialliseksi ja faktapohjaiseksi. Artikkelin lopussa vedettiin yhteen ajatus siitä, että kiistattomasti Suomi oli Kekkosen vallassa suomettunut ja vaikka presidentti ajoi maansa asioita, oli vaikea tehdä päätelmää siitä, ajoiko hän sitä enemmän kuin omaa etuaan.¹⁴⁷

Saksassa teoksen ruotsinkielisen version julkaisu sai osakseen hieman huomiota. *Deutschland Magazin* julkaisi vuoden 1980 toisessa numerossaan pitkän suomettumista käsittelevän artikkelin. Tuon artikkelin keskeinen sanoma kohdistui presidentti Kekkosen vallankäyttöön ja suhteeseen Neuvostoliiton johdon kanssa. Artikkelin kirjoittaja Jürgen Wahl esitti, että Kekkosen valta pohjautui vahvasti siihen käsitykseen, että lähes 80-vuotias presidentti oli omasta ja Neuvostoliiton edustajien mielestä korvaamaton maiden välisen ystävällisten suhteiden ylläpitäjänä. Tämä oli johtanut Suomessa jopa Kekkosen valtakauden jatkamiseen poikkeuslailla.¹⁴⁸

Wahl esitteli kirjoituksessaan varsin tarkasti Kekkosen valtakauden keskeiset kriisit yöpakkaset ja noottikriisin, joiden kautta hän esitteli Neuvostoliiton tarjoamaa tukea presidentti Kekkoselle. Wahl pohjasi artikkelinsa vahvasti Kankkosen kirjaan ja hän myös mainitsi tämän teoksen lähteekseen. Artikkelissa käytiin läpi useita Kankkosen esittämiä tapauksia, joissa suomettuminen näkyi selvästi. Wahl myös esitti, että Kankkosen kritiikki oli täysin uutta tietoa Euroopan konservatiiveille ja siksi se olisi otettava vakavasti. Kankkosen esittämät vaatimukset suomalaiselle hallituskelpoiselle puolueelle Wahl julkaisi täysin muuttamattomina. Useiden muiden esimerkkien lisäksi pastori Wurmbrandin tapaus sai Wahlin artikkelissa merkittävän huomion. Wahl keskittyi artikkelissaan laajasti esittelemään Kankkosen kertomia tapauksia, joissa suomalainen itesesensuuri oli estänyt tilaisuuksia tai julkaisuja, koska niiden pelättiin vaurioittavan Suomen ja Neuvostoliiton ystävällismielisiä suhteita.¹⁴⁹ Vaikka artikkeli oli varsin laaja ja käsitteli Suomen tilaa hyvin kriittiseen sävyyn, tätä ei kuitenkaan huomioitu suomalaisessa lehdistössä samaan tapaan, kuin esimerkiksi myöhemmin ilmestynyttä *Paris Matchin* artikkelia.

Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse sai Ruotsissa huomattavasti suuremman näkyvyyden, kuin *Suomettuva Suomi* Suomessa. Se huomioitiin useissa paikallislehdissä ja

---

¹⁴⁷ Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet 30.5.1979 Soome poliitik: Soome poliitiline ”soomestumine”.

¹⁴⁸ Wahl 1980, 34–36.

¹⁴⁹ Wahl 1980, 34–36.

siitä kirjoitetut artikkelit olivat osin jopa varsin pitkiä. Teosta käytettiin osin myös lähdemateriaalina suomettumiseen liittyen, joten kaikki kirjaa käsitelleet artikkelit eivät olleet puhtaasti vain kirja-arvosteluja. Keskeinen ero kirjan kohtaamassa vastaanotossa Suomessa ja Ruotsissa oli kirjasta tehtyjen arvioiden sävy. Suomessa kirjaa pyrittiin vähättelemään silloin, kun aiheesta ylipäättään mitään kirjoitettiin. Ruotsalainen lehdistö piti Kankkosta huomattavasti vahvemmin asiantuntijana ja kirjan esittämiä väitteitä ei juurikaan kyseenalaistettu. Päinvastoin useassa lehdessä todettiin, että suomettuminen oli fakta ja lähinnä muutoseikoista sen ympärillä voitaisiin keskustella.

Verrattuna teoksen vastaanottoon Norjassa, voidaan huomata, että huomio oli Ruotsissa huomattavasti suurempaa. Kirjan Suomen ja Norjan julkaisun jälkeen Kankkonen oli tullut valituksi puoluesihteeriksi, mikä varmasti nosti hänen uskottavuuttaan kirjailijana. Suomalaisessa ja norjalaisessa lehdistössä häneen viitattiin opiskelijana, mutta Ruotsissa poikkeuksetta puoluesihteerinä. Tällä oli epäilemättä vaikutusta kirjan saamaan huomioon. Ruotsalaisissa arvosteluissa kirjaa ei juurikaan leimattu sen poliittisuuden vuoksi epäuskottavaksi, vaikka useissa kirjoituksissa Kankkosen oma puoluepoliittinen asema PKP:n puoluesihteerinä tulikin esille.

Vain muutamissa ruotsalaisissa kirjoituksissa Kankkosen esittämiä väitteitä hieman kyseenalaistettiin tai kirjaa kohtaan esitettiin ylipäänsä mitään kritiikkiä. Voidaan kuitenkin huomata, että Suomessa hyvin tyypillinen vastaus Kankkosen kritiikkiin, jossa suomettuminen kokonaan kiellettiin tai sitä vähäteltiin, puuttui ruotsalaisista julkaisuista käytännössä kokonaan. On helppo vetää johtopäätös, että Ruotsissa asia ei ollut yhtä omakohtainen ja aiheesta voitiin helpommin käydä kriittistä keskustelua. Samoin suomalaiselle lehdistölle ominainen itsesensuuri aiheen ympärillä loisti Ruotsissa poissaolollaan.

3.3 *Commentary ja Paris Match* pakottavat keskusteluun Suomessa

Suomettuva Suomi ei saanut juurikaan huomiota osakseen vuonna 1976, kun se julkaistiin Suomessa. Kuten olen edellä maininnut keskustelu suometumisesta oli jatkunut jo joitain vuosia, ja Kankkosen teos ei aiheuttanut suurta vaikutusta, vaan se pyrittiin ohittamaan mahdollisimman pienellä huomiolla, kuten oli aiheen piirissä käydylle keskustelulle tyypillistä. Teoksen julkaisu Ruotsissa oli kuitenkin käännekohta, joka vaikutti sen saamaan huomioon huomattavasti. Lopulta *Suomettuva Suomi* huomioitiin varsin laajasti ulkomaisissa julkaisuissa. Yhdysvaltalainen professori Walter Laqueur käytti teosta lähteenään

kirjoittaessaan *Commentary*-julkaisuun laajan artikkelin suomettumisesta joulukuussa 1977 otsikolla *Europe: The Specter of Finlandization*. Artikkelin oli osa Laqueurin vuonna 1979 julkaisemaa Euroopan poliittista tilannetta käsitellyttä kirjaa *A Continent Astray: Europe, 1970–1978*¹⁵⁰. Toinen laajaa huomiota saavuttanut artikkeli julkaistiin kesäkuussa 1980 ranskalaisessa *Paris Match* -aikakauslehdessä, jonka toimittaja Yves de Saint Agnés julkaisi Ranskan presidentti Valéry Giscard d'Estaingin kesäkuun valtiovierailun jälkeen.¹⁵¹ Käsittelyn seuraavassa näiden julkaisujen aiheuttamia keskusteluja ja *Suomettuva Suomi* -teoksen roolia näissä.

Walter Laqueurin kirjoittama suomettumista käsittelevä artikkeli oli laaja esitys siitä, millaisena suomettuminen Suomessa kirjoittamishetkellä näkyi ja miten Neuvostoliitto vaikutti Suomen oloihin ja poliittiseen tilanteeseen. Artikkelin tarkoitus oli luoda mahdollisimman tarkka kuva siitä, mitä Suomessa tapahtuu, koska lehdistön harjoittama itsesensuuri oli aiheuttanut luotettavien tietojen saamiselle haastetta. Laqueur esitteli laajasti esimerkkejä käyttäen tilanteita, joissa Neuvostoliitto oli puuttunut Suomen itsemääräämisoikeuteen ja miten se oli heikentänyt Suomen poliittista liikkumatilaa.¹⁵²

Kokonaisuutena artikkeli käsitteli sitä, oliko Eurooppa jo kokonaisuudessaan tai osin valunut suomettumisen tilaan ja jos ei, millaisena uhkakuvana suomettumista voitiin Euroopassa pitää. Laqueur esitteli myös tapauksia, joissa Neuvostoliitto oli pyrkinyt vaikuttamaan useiden Euroopan maiden toimintaan eri asioissa, mutta yleisesti hän ei pitänyt Euroopan suomettumista välttämättömyytenä, vaan lähinnä uhkakuvana, jota vastaan täytyi toimia. Kankkonen kävi Laqueurin kanssa kirjeenvaihtoa aiheesta, ennen artikkelin kirjoittamista. Laqueurin käsitys Kankkosen asemasta Suomessa oli ilmeisesti korkea, koska hän puhutteli Kankkosta tohtorina.¹⁵³ Onkin mahdollista, ettei Laqueurilla ollut täyttä käsitystä siitä, kenen kanssa asiassa oli tekemisissä. Tästä huolimatta itse artikkeli käsitteli suomettumis-ilmiötä ulkosuomalaiselle lehdistölle tyypilliseen tapaan, eikä pyrkinyt liialliseen skandaalihakuisuuteen.

Laqueurin kirjoitus kohtasi odotetusti vastustusta Suomessa, koska se ei antanut erityisen mairittelevaa kuvaa Suomen suhteesta Neuvostoliittoon. Ensimmäisenä artikkelin Suomessa huomioi *Helsingin Sanomat*. Lehden Washingtonin kirjeenvaihtaja Lauri Karén kirjoitti tammikuussa 1978, että amerikkalaisen valtiotieteilijän mukaan ”Suomi on vapaa, ei

---

¹⁵⁰ Laqueur 1979.

¹⁵¹ Laqueur 1977; de Saint Agnés 1980, 24–36.

¹⁵² Laqueur 1977.

¹⁵³ Laqueur 1977; PKA, Peter Kankkosen kirjeenvaihto Walter Laqueurin kanssa 1977.

itsenäinen”. Karénin kirjoitus ei suoranaisesti ottanut kantaa Laqueurin artikkeliin, vaan lähinnä esitteli kohta kohdalta sen, mitä Laqueur oli Suomesta kirjoittanut.¹⁵⁴ *Helsingin Sanomissa* asiaa käsiteltiin myös seuraavan päivän 24.1.1978 pääkirjoituksessa¹⁵⁵ sekä mielipideosastolla vielä samalla viikolla, kun 28.1.1978 valtiotieteen tohtori Jukka Tarkka kirjoitti aiheesta oman näkemyksensä¹⁵⁶.

Sekä *Helsingin Sanomien* pääkirjoittaja että Tarkka olivat samaa mieltä siitä, että Laqueur oli kirjoittanut artikkelinsa hyvin hataraan lähdeaineistoon pohjaten. Kankkosen teos esitettiin molemmissa teksteissä lähinnä sivuhuomautuksena ja kaikkena muuna, kuin pätevänä lähteenä suomettumiseen liittyen. Tarkka kyseenalaisti voimakkaasti sen, että Suomen ulkopoliittikkaa, jota hän itse kuvaili lähinnä kaukonäköiseksi, nimitettiin Laqueurin taholta suomettuneeksi. Tarkan keskeinen argumentti oli, että Laqueur ei selvästi tuntenut Suomen poliittista tilannetta riittävän hyvin ja tukeutui liikaa suomalaiseen politiikan oppositioon, jolla oli toki rohkeutta ja rehellisyyttä, mutta ei niinkään järkeä.¹⁵⁷

Keskustelu jatkui *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla ja 2.2.1978 kirjoittaja Henrik Sjöberg puolestaan otti kantaa Jukka Tarkan kirjoitukseen. Sjöbergin mielestä Tarkan kuvaus Laqueurin tekstistä oli ”epätarkka”. Lisäksi hän kirjoitti Tarkan olevan hakoteillä, mikäli uskoi tämän analyysin pohjaavan ainoastaan Kankkosen ja Carl-Gustaf Liliuksen¹⁵⁸ kirjoituksiin.¹⁵⁹ Walter Laqueur julkaisi vuonna 1978 useita kirjoituksia, jotka käsitelivät myös Suomen ulkopoliittikkaa ja suomettumista. Näistä kirjoitettiin paljon myös *Helsingin Sanomissa* ja usein muistettiin mainita myös se, että Kankkosen teos oli toiminut Laqueurin lähdemateriaalina.¹⁶⁰

Kanava-lehti julkaisi Laqueurin artikkelin suomennoksen vuoden 1978 neljännessä numerossaan¹⁶¹ ja *Suomen Kuvalehti* julkaisi aiheetta käsittelevän Rauli Virtasen artikkelin, johon oli haastateltu Laqueurin lisäksi myös toista amerikkalaista professoria Hans Peter Krosbyä syyskuussa 1978. *Suomen Kuvalehti* nimesi kyseisen numeronsa kannessa Laqueurin näyttävästi ”suomettajaksi”. Artikkelissa Laqueur täsmensi omaa suhtautumistaan Suomeen ja antoi tarkemman kuvan siitä, ettei hänellä ollut kovin vahvoja yhteyksiä suomalaisiin poliitikkoihin. Näitä hän mainitsi tuntevansa vain nimeltä. Artikkelissa vastakkaisen

---

¹⁵⁴ Karén 1978, 17.

¹⁵⁵ *HS* 24.1.1978 Suomettunut artikkeli (pk.).

¹⁵⁶ Tarkka 1978, 11.

¹⁵⁷ *HS* 28.1.1978 Suomettunut artikkeli (pk.); Tarkka 1978, 11.

¹⁵⁸ Lilius 1975.

¹⁵⁹ Sjöberg 1978, 11.

¹⁶⁰ *HS* 15.6.1978 Suomettumista pohditaan yhä.

¹⁶¹ *Kanava* 4/1978.

näkemyksen Suomen tilanteesta antoi professori Crosby, jonka mukaan Laqueur ei ymmärtänyt todella Suomen tilannetta. Tämä johtui Crosbyin mukaan siitä, ettei Laqueur osannut suomea, eikä todellisuudessa tuntenut Suomea kunnolla. Lisäksi Crosby kertoi, että Laqueur oli analyysissään liiaksi nojannut esimerkiksi Kankkosen materiaaliin, jota Crosby itse kuvaili ilmaisulla ”huvittava”. Crosby itse julkaisi samana vuonna tutkimuksensa *Kekkosen linja*, joka käsitteli Suomen ja Neuvostoliiton suhteita.¹⁶² Samoin Laqueurin julkaistujen kirjojen arvostelujen yhteydessä *Helsingin Sanomissa* muistutettiin aiheen kiistanalaisuudesta. Heikki Brotherus otti asian esille vielä vuonna 1980.¹⁶³

Kankkonen itse otti osaa Laqueurin artikkelista aiheutuneeseen keskusteluun *Nootti*-lehden sivuilla maaliskuussa 1978. Hän kritisoi voimakkaasti sitä, että suomalaisella lehdistöllä oli suuri tarve mitätöidä Laqueurin kirjoitus ja osoittaa se lähinnä suomalaisen oikeiston tälle syöttämäksi propagandaksi. Kankkonen esitti kysymyksiä siitä, miten Laqueur professorina ei kykenisi itsenäisesti tekemään omia päätelmiä Suomen tilasta, kun samaa kritiikkiä ei ollut esitetty niitä ulkomaisia toimittajia kohtaan, jotka kirjoittivat positiiviseen sävyyn presidentti Kekkosesta. Suomalaisen lehdistön Laqueuriin kohdistamaa kritiikkiä Kankkonen piti jälleen yhtenä osoituksena suomettumis-prosessista.¹⁶⁴ Samassa lehdessä Kauko Kare kirjoitti suomettumis-keskusteluun liittyen, että ulkomaiset tutkijat, kuten Laqueur eivät varmasti ottaisi huomioon Kankkosen teoksen kaltaisia lähteitä, elleivät ne olisi uskottavia.¹⁶⁵

Paris Match -lehden artikkeli aiheutti Suomessa vielä Laqueurin saamaa huomiota suuremman polemiikin, joka nousi myös presidentti Kekkosen tietoisuuteen. Tämä olikin maininnut asiasta päiväkirjassaan 3.6.1980.¹⁶⁶ *Suomen Kuvalehti* julkaisi koko artikkelin käännöksenä kommentaarilla varustettuna¹⁶⁷. Artikkelin saama huomio ei sinänsä ollut yllättävää, koska se antoi kuvan Suomen ja Neuvostoliiton suhteesta, jossa Suomi oli erittäin heikossa asemassa. Artikkelissa kerrottiin varsin pitkästi myös yleisesti Suomen oloista ja siitä, miten ne olivat huomattavasti paremmat verrattuna itäblokin maihin. Samoin sanan- ja lehdistönvapaus olivat artikkelin kirjoittajan Yves de Saint Agnésin mukaan kunnossa. Tästä huolimatta tiettyä arkuutta Suomessa esiintyi, mistä esimerkkinä kirjoittaja käytti epäilemättä

---

¹⁶² Virtanen 1978, 82–86; Crosby 1978.

¹⁶³ Immonen 1978, 25; Brotherus 1980a, 29

¹⁶⁴ Kankkonen 1978.

¹⁶⁵ Kare 1978.

¹⁶⁶ Kekkonen & Suomi 2004, 400. Kekkonen oli luultavasti myöhemmin liittännyt aiheeseen liittyneen lehtileikkeen kyseisen päivän kohdalle, koska aihe liittyi Ranskan presidentin vierailuun Suomessa 2.-3.6.1980.

¹⁶⁷ *Suomen Kuvalehti* 25–26/20.6.1980 ”Moskovalle alistettu demokratuuri”.

jo suomalaisille tutuksi tullutta *Vankileirien saaristo* -teoksen tapausta. Yhdeksi Suomessa käydyn keskustelun keskeisimmäksi aiheeksi nousi de Saint Agnésin väite, että suomalainen lehdistö ja etenkin *Uusi Suomi*, julkaisivat säännöllisesti pääkirjoituksia neuvostolehdistä *Pravdalta* ja *Izvestijalta*.¹⁶⁸

Artikkeli oli koottu nojaten useisiin eri lähteisiin, joista varsin merkittävään osaan nousivat ruotsinkielisen opiskelijan Gunillan, helsinkiläisen asianajajan Erkin sekä nimettömäksi jäävän ”opposition miehen” mielipiteet. Opposition miehen henkilöllisyydestä oli artikkelin julkaisun jälkeen lehdistössä spekulaatiota, mutta ilmeisesti tämän takana oli Georg C. Ehrnrooth. Myös Peter Kankkonen oli antanut aiheesta haastattelun ja de Saint Agnés oli ruotsinkielentaitoisena myös lukenut hänen teoksensa *Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse* ja käyttänyt tätä lähteenään laajasti¹⁶⁹. Haastattelu artikkeliin oli saatu myös *Helsingin Sanomien* päätoimittaja Simopekka Nortamolta. Nortamo piti kuitenkin de Saint Agnésin kirjoitusta täysin vääristeltynä ja kirjoitti myöhemmin *Suomen Kuvalehteen* vastineen¹⁷⁰, jossa esitti oman näkemyksensä haastattelusta.¹⁷¹

De Saint Agnésin käyttämä hyvin kärjistetty tapa esittää Suomi lähinnä Neuvostoliiton vasallivaltiona ja presidentti Kekkonen itsevaltaisena maan johtajana sai Suomessa aikaan raivoisan vastalauseiden ryöpyn. *Kansan Uutiset* kirjoitti, että *Paris Matchin* kuvaamaa Suomea ei tunnistanut artikkelista ja että artikkelin kirjoittaja oli uskonut ennemmin omia ennakkoluulojaan ja oikeistopoliitikkoja kuin Suomen todellista tilaa.¹⁷² *Suomen Kuvalehden* sivuilla tätä keskustelua käytiin vielä elokuussa 1980. Lehden numerossa 27 Nortamo kirjoitti artikkelin vääristelleen hänen sanomisiaan huomattavasti, mutta muistutti samalla, että myös suomalaiset lehtimiehet olivat luultavasti esittäneet jossain vaiheessa valheellisia kuvia muiden maiden olosuhteista vastaavissa kirjoituksissaan.¹⁷³ Lehden seuraavassa numerossa 28 Peter Kankkonen kirjoitti oman vastineensa asiaan ja esitti, että koko kohu perustui pääosin *Uuden Suomen* toimittajan Pekka Haarlan kirjoituksessaan 20.6.1980 tekemään käännösvirheeseen.¹⁷⁴ Kankkosen mukaan de Saint Agnésin käyttämä sana *éditorial* oli ranskaksi laajempimerkityksinen, kuin pelkkä pääkirjoitus.¹⁷⁵ Tähän puolestaan Pekka Haarla

---

¹⁶⁸ de Saint Agnés 1980, 24–36.

¹⁶⁹ Ajankohtainen kankkonen 1980.

¹⁷⁰ Nortamo 1980, 29.

¹⁷¹ de Saint Agnés 1980, 24–36.

¹⁷² *Kansan Uutiset* 19.6.1980 Sitä maata emme tunne.

¹⁷³ Nortamo 1980, 29.

¹⁷⁴ Haarla 1980a.

¹⁷⁵ Kankkonen 1980, 12.

vastasi *Suomen Kuvalehden* numerossa 30 väittäen, että kyseessä ei ollut käänkösvirhe.¹⁷⁶ Samassa numerossa *Suomen Kuvalehti* julkaisi toisen Yves de Saint Agnésin kirjoittaman artikkelin, jonka *Paris Match* oli julkaissut edellisenä vuonna. Artikkelei käsitteli Ruotsin tilannetta ja siinä de Saint Agn s maalasi samaan tapaan erittäin negatiivisen kuvan ruotsalaisesta yhteiskunnasta ja siitä, miten Olof Palmen johtama sosiaalidemokraattinen hallitus oli tuhoamassa Ruotsin lähes täysin.¹⁷⁷

Artikkeli oli erittäin k rjist v sti kirjoitettu. Sekä tuon artikkelin, että suomettumista käsitelleen kirjoituksen tyylistä voi päätellä, etteivät ne olleet tarkoitettu objektiivisiksi kuvauksiksi tai kohdemaiden lukijakunnalle. Niiden tarkoitus oli epäilemättä kohdistaa ranskalaisen lukijakunnan huomio siihen, että sosialismia tulisi vastustaa voimakkaasti ja suomettumisprosessia jopa pelätä. Tämän suuntaisen arvion artikkelin tarkoitukselta teki myös Heikki Brotherus *Helsingin Sanomissa*¹⁷⁸. *Kansan Uutisten* aihetta käsittelevässä artikkelissa pääteltiin, että de Saint Agnésin tarkoituksena ei ollut Suomen vahingoittaminen, vaan ennemminkin Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden huonontamisen kautta vahingoittaa Neuvostoliittoa.¹⁷⁹

Jukka Tarkka kirjoitti aiheesta kolumnin *Helsingin Sanomiin*, jossa epäsuorasti leimasi de Saint Agnésin lähteet epäluotettaviksi ”gunilloiksi”. Tällä Tarkka viittasi jutussa esiintyneeseen opiskelija-Gunillaan, jolla oli vahva mielipide Suomen demokratian tilasta. Tarkka huomautti, että kyseisen jutun julkaiseminen kuului sananvapauden piiriin, mutta ettei se silti ollut osuva kuvaus Suomen poliittisesta ympäristöstä.¹⁸⁰ *Helsingin Sanomissa* aihetta käsiteltiin usean kirjoittajan toimesta myös 27.6.1980 mielipidekirjoitusten muodossa. Antti-Veikko Perheentupa kirjoitti, että *Paris Matchin* artikkeli osoitti yksiuotteisen maailmankuvan ylläpitämisen helpoksi, koska perusteluja omien näkemysten tueksi ei kaivattu, vaan asiassa vedottiin tunteisiin.¹⁸¹ Suomen Pariisin suurlähetystön edustaja Jouni Lilja kirjoitti samassa lehdessä, että yleisesti ranskalainen lehdist  kohtelee Suomea hyvin, eikä tästä tapauksesta olisi syytä vetää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.¹⁸²

Peter Kankkonen sai tapauksessa varsin paljon huomiota, kun myös *Ajankohtainen kakkonen* haastatteli häntä 19.6.1980 lähetettyyn ohjelmaan. Toimittaja pyrki saamaan selville Kankkosen näkemyksen siitä, miksi häntä pidettiin yhtäkkiä varsin vakuuttavana

---

¹⁷⁶ Haarla 1980b, 66.

¹⁷⁷ Suomen kuvalehti 30/25.7.1980 Ruotsin helvetillinen paratiisi.

¹⁷⁸ Brotherus 1980b, 21.

¹⁷⁹ Kansan Uutiset 19.6.1980 Sitä maata emme tunne.

¹⁸⁰ Tarkka 1980, 11.

¹⁸¹ Perheentupa 1980, 15.

¹⁸² Lilja 1980, 15.

suomettumisen asiantuntijana, vaikka kyseessä oli vasta alle kolmikymppinen teologian ylioppilas. Ohjelmassa Kankkonen myönsi antaneensa haastattelun de Saint Agnésille, mutta painotti, että pääosin *Paris Matchin* artikkelin lähteenä kirjoittaja oli käyttänyt hänen ruotsinkielistä teostaan. Kankkonen esitti myös näkemyksensä siitä, että koska häntä halutaan ulkomaisten toimittajien taholta siteerata asiaan liittyen, voitaisiin vetää johtopäätös, että hänen analyysinsä oli asiassa oikea. Haastattelijalla esitti myös omana näkemyksenään, että Kankkonen oli noussut PKP:n puoluesihteeriksi lähinnä Ehrnroothin tuella ja oli siksi voimakkaasti tämän ohjauksessa.¹⁸³

Georg C. Ehrnrooth ei pitänyt tavasta, jolla Kankkonen haastattelu esitettiin televisiossa. Hänen mukaansa toimittaja oli toiminut vastoin Kankkoselle antamia lupauksia editoidessaan juttua vastausten osalta ja kommentoimalla niitä katsojille. Lisäksi Ehrnrooth piti tapaa kyseenalaistaa Vaasassa pidetty puoluekokouksen puoluesihteerivalinta moitittavana. Kirjeessään TV 2:n johtajalle Tapio Siikalalle Ehrnrooth uhkasi jopa mahdollisilla oikeustoimilla, mikäli hänelle ei tarjota mahdollisuutta oikaisuihin itseään koskevien epätosien väitteiden osalta.¹⁸⁴

Myös *Express* käsitteli *Paris Matchin* artikkelia sivuillaan paljon. Heinäkuun numerossaan *Express* haastatteli alkuperäisen artikkelin kirjoittajaa Yves de Saint Agnèsia, ja tämä kertoi olevansa ”järkyttynyt” suomalaisen median reaktiosta asiassa. Samassa jutussa Agnès sanoi, että hänen vuotta aiemmin julkaistussa jutussaan Ruotsista paikallista yhteiskuntaa käsiteltiin vielä huomattavasti kovaotteisemmin, mutta vastaavaa reaktiota ei tapahtunut. Samassa lehden numerossa käytiin seikkaperäisesti läpi, millaisia väitteitä *Paris Matchin* artikkeli oli Suomen poliittisesta ilmapiiristä esittänyt. Käsittelyn yhdeksi keskeiseksi asiaksi nousi *Expressissä* väitetty käänkösvirhe, jonka ympärillä keskustelu suomalaisessa lehdistössä paljolti kiersi. Lisäksi lehdessä listattiin muiden kotimaisten lehtien kyseiseen artikkeliin kohdistamia syytöksiä, joita pidettiin kohtuuttomina.¹⁸⁵ Keskustelu jatkui myös *Expressin* seuraavassa numerossa elokuussa Kauko Kareen pitkällä kirjoituksella aiheesta, jossa hän käsitteli tyylilleen uskollisesti tapausta hyvin monisanaisesti ja kärkevästi.¹⁸⁶ Samassa numerossa asiasta keskusteltiin myös yleisönosastokirjoituksissa,

---

¹⁸³ Ajankohtainen kankkonen 1980.

¹⁸⁴ GCEA, Georg C. Ehrnroothin kirje Tapio Siikalalle 20.6.1980.

¹⁸⁵ *Express* 6/1980 *Paris Match* ja suomalainen reaktio.

¹⁸⁶ Kare 1980, 5.

mutta tämän jälkeen asiaan ei enää palattu.¹⁸⁷ *Expressin* sivuilla lukijoille esitettiin pääosin perustuslaillisten kanta asiaan, eikä vastakkaisia puheenvuoroja päästetty ääneen.

Kokonaisuudessaan de Saint Agnésin artikkelin vastaanotto suomalaisessa lehdistössä oli erittäin torjuva. *Helsingin Sanomissa* Lauri Karén kirjoitti *Paris Matchin* artikkelin esittävän Suomen olevan ”alistunut Moskovan tahtoon”¹⁸⁸. *Uuden Suomen* toimittaja Pekka Haarla raportoi Pariisista aihetta kertomalla jo otsikossaan, että *Paris Match* kirjoittaa ”Valeita Suomesta” ja muiden suomalaisten suurten lehtien sivuilla artikkelia käsiteltiin ”neuvostovastaisuudessaan lähes hysteerisenä”, ”pahansuopana” sekä ennakkoluuloisena. *Uusi Suomi* käsitteli tapausta sivuillaan runsaasti. Kirjoittelussa kunnostautui varsinkin Pekka Haarla, joka ajautui kahakkaan aiheesta myös Kankkosen kanssa.¹⁸⁹ Mielenkiintoinen pakina aiheesta julkaistiin *Uuden Suomen* sivuilla, jossa esitettiin vaihtoehtoinen tarina George G. Ehrenschwanzista ja Petteri Kenkkusesta, jotka lähtivät Pariisiin ottamaan selvää ”todellisesta Ranskasta” ja lopulta päätyivät jäämään maahan pysyvästi, koska ”Ranskassa on kaikki niin hyvin ja Suomessa ei”.¹⁹⁰ Yhden voimakkaimmista kannanotoista *Paris Matchin* artikkelia vastaan esitti Yhdysvaltojen entinen Suomen suurlähettiläs Mark Evans Austad, jonka *Paris Matchin* päätoimittajalle kirjoittama avoin kirje julkaistiin myös *Helsingin Sanomissa*. Austad suorastaan suitsutti presidentti Kekkosen osaamista poliitikkona ja Suomen kansan erityistä lujuutta, jolla se oli asemansa suhteessa Neuvostoliittoon säilyttänyt. Kirjeessään Austad myös vaati päätoimittaja Roger Therondia tuomaan julki ”totuuden” Suomesta, jonka Austad kirjeessään omasta mielestään esitti.¹⁹¹

Sekä *Commentaryn* että *Paris Matchin* julkaisemat artikkelit ja niiden Suomessa kohtaama vastaanotto osoittivat jotain oleellista presidentti Kekkosen valtakauden viimeisistä vuosista. Kekkosen valta-asema oli Suomessa niin loukkaamaton, että ulkomaisten julkaisujen esittämä kritiikki ja väite suometumisesta otettiin vastaan erittäin raskaasti. Varsinkin *Paris Matchin* artikkeli oli erittäin kärjekkäästi ja tarkoitushakuisen mustamaalaavasti kirjoitettu, mutta suomalainen lehdistö ei osannut ottaa kritiikkiä vastaan, vaan asiassa päädyttiin keskustelemaan paljolti esimerkiksi siitä, oliko kirjoittaja tosiaan tarkoittanut suomalaisten lehtien julkaisevan neuvostoliittolaisia pääkirjoituksia lehdissään jatkuvasti vai oliko kyseessä käännösvirhe. Tapaus osoittaa erityisen hyvin suomalaisen lehdistön heikon itsetunnon, kun selvästi asiassa hieman heikkojen tietojen varassa ollut

---

¹⁸⁷ Express 7/1980 Kiitokset Expressille.

¹⁸⁸ Karén 1980, 3, 9.

¹⁸⁹ GCEA, lehtileikkeet *Paris Matchin* artikkeliin liittyen.

¹⁹⁰ Uusi Suomi 20.6.1980 Isänmaan ystävät.

¹⁹¹ Austad 1980, 14.

ulkomainen toimittaja kirjoittaessaan kriittisen artikkelin sai aikaan näinkin valtaisan myrskyn.

Paris Matchin artikkelin osalta keskustelu kävi vilkkaimpana *Helsingin Sanomissa* ja *Uudessa Suomessa* sekä *Suomen Kuvalehdessä*. Nämä lehdet julkaisivat valtaisan määrän uutisia, kolumneja ja mielipidekirjoituksia, jotka käsittelivät aihetta. Tämä keskustelu oli käytännössä kokonaisuudessaan negatiivissävytteistä ja se pyrki tuomitsemaan *Paris Matchin* artikkelin tarkoitushakuiseksi mustamaalaamiseksi. Peter Kankkonen sai myös osansa tästä tuomitsevasta kirjoittelusta, mutta oppositiopoliitikkona tästä huomiosta oli epäilemättä hänelle lähinnä hyötyä.

Kankkosen osalta Laqueurin ja de Saint Agnésin kirjoitukset olivat merkittäviä siksi, että näiden artikkelien kautta hän sai myös omalle julkaisulleen näkyvyyttä Suomessa. Se että ulkomaiset uskottavat tahot, kuten Walter Laqueur, ottivat Kankkosen tuottaman aineiston lähteekseen ja pitivät tätä asiassa asiantuntijana, nosti myös Kankkosen uskottavuutta kotimaan politiikassa. Voidaankin sanoa, että Kankkonen oli kesällä 1980 epäilemättä poliitikkona suosionsa huipulla. Kankkosen teoksen haasteena oli kotimaisen keskustelun osalta vahvasti se, että suomettumisesta oli jo puhuttu kirjan ilmestyessä varsin pitkään. Aihe oli ollut esillä politiikan opposition kirjoissa ja lehtikirjoituksissa ja asia oli hyvin monin tavoin jo käsitelty. Lisäksi ETYK-kokouksen jälkeinen huuma ja käsitys presidentti Kekkonen ylivartaisuudesta asemassaan, vaikuttivat epäilemättä siihen, miksi Kankkosen teos jäi kotimaassa vähälle huomiolle ennen kuin ulkomaiset kirjoitukset nostivat sen käsittelyyn osana suurempaa suomettumiskeskustelua.

4 Päätelmät

Vuonna 1976 teologian ylioppilas Peter Kankkonen julkaisi teoksen *Suomettuva Suomi*, joka alleviivasi niitä tapauksia, joista voitiin päätellä Suomen olleen suomettunut. Teos jäi Suomessa varsin vähäiselle huomiolle, mutta se aiheutti laajaa keskustelua välillisesti, koska se huomioitiin ulkomailla, varsinkin Ruotsissa, laajasti. Teos oli itsessään malliesimerkki siitä, miten kotimainen keskustelu vaikenä kuoliaaksi aiheita, joista ei voitu keskustella.

Vuonna 1976 presidentti Kekkonen valta oli järkähtämätöntä ja kritiikki tätä kohtaan oli vaisua. Käytännössä kaikki puolueet, perustuslaillisia lukuun ottamatta, olivat taipuneet Kekkonen taakse poikkeuslakimenettelyssä, ja vuoden 1975 ETYK-huippukokous oli nostanut presidentin kansainvälisesti uudelle tasolle. Huolimatta Kekkonen valtakaudellaan kohtaamista haasteista, hän oli 1970-luvun lopulla tiukasti vallankahvassa kiinni.

Peter Kankkonen oli jo lapsena kokenut vahvan sisäisen kutsun papin ammattiin ja oli valinnut teologian opintojensa suorituspaikaksi Åbo Akademin. Hän oli myös hyvin aktiivinen ylioppilaspoliitikko ja saavutti merkittävää menestystä ylioppilaskunnan edustajistovaaleissa niihin osallistuessaan. Kankkonen kokemus paikallistason politiikasta RKP:n nuorisojärjestössä ja *Nordisk Grund* -liikkeessä sekä ylioppilaspolitiikassa antoivat hänelle uskoa mahdollisuuteensa vaikuttaa myös valtakunnan tasolla. Kankkonen oli asettanut kutsumuksensa papin työhön syrjään väliaikaisesti, koska hän uskoi voimakkaasti, että presidentti Kekkonen valta Suomessa oli vienyt maata väärään suuntaan. Tästä taustasta ponnistaen Kankkonen kirjoitti teoksen *Suomettuva Suomi: Raportti rappion politiikasta* (1976), johon hän kokosi merkittävän määrän lehdistöstä keräämiään esimerkkejä toimintatavoista, jotka ilmensivät suomettumis-prosessia Suomessa. Kankkonen keskeinen tavoite oli osallistua presidentti Kekkonen vastaiseen rintamaan, jonka näkyvin ja äänekkäin edustaja oli RKP:sta irtaantunut Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen puheenjohtaja Georg C. Ehrnrooth.

Sisältönsä osalta *Suomettuva Suomi* käsitteli laajasti niitä ilmiöitä, joita Suomessa oli tapahtunut presidentti Kekkonen kauden aikana ja jotka voitiin tulkita suomettumisprosessin osiksi. Nämä ilmiöt käsittivät niin tapahtumia eduskunnan ja hallitusten toiminnasta kuin yksittäisiä esimerkkejä vaikkapa Suomen harjoittamasta ulkomaankaupasta. Yksi keskeinen sisällöllinen kokonaisuus muodostui tapahtumista, jotka ilmensivät Suomessa harjoitettua itsesensuuria, eli tapahtumia, joissa estettiin ilmaisunvapautta vedoten suoraa tai epäsuorasti Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Osansa kritiikistä saivat niin poliittiset puolueet, presidentti, lehdistö, kuin myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Yksi keskeisistä esimerkeistä teoksessa oli neuvostoliittolaisen Nobel-kirjailijan Alexander Solženitsynin

teoksen *Vankileirien saaristo* kustantamatta jättäminen Suomessa. Tämä oli merkittävä tapaus siksi, että se osoitti kiistattomalla tavalla, miten poliittinen johto Suomessa ja etenkin pääministeri Kalevi Sorsa puuttuivat vapaan kustantajan kustannuspäätöksiin ja pyrkivät ohjaamaan sitä tiettyyn suuntaan. Tämä tapaus huomioitiin myös ulkomailla laajasti ja se toimikin erityisenä suomettumisen malliesimerkkinä pitkään. Kankkonen oli koostanut teoksensa lehdistöstä keräämiensä esimerkkien kautta. Hän ei ollut poliittisesti niin korkeassa asemassa, että hänellä olisi ollut pääsy erilaisiin salattuihin aineistoihin. Tämän vuoksi voidaankin todeta, ettei tapausesimerkkien löytäminen Suomesta kyseisenä aikana ollut erityisen vaikeaa, vaan nämä olivat kaikkien nähtävillä.

Suomettuva Suomi onnistui tuomaan esille epäkohtia, jotka olivat kyllä yleisesti tiedossa, mutta joiden merkitystä julkisuudessa vähäteltiin voimakkaasti. Keskeisimmiksi Kankkosen esimerkkien avulla kuvaamiksi ilmiöiksi nousivat Suomessa harjoitettu itsesensuuri ja todellisen parlamentarismien puute, joka näkyi politiikan kaikilla tasoilla. Itsesensuuria Kankkonen kuvasi usein erilaisin esimerkein, joiden kautta kirjan lukija sai kattavan käsityksen siitä, miten Suomessa pyrittiin olemaan vaikuttamatta epäedullisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin, estämällä esimerkiksi kulttuurin saralla julkaisut ja esitykset, joiden koettiin olevan vääränlaisia. Tätä toimintaa leimasi yleisesti se, että sitä ei Neuvostoliiton taholta vaadittu. Suomalaiset olivat kuitenkin itse aktiivisia toteuttamaan Neuvostoliiton oletettuja toiveita. Tämän ilmiön kuvauksessa Kankkonen onnistui kirjassaan varsin tarkasti.

Kankkosen esiin nostamat ongelmat parlamentarismissa näkyivät ennen kaikkea paitsi presidentin paisuneessa vallassa, mutta myös eduskunnan työskentelyssä. Presidentti Kekkonen oli yöpakkaskriisin myötä *de facto* luovuttanut osan hallituksen muodostamiseen liittyneestä määräysvallasta Neuvostoliitolle, ja tämä näkyi koko hänen presidenttikautensa ajan esimerkiksi Kokoomus-puolueen joutumisessa pitkälle oppositiotaipaleelle. Kankkonen nosti nämä parlamentarismien ongelmat kirjassaan esiin ja tässä hänen kritiikkinsä osui oikeaan.

Suomettuva Suomi kohtasi ilmestyttyään vastaanoton, jota voidaan kuvailla suomettumisen ilmiön huutomerkitseksi. Suomessa teosta ei huomioitu suurimpien sanomalehtien palstoilla käytännössä mitenkään. Kirjaan viitattiin lähinnä, mikäli se tuli esiin, asiayhteyden kautta suomettumiseen liittyvissä jutuissa ja näissä viittauksissa sävy oli yleensä vähättelevä. Ainoan selkeän poikkeuksen teki *Vasabladet*, joka sekään ei antanut kirjalle erityisen mairittelevia arvioita, mutta käsitteli sitä osana suurempaa suomettumisesta kertovaa kokonaisuuttaan. Kankkosta ei pidetty kotimaassa uskottavana kirjoittajana. Tähän

vaikutti epäilemättä Kankkosen ikä ja status opiskelijana, sekä tunnettu läheisyys Georg C. Ehrnroothiin, jota pidettiin yleisesti tiukkana ja taipumattomana vastustajana presidentti Kekkoselle. Vuonna 1967 saman kustantajan Alea-kirjan julkaisema *Tähän on tultu* -teos sai kaksikymmenkertaisen suosion painosmäärässä mitattuna. Tästä voidaan huomata, että ilmapiiri oli vajaassa kymmenessä vuodessa tiukentunut asian ympärillä. Teos julkaistiin vuonna 1976 myös Norjassa, mutta se ei saanut suurtakaan huomiota siellä. Suomalaisen teologian opiskelijan kirjoittamaa poliittista pamflettia ei koettu riittävän kiinnostavaksi. Tämä johtui varmasti siitä, että Norja oli asemoitunut voimakkaammin länteen kuin Ruotsi ja siksi ajautuminen Neuvostoliiton vaikutuspiiriin ei Norjassa näyttäytynyt varteenotettavana uhkana.

Kotimainen keskustelu kirjaan liittyen alkoi käytännössä vasta, kun sen ruotsinkielinen versio julkaistiin Ruotsissa 1979. *Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse* sai varsin näyttävän huomion ruotsalaisessa lehdistössä, jossa se arvostettiin vastaansanomattomana todistuskappaleena siitä, millainen oli suomalainen poliittinen ilmapiiri ja Kekkosen valta-asema. Julkaisu Suomessa tapahtui kolme vuotta ennen julkaisua Ruotsissa, ja tässä välissä Kankkonen oli tullut valituksi Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen puoluesihteeriksi. Tämä asema antoi Kankkoselle uskottavuutta ja arvioissaan ruotsalaiset lehdet nimittivätkin häntä puoluesihteeriksi, vaikka hän oli myös edelleen opiskelija, kuten aiemminkin. Puoluesihteerinä ei voitu vastaavalla tavalla ohittaa, kuin teologian opiskelijaa tai ylioppilaspoliitikkoa.

Keskeinen ero Suomessa ja Ruotsissa käydyn keskustelun suhteen oli, että Suomessa Kankkosen analyysiä pidettiin virheellisenä ja Kankkosen ansioita teoksen kirjoittajana ei tunnustettu. Ruotsissa Kankkosen motiiveja ei juuri arvosteltu, tosin syy saattoi olla siinä, ettei motiiveja juurikaan tunnettu. Ruotsalaisessa lehdistössä Kankkonen näyttäytyi luotettavana asiantuntijana, jonka analyysiä aiheesta verrattiin kansainvälisesti meritoituneihin tutkijoihin.

Ruotsinkielisen käännöksen julkaisu sai aikaan myös laajempaa huomiota, kun teos huomioitiin Euroopassa ja varsinkin ranskalaisen *Paris Matchin* kesäkuussa 1980 julkaisema artikkeli suomettumisesta sai aikaan raivoisan vastareaktion Suomessa. Artikkelissa kuvattiin Suomen asema täysin alisteiseksi suhteessa Neuvostoliittoon. Vaikka artikkelin tyyli oli provokatiivinen ja sisältö eittämättä yliampuva, osoitti sen saama hurja vastustus suomalaisessa lehdistössä osaltaan sitä, mitä Kankkonenkin oli teoksellaan pyrkinyt todentamaan: suomettumisen yksi selkeimmistä todisteista oli se, että sen olemassaolo pyrittiin kieltämään. Suomettuminen näkyi suomalaisessa lehdistössä juuri tämänkaltaisena

ärtymisenä ulkopuolelta tulevasta kritiikistä ja toisaalta hiljaisuutena, joka vallitsi kotimaisten kriittisten äänien osalta. *Suomettuva Suomi* näytteli tässä näytelmässä osansa 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Suomalaisen lehdistön valpas, suorastaan mustasukkainen, seuranta siitä, mitä Suomesta ulkomailla kirjoitettiin, sai kyseisen teoksen ja kirjoittajan kohdalla yllättävät mittasuhteet, kun ulkomainen lehdistö pakotti kotimaiset lehdet huomioimaan politiikan opposition.

Mielenkiintoisen historiantutkimukselle Kankkosen teoksesta teki se, että siinä esitetyt väitteet Suomen suomettuneesta tilasta ja parlamentarismien epänormaalista asemasta osoittautuivat varsin hyvin paikkansa pitäviksi myöhemmän historiantutkimuksen valossa. Tämän hetken tutkimuksessa ei liene epäselvyyttä sen suhteen, oliko Neuvostoliitolla vaikutusvaltaa Suomen ulko- ja sisäpolitiikkaan ja esimerkiksi siihen, mitkä puolueet saattoivat toimia hallitusvastuussa presidentti Kekkosen valtakaudella. Kankkonen esitti näistä aiheista tiukkaa kritiikkiä teoksessaan, mutta se ohitettiin lähinnä poliittisen konsensuksen turhana järkyttämisenä.

Kankkonen kirjoitti teoksensa motivoituneena presidentti Kekkosen valta-aseman vastustamisesta ja normaalin parlamentarismien palauttamisesta maahan. Tähän toimintaan hän tuli mukaan iästään johtuen hieman myöhään. Georg C. Ehrnrooth, Tuure Junnila ja myös Kauko Kare olivat ehtineet tehdä Kekkosen vastustamisesta näkyvän uran itselleen ja olivat jatkaneet tätä linjaa jo vuosia. Kankkonen tuli mukaan vasta käytännössä Kekkosen presidenttikauden loppuvuosina. Vaikka tässä vaiheessa Kekkosen valta oli kiistämättä erittäin vahva ja vastaaänet harvassa, oltiin Suomessa saavutettu jonkinlainen saturaatiopiste suomettumiskeskustelussa ja asiasta enemmänkin haluttiin vaieta. Tästä syystä Kankkosen julkaisema teos ei saavuttanut ilmestyessään sitä huomiota, jonka se olisi voinut kymmenen vuotta aiemmin saavuttaa. Toisaalta poliittisen opposition heikosta asemasta johtuen Kankkoselle oli tie jo avoinna kohti kansanedustajuutta, mutta Kekkosen luopuminen vallasta poisti tuon päämäärän hänen tavoitteistaan ja avasi mahdollisuuden papin uralle. Kankkosta ei voida *Suomettuva Suomi* -teoksen jälkeen täysin ohittaa Kekkosen-kriittikkona, mutta tosiasiaa hän ei ehtinyt saavuttaa poliittisesti riittävää asemaa, jotta hänet olisi ollut pakko noteerata valtakunnan tasolla. Valinta kansanedustajaksi olisi epäilemättä tapahtuessaan muuttanut tämän tilanteen.

Aloittaessani tämän tutkimuksen teon kandidaatin tutkielman osalta reilu vuosi sitten, en ollut kuullutkaan *Suomettuva Suomi* -teoksesta. Tutkimukseni alkuvaiheessa näytti siltä, että teos oli pieni ja mitätön luku suomalaista kustannushistoriaa, mutta ei juuri yltänyt muuhun. Tutkimukseni edetessä kävi kuitenkin ilmeiseksi, että kyseessä oli laajempi ja

merkityksellisempi ilmiö, kuin olin oletanut. Vaikka Suomessa teoksesta ei juuri kirjoitettu, varsinkin ruotsinkielisen version julkaisu saavutti kansainvälistä näkyvyyttä, josta moni valtakunnan tason poliitikko olisi ollut valmis maksamaan sievoisia summia. Vuonna 1980 Kankkonen olikin teoksensa kautta päässyt varsin suureen näkyvyyteen, joka oli turkulaisille teologian opiskelijoille harvinaista.

Suomettuva Suomi saavutti Suomessa varsin rajallisen lukijakunnan. Mikäli teosta ei olisi julkaistu ulkomailla, sen saama huomio olisi voitu rajata muutamaan viitteelliseen mainintaan suomettumiseen liittyvässä keskustelussa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, koska teos otettiin varsinkin Ruotsissa vastaan erityisen hyvin ja sitä pidettiin luotettavana teoksena Suomen tilasta. Onkin ajankuvalle varsin sopivaa, että vasta ulkomainen huomio käänsi suomalaisen katseen teokseen, joka oli julkaistu kotimaassa jo kolme vuotta aiemmin. Teoksen julkaisu jo itsessään oli sattumanvarainen, koska Kauko Kareen kustantamo Alea-kirja valikoitui sen kustantajaksi Kankkosen ja Kareen tutustuttua sattumalta. Ilman Kareen kustantamo *Suomettuva Suomi* olisi melko varmasti jäänyt julkaisematta. Toisaalta Alea-kirja julkaisi paljon vastaavatyypistä kirjallisuutta, joten sen valikoituminen teoksen kustantajaksi sopi sekä kirjalle että kustantajalle.

Tapauksena *Suomettuva Suomi* sijoittui samaan joukkoon muiden teosten ja kirjoitusten kanssa, jotka pyrkivät antamaan suomettumisesta kokonaiskuvan. Näille teoksille oli tyypillistä, että ne tulkitsivat kaikki tapahtumat sen oletuksen kautta, että Neuvostoliitolla oli intressinsä Suomen suhteen ja suomalaiset poliitikot Kekkosen johdolla pyrkivät näitä intressejä huomioimaan. Suomalaisten poliitikkojen toimet leimattiin lähinnä oman edun tavoittelun ilmentymiksi. Mikäli pyrkisi muodostamaan kuvan Suomesta käyttäen vain poliittisen oikeiston kirjoituksia lähteenään, kuten Kankkosta, Junnilaa ja Karetta, saisi kuvan täysin rähmällään olleesta yhteiskunnasta, jonka kaikki osa-alueet olisivat täysin läpi suomettuneita. Tämä kuva ei kuitenkaan vastaisi täysin todellisuutta. On kiistatonta, että ulkopoliittikkaa käytettiin suomalaisessa politiikassa lyömäaseena, kuten Kankkonen esitti, mutta tämä ei ollut politiikan koko kuva. Jälkikäteen poliitikkojen toiminta saattaa näyttää hyvinkin kyseenalaiselta. On kuitenkin muistettava, että tuon hetken toimijat tekivät ratkaisunsa sen hetken tiedoilla tietämättä, mihin lopulta päädyttäisiin. Vielä 1970-luvulla Neuvostoliittoa pidettiin yleisesti ikuisena.

Kankkosen tekemälle analyysille Suomen tilasta oli ominaista se, että sen poliittinen värittyneisyys vaikutti sen lopputulokseen voimakkaasti. Kankkonen jätti kirjoituksessaan huomiotta esimerkiksi ne äänet muualta Euroopasta, jotka pyrkivät ymmärtämään Suomen johdon valitsemaa ulkopoliittista linjaa. Suomettuminen ei siten ollut pelkkää nöyristelyä ja

valtakunnanpoliitikkojen oman edun tavoittelua, vaan sillä oli myös reaalioliittinen ulottuvuus, jota suomalainen poliittinen oikeisto ei juurikaan huomionut. Kankosen käsitykseen kotimaan tilasta vaikutti keskeisesti hänen läheinen suhteensa Georg C. Ehrnroothiin, joka oli jääräpäinen Kekkosen vastustaja. Poliittiselle oikeistolle oli yleisesti tyypillistä ideologisesta puhtaudesta tiukasti kiinni pitäminen tietyn poliittisen pragmaattisuuden kustannuksella. Toisaalta poliittinen joustavuus ei aina taannut vaikutusvaltaa valtakunnassa, kuten Kokoomus Harri Holkerin johdolla tuli huomaamaan. Tästä syystä perustuslaillisten järkähtämätöntä linjavalintaa voidaan edelleen pitää ymmärrettävänä.

Tutkimukseni nosti esiin myös uusia kysymyksiä, joita tulevat tutkimukset voisivat tarkemmin avata. Uskon, ettei suomettuminen ole aiheena likimainkaan loppuun kaluttu, vaan sen ympäriltä voi avautua vielä uusia näkökulmia, olettaen että kyseisen ajan toimijat suostuvat nykyisin hieman leimaavaa aihetta avaamaan. Kirkkohistorian tutkijana itseäni kiinnostaisi nähdä tutkimusta suomettumisen ajan poliittisen oikeiston suhteesta kirkkoon ja uskontoon. Kirkon virallista linjaa aiheeseen liittyen ovat tutkineet ansiokkaasti Pekka Niiranen ja Ville Jalovaara, mutta oikeiston näkökulma kaipaisi vielä tarkempaa tutkimusta. Lisäksi oikeistolainen lehdistö, erityisesti *Express* ja *Nootti* ansaitisivat aiheeseen liittyvää tarkastelua.

5 Lyhenneluettelo

EEC – Euroopan talousyhteisö (engl. *European Economic Community*)

ETYK – Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi (huippukokous Helsingissä 1975)

Hc – Helsingin yliopiston pääkirjasto Kaisa-talon tunnus Helka-tietokannassa

NATO – Pohjois-Atlantin liitto (engl. *North Atlantic Treaty Organization*)

PKP – Perustuslaillinen Kansanpuolue (ennen vuotta 1976 SPK)

POP – Perustuslaillinen oikeistopuolue (ennen vuotta 1980 PKP)

RKP – Suomen ruotsalainen kansanpuolue

SDP – Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue

SKDL – Suomen Kansan Demokraattinen Liitto

SKP – Suomen Kommunistinen Puolue

SMP – Suomen Maaseudun puolue (ennen vuotta 1966 SPP)

SPK – Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue (nimi käytössä 1973–1976)

SPP – Suomen Pientalonpoikien Puolue

TPSL – Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattinen Liitto

YYA – sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta

ÅA – Åbo Akademi

6 Lähde- ja kirjallisuusluettelo

6.1 Painamattomat lähteet

6.1.1 Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Georg C. Ehrnroothin arkisto	GCEA
Åbo Akademis bibliotek	
Arkivsamling	ÅAA
Peter Kankkosen arkisto	PKA
Perttu Ojanperän tutkimusarkisto	POA

6.1.2 Televisio-ohjelmat

Ajankohtainen kakkonen 19.6.1980. Yleisradio. TV2. RITVA-tietokanta. Radio- ja televisioarkisto. Kansalliskirjasto.

6.1.3 Haastattelut

Peter Kankkosen (synt. 9.7.1951) haastattelu 26.7.2018a, tekijän hallussa.

Peter Kankkosen (synt. 9.7.1951) haastattelu 4.9.2018b, tekijän hallussa.

Halvar Sandellin (synt. 8.12.1953) haastattelu 17.1.2019, tekijän hallussa.

6.2 Kirjalliset lähteet

Austad, Mark Evans (1980). ”Kekkonen ei ole diktaattori”. *Helsingin Sanomat*, 13.7.1980, 14.

Brotherus, Heikki (1976). Kuka suomettumista pelkäisi? *Helsingin Sanomat*, 30.7.1976, 10.

Brotherus, Heikki (1980a). Kadonneet vuodet. *Helsingin Sanomat*, 20.4.1980, 29.

Brotherus, Heikki (1980b). Suomettuminen gallialaisittain. *Helsingin Sanomat*, 19.6.1980, 21.

de Saint Agnés, Yves (1980). La finlandisation c’est ça. *Paris Match*, 20.6.1980, 24–36.

Ehrnrooth, Georg, C. (1999). *Krokotiilien keskellä*. Jyväskylä: Schildts Kustannus Oy.

Haarla, Pekka (1980a). Suomi Ranskassa. Eksotiikkaa, talvisotaa ja suomettumista. *Uusi Suomi*, 20.6.1980.

Haarla, Pekka (1980b). Ei ollut käänkösvirhe. *Suomen Kuvalehti*, 30/25.7.1980, 66.

Helleman, Jarl (1999). *Kustantajan näkökulma*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Immonen, Keijo (1978). Uusi Spengler vai Don Quijote? Suomi ja Eurooppa haukkaperspektiivistä. *Helsingin Sanomat*, 15.10.1978, 25.

- Junnila, Tuure (1971). *Suomen itsenäisyydestä on kysymys*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kankkonen, Peter (1976a). *Suomettuva Suomi: Raportti rappion politiikasta*. Helsinki: Alea-kirja.
- Kankkonen, Peter (1976b). *Finlandiseringen*. Oslo: Elingaard.
- Kankkonen, Peter (1978). Puheenvuoro Laqueur-keskustelussa. *Nootti*, 2/1978.
- Kankkonen, Peter (1979). *Finlandiseringen – ”frivillig” underkastelse*. Uppsala: Pro Veritate.
- Kankkonen, Peter (1980). Paris-Matchin kauhukertomus. *Suomen Kuvalehti*, 28/11.7.1980, 12.
- Kare, Kauko (1967). *Tähän on tultu*. Helsinki: Alea-kirja.
- Kare, Kauko (1976). Saatesanat ja jälkikirjoitus teoksessa *Suomettuva Suomi*, 9–10, 193–199. Peter Kankkonen. Helsinki: Alea-kirja.
- Kare, Kauko (1978). Suomettumisesta puheen ollen. *Nootti*, 2/1978.
- Kare, Kauko (1980). Täydentäkäämme Paris Matchin ”kauhukertomusta”. *Express*, 7/1980.
- Karén, Lauri (1978). Amerikkalainen valtiotieteilijä: Suomi on vapaa, ei itsenäinen. *Helsingin Sanomat*, 23.1.1978, 17.
- Karén, Lauri (1980). Paris Matchissa kauhukertomus venäläistetyistä Suomesta. *Helsingin Sanomat*, 18.6.1980, 3, 9.
- Kekkonen, Urho (1976a). *Kirjeitä myllystäni: 1, 1956-1967*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kekkonen, Urho (1976b). *Kirjeitä myllystäni: 2, 1968-1975*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kekkonen, Urho, Mikko Majander & Juhani Suomi (2003). *Urho Kekkonen päiväkirjat: 3, 1969-74*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kekkonen, Urho & Juhani Suomi (2004). *Urho Kekkonen päiväkirjat: 4, 1975-81*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Küng, Anders & Pekka Heikkinen (1976). *Mitä Suomessa tapahtuu*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Laqueur, Walter (1977). Europe: The Specter of Finlandization. *Commentary*, 1.12.1977.
- Laqueur, Walter (1979). *A Continent Astray: Europe, 1970–1978*. London & New York: Oxford University Press.
- Lehtinen, Lasse (2018). *Minä ja Kekkonen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- Lilius, Carl-Gustaf (1975). Self-censorship in Finland. *Index on Censorship*, Vol. 4:1, 19–26.
- Lilja, Jouni (1980). Valtaosa oli asiallista. *Helsingin Sanomat*, 27.6.1980, 15.
- Mólnár, Géza (1979). Finlandisering. *Contra*, 4/1979, 12–13.
- (2006). *Musta kirja: Todistusaineisto imperialismiin ja äärioikeiston vaikutuksesta Suomen korkeakouluopetuksessa*. Uusintapainos. Helsinki: Johan Beckman Institute.
- Nortamo, Simopekka (1980). Paris-Matchin kuva Suomen lehdistöstä. *Suomen Kuvalehti*, 27/4.7.1980, 29.
- Perheentupa, Antti-Veikko (1980). Yksiulotteinen todellisuus. *Helsingin Sanomat*, 27.6.1980, 15.
- Persson, Anders (1979). *Finlands sak var svår*. Stockholm: Ordfront.
- Sjöberg, Henrik (1978). Tarkan Laqueur-kuva epätarkka. *Helsingin Sanomat*, 2.2.1978, 11.
- Tarkka, Jukka (1978). Olkoon suomettumista – Sven Tuuvan aika on ohi ulkopoliitikassa. *Helsingin Sanomat*, 28.1.1978, 11.
- Tarkka, Jukka (1980). Suomen gunillat. *Helsingin Sanomat*, 25.6.1980, 11.
- Teologimatrikkeli (1999). *Suomen teologit 1999*. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.
- Thölix, Birger (1976). Att stå på egen botten. *Vasabladet*, 24.6.1976, 9.
- Virtanen, Rauli (1978). Totuus Walter Laqueurista. *Suomen Kuvalehti*, 39/29.9.1978, 82–86.
- Vuoristo, Pekka (1978). Georg C. Ehrnroothin sanoma joukoilleen: Vapaa Suomi sortumassa. *Suomen Kuvalehti*, 21/26.5.1978, 44–45.
- Wahl, Jürgen (1980). Der Bär als Dompteur. *Deutschland Magazin*, 2/1.2.1980, 34–36.

6.3 Sanoma- ja aikakauslehdet

Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet 1979.

Express 1974–1980.

HS *Helsingin Sanomat* 1976–1980.

Kanava 1976–1980.

Kansan Uutiset 1980.

Morgenbladet 1977, 1979.

Nootti 1974–1980.

Suomen Kuvalehti 1976–1980.

Tidskriften Heimdal 1979.

Uusi Suomi 1980.

Vasabladet 1976.

Wurmbrands rundbrev 1980.

6.4 Internet-lähteet

Valtioneuvosto. Hallitukset aikajärjestyksessä. *Valtioneuvoston internet-sivut*.

<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>

6.5 Kirjallisuus

Grönroos, Simo (2010). *Kauko Kare – puolueeton oppositiomies. Nootti -lehden ja Alea-kirja -kustantamon perustajan toiminta Kekkonen ajan toisinajattelijana*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma. Hc.

Gudmundsson, Gestur (1997). *Pohjola nyt ja vastedes*. Henrik S. Nissen (toim.), *Pohjoismaiden historia 1397–1997: 10 esseetä*. Helsinki; Kööpenhamina: Yle.

Hakovirta, Harto (1975). *Suomettuminen*. Jyväskylä: Gummerus.

Hentilä, Seppo, Christian Krörtl & Panu Pulma (2002). *Pohjoismaiden historia*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Hytti, Veikko (1986). *Richard Wurmbrandin ja Stefanus-lähetysten toiminta ja vaikutus Suomessa 1970-luvulla*. Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma. Hc.

Jalovaara, Ville (2001). *”Tietääkö tulosi rauhaa?” – Kirkko ja noottikriisi*. Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Hc.

Jalovaara, Ville (2007). *Kirkko, Kekkonen ja kommunismi poliittisina kriisivuosina 1958–1962*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Jalovaara, Ville (2011). *Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Jussila, Osmo, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi (2009). *Suomen poliittinen historia 1809 – 2009*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Juntunen, Tapio (2017). Helsinki Syndrome: The Parachronistic Renaissance of Finlandization in International Politics. *New Perspectives*, Vol. 25(1/2017), 55-83.

Keski-Rauska, Riku (2015). *Yksinäinen Ehrnrooth. Georg C. Ehrnrooth YYA-Suomen puristuksessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- Klinge, Matti (2001). *Ecce Finlandia tridentem! – Tässä Suomi valtikkasi! Johan Bäckman (toim.), ENTÄS kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia.* Helsinki: Wsoy.
- Krosby, Hans Peter (1978). *Kekkosen linja: Suomi ja Neuvostoliitto 1944-1978.* Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kuusisto, Jarkko (1999). *Richard Wurmbrandin Suomen vierailujen aiheuttama lehdistökirjoittelu 1970–1990.* Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Hc.
- Lehtinen, Lasse (2002). *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944–1981.* Väitöskirja. Oulun yliopisto. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Lehtinen, Lasse (2017). *Tanner: Itsenäisen Suomen mies.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Leskinen, Jari (2015). *Kohti sosialismia: Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973-1975.* Helsinki: Siltala
- Nevakivi, Jukka (1996). *Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Niiranen, Pekka (2000). *Kekkonen ja kirkko.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Nummivuori, Petri (2009). *Oikeistolainen: Tuure Junnilan elämäkerta.* Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Ojanperä, Perttu (2018). *Suomettuva Suomi 1976.* Teologian kandidaatin tutkielma. Hc.
- Rautkallio, Hannu (1992). *Novosibirskin lavastus.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Rautkallio, Hannu (1996). *Laboratorio Suomi – Kekkonen ja KGB 1944–1962.* Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rautkallio, Hannu (2010). *Alistumisen vuodet 1954–1961. Suomettuminen vai lännettyminen?* Kirkkonummi: Kustannusosakeyhtiö Paasilinna.
- Rautkallio, Hannu (2015). *Idässä kiinni, länteen kallellaan: USA ja Suomi 1944–1958.* Jyväskylä: Docendo.
- Saard, Riho (2006). *”Suurenmoinen rakkauden näytelmä”: Suomen evankelis-luterilaisen ja Venäjän ortodoksisen kirkon oppineuvottelut kylmän sodan vuosina.* Tallinna: Argo.
- Salminen, Esko (1996). *Vaikeneva valtiomahti?* Helsinki: Oy Edita Ab.
- Sharma, Leena (2018). *Ikuiset ystävät: Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteet sotien jälkeen.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomi, Juhani (1992). *Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956–1962.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- Suomi, Juhani (1998). *Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972–1976*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Tarkka, Jukka (2012). *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Vares, Vesa (2017). *Korpivaellukselta vallan kahvaan. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1966–1987*. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Vihavainen, Timo (1991). *Kansakunta rähmällään*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

7 Henkilöhakemisto

Austad, Mark Evans 58

Bulganin, Nikolai 15

Brotherus, Heikki 40, 41, 54, 56

d’Estaing, Valéry Giscard 52

de Saint Agnès, Yves 54–59

Ehrnrooth, Georg C. 3–4, 11–14, 16, 18–20, 27–29, 35, 38, 43–44, 55, 57, 60, 62–63, 65

Fagerholm, K.-A. 9

Gulin, Eelis 30–31

Gullsten, Helena 4

Grönroos, Simo 4

Haarla, Pekka 55, 58

Hassinen, Leino 31

Helleman, Jarl 25

Holkeri, Harri 13, 26–27, 65

Honka, Olavi 10, 11

Hruschtshev, Nikita 9, 11

Jalovaara, Ville 3, 31, 65

Junnila, Tuure 6, 11–13, 19–22, 26, 36–37, 43, 63–64

Juntunen, Simo ”Simppa” 25–26, 47

Juntunen, Tapio 7

Järvinen, Ilpo 13–14, 19

Kankkonen, Hemming 16

Kankkonen, Peter 1–8, 16–35, 37–65

Kare, Kauko 4, 21, 34–37, 39, 41, 43, 54, 57, 63–64

Karjalainen, Ahti 24, 26

Kekkonen, Urho 1–3, 5–6, 8–12, 14–16, 19–24, 26–38, 41–50, 54–55, 58–65.

Keski-Rauska, Riku 3

Klinge, Matti 25

Koivisto, Mauno 29

Krosby, Hans Peter 53–54

Küng, Anders 46–48, 50

Laqueur, Walter 49, 51–54, 59

Lebedev, Viktor 9

Leinonen, Hannes 30

Lehtinen, Lasse 3, 12

Lilius, Carl-Gustaf 23, 53

Lilja, Jouni 56

Löfström, Björn 47

Löwenthal, Richard 5

Miettunen, Martti 10, 27

Nevakivi, Jukka 6

Niiranen, Pekka 3, 31, 65

Nikolainen, Aimo T. 30–31

Nortamo, Simopekka 55

Paasikivi, Juho Kusti 36, 45

Palme, Olof 56

Perheentupa, Antti-Veikko 56

Procopé, Victor 13

Puukko, Pekka (nimim.) 48

Rainio, Kullervo 32

Rautkallio, Hannu 3, 34

Sandell, Halvar 5

Sandström, Allan 46

Schneider, Victor 29

Siikala, Tapio 57

Sjöberg, Henrik 53

Skog, Emil 8

Solženitsyn, Alexander 23–25, 41, 48, 60

Sorsa, Kalevi 25, 32, 61

Sukselainen, V.J. 9

Suomi, Juhani 3, 33

Tanner, Väinö 8

Tarkka, Jukka 3, 33, 53, 56

Therond, Roger 58

Thölix, Birger 40

Uusitalo, Eino 26

Vennamo, Veikko 9, 11

Vikström, John 31

Virolainen, Johannes 26

Virtanen, Rauli 53

Wahl, Jürgen 50

Wigforss, Harald 45–46

Wurmbrand, Richard 30–31, 34, 41, 48, 50

Öhman, Folke 17